ך-3704

דער בוך קאָן געהאַלטן ווערן פערצן
(14) טעג און קאָן איינמאָל
באַנייט ווערן.
א שטראָף פון 2 סענט א טאָג ווערט גערעכנט
אויב דער בוך ווערט געהאלטן נאָך דער דאטע,
וואָס איז געצייכנט אונטן.

This book may be kept for **14 DAYS**
and may be renewed once.
A fine of 2c per day will be charged
after date marked below.

אַלע ווערק
פון
אַברהם רייזען.
אין 12 בענדער.

יובּילעאום אויסגאַבּע.

צווייטע אויפלאגע.

אברהם רייזען.

אכטער באַנד:

אָרימע געמיינדען.

אַרויסגעגעבען פון פערלאַג „אידיש"
1917 ניו־יאָרק תרע"ז.

Copyright, 1917
by
JEWISH BOOK AGENCY

אָרימע גענײנדען.

די אָרימע קהלה.

דאָס שטעדטעלע וואָינאָווקע, וואָס בעשטעהט פון פערציג הייזער און פינף און דרייסיג בעלי־בתים, ווייל פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויעגט זיך, רוישט און קאָכט, ווי א קליין טייכעל ערב־פסח, ווען דער שניי צוגעהט. עס איז אבער ניט ערב־פסח. עס איז א וואָך פאר ראש־השנה, — א וואָך פאר ראש־השנה, און די קהלה האָט נאָך נישט קיין בעל־תפלה...

אין דעם נאָהנטען שטעדטעל יאחנאָווקע, וואָס איז פיעל מאָל גרעסער פאר וואָינאָווקע, קען מען אפילו קריגען א בעל־תפלה און דוקא א רעכטען: מיט א האלז, מיט א געמבע און מיט חזנ׳ישע שטיק, וויל ער אבער מען זאָל איהם גוט בעצאָהלען— און דאָ איז דאָס אונגליק! דאָס שטעדטעל וואָינאָווקע האָט געפטר׳ט די עטליכע קהל׳שע רובל אויף א חזן, וועלכען דער שוואַרץ־יאָהר האָט היינטיגען זומער אַנגעטראָגען, און האָט געדאַווענט א שבת־מברכים מיט זעקס זינגער. צוריק גערעדט איז דאָס ווערטה געווען: צייט וואָינאָווקע איז וואָינאָווקע האָט זי אזא נגינה ניט געהערט. דער בית־המדרש, וועלכער איז שוין אלט איבער צוויי הונדערט יאָהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האָט דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאַפּעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האָבען זיך געטרייסעלט, די ווענד האָבען זיך געשאָקעלט און פון דער סטעליע אויבען איז גאַנצע שטיקער קאַלך געפאַלען... פון גרויס התפעלות האָט מען דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאַפּעליע דאָס גאַנצע געלד, וואָס קהל האָט פערמאָגט, אוועקגעגעבען, און איצט, א וואָך פאר ראש־השנה, האָט מען זיך געכאַפּט, אז עס איז ניטאָ א גראָשען פאר

וואָס צו דינגען אַ בעל־תפלה, און דער עולם האָט זיך איצט פערזאַמעלט אין בית־מדרש צו בעקלערען אַן עצה.

— דאָס איז געווען אַן אַקט אין דער וועלט! — האָט געשריען אריה ליב דער שניידער, וואָס האַלט זיך פאַר אַ שעהנגען אידען, ווייל ער האָט אַ לאַנגע באָרד און האָט אַ בחור'ל, וואָס לערנט אין יאַחנאַווקער ישיבה.

— שייך אַנ'אַקט! דאָס קען נאָר טרעפען ביי אונז! האַלט אונטער חיים דער גלעזער; מען זאָל נעהמען און אָוועקגעבען אַ חזן אין אַ מיטען יאָהר דאָס גאַנצע געלד, וואָס קהל פערמעגט!

— עס איז געווען אַ משוגעת! אַ ריינע משוגעת! דריקט מיט די פּלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר ווייסט וואָס איך וואָלט געפּסקנ'ט — נעמט אָן זרח דער שוסטער דאָס בערדעל, און מאַכט אַ מינע פון אַ רב; — איך וואָלט געפּסק'נט, אַז די וואָס האָבען פערהאַלטען דאָ דעם חזן און האָבען איהם בעדונגען, זאָלען איצט דינגען פאַר זייער געלד אַ בעל־תפלה. דאָס איז מיין עצה! האָט ער אויסגעלאָזען מיט גרויס ערנסט, פּונקט, ווי עס וועגדט זיך נאָר אָן זיין עצה...

— היינט געה טרעף, ווער האָט איהם בעדונגען? אַלע האָבען איהם בעדונגען! צושלאָגט זלמן דער שמיד זרח'ס עצה; אַלע האָבען געוואָלט הערען אַמאָל אין אַ נאָווינע אַ ביסעלע נגינה. עס איז אפשר ניט קיין שׂולה. אָבער ווען? אַז דאָס שטעדטעל איז רייך! אַ יאַחנאַווקע קען זיך פערגינען אין מיטען יאָהר אויסגעבען אויף אַ חזן עטליכע רובל, אָבער ניט מיר, קבצנים.

— און וואָס בלייבט פאָרט! הערען זיך צום סוף געשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט איינער.

— חייקעל שעפּס וועט דאַווענען מיט'ן שבת'דיגען ניגון,

װענדט זיך זרח דער שוסטער צום שבת׳דיגען בעל־תּפלה, חײ־קעל־שעפּס, װעלכער האָט יאָ אַ שטיקעל קול, נאָר ער װײסט מעהר ניט װי די שבת׳דיגע נגונים פון דאװנען.

— אַ־נו, חײקעל — פּרוב זיך! װענדען זיך צו איהם אײניגע בעלי־בתּים: זײ זיך מכין!

חײקעל־שעפּס װערט רױט און ענטפערט קױם:

— איך האָב מורא.

— פּרוב, פּרוב: ה—מ—לך! װײזט איהם זלמן שמיד אַ װעג.

— אײ, קענסט דאָך אַלײן! — רופט זיך אָן חנן מלמד און העלפט איהם װײטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אַי—אַי—אַי—אַי—אַי—אַי—אַאַי!...

חאַפּט אונטער דער עולם.

און דער בית־מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים־נוראים׳דיגע נגונים, װעלכע האָבען בעגײסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אַלע, און װי עס װעט קומען ראש־השנה װעט קײנער ניט קענען, — װאַרפט אַרײן אַ בעל־הבית און השערה.

די השערה נעהמען אַלע אָן, און דער עולם בלײבט פער־טראַכט.

— איהר װײסט, אידען, אַז מיר האָבען קײן בעל תּקיעה אויך ניט! — איז מודיע אין מיטען דרינגען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלײבט װי געפּלעפּט.

— װאָס הײסט: װאו איז נחמן?

עס בעװײזט זיך נחמן, אַ בלײך, דאַר בחור׳ל פון אַ יאָהר צװאַנציג, װאָס עסט טעג און לערנט „פאַר זיך" און שױן צװײ יאָהר, אַז ער בלאָזט שופר אין בית־מדרש בחנם.

— הײ־יאָהר װעל איך בלאָזען אין דעם דאָרף סאָסנאָװ־

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האָט ער קוים אויסגעשטאַמעלט מיט שרעק פאַר זיין בגידה, וואָס ער האָט בוגד געווען אין זיין קהלה, וואָס גיט איהם עסען.

— ע, ביזטו אַ פאַרך! — האָט עמיצער איוסגעשריען.

— אַ גרויסער שייגעץ! — האָט נאָך עמיצער אונטער־געהאָלפען.

— אַ „דאַרמאַיעדניק" ! — האָט אַ דריטער געזידעלט.

און אויף דעם אָרעמען נחמנ'ען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען ווערטער און ווערטלעך, אַזש עס האָט איהם ווי מיט נאָדלען געשטאָכען.

— איך דאַרף מאַכען אַ ווינטערדיגען בגד... איך קען ניט... האָט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז קאַלט...

— וואָס וויל מען האָבען טאַקי פון איהם? איז דער עולם צוריקגעגאַנגען: ער דאַרף זיך מאַכען אַ ווינטערדיגען בגד. ער נעהמט נעביך אַ הוילער, אַ נאַקעטער...

— די מעשה איז דאָך אַזוי! — האָט יעדערער פּאַרטאַקעוועט.

— האָבען מיר הייסט עס, ניט קיין בעל־תפילה און ניט קיין בעל־תקיעה?

— מיר האָבען, דאַכט זיך, קיין בעל־קריאה אויך ניט! — האָט מודיע געווען ווייעדער דער שמש פון בימה.

— וואָס הייסט! — האָט זיך דער עולם דערשראָקען: — וואו איז אַלטער פּעשעס, וואו איז ער? וואו איז ער?

— אַלטער פּעשעס וועט אויך לייענען אין סאָסנאָוויטשי־נע, — איז מודיע, ווי אַ פערשולדיגטער, דער זעלביגער נחמן — ער נעהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך ניט אויף אַ געלעכטער: אַנדערע לאָזען אַראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען געזוכט אַנ'עצה, אַנדערע ווייעדער הויבען אויף די קעפּ צו דער סטעליע און שטעהען אַזוי פערטראַכט עטליכע מינוט.

— וואס איז דא פארהאן וואס צו קלערען? — רופט זיך אן איינער: מען וועט היינטיגע ימים נוראים דאווענען ביחידות... אוים קהלה!

— א שעהנע מעשה נאר א קורצע! — לאכט ביטערליך א צווייטער.

— דאס דארף מען פערשרייבען אין פנקס.

— אוים וואינאווקע!

— זאלען זיך אלע צוזאמענלעגען און דינגען פאר איי־גענע געלד, גיט אן עצה חנן מלמד און דערשרעקט זיך גלייך פאר זיינע אייגענע ווערטער.

— ווייז אהער א רובל. נו! שטעלט אוים זלמן שמיד די האנד.

— איך האב ניט! — פערשעמט זיך חנן. — פארהאן דאך אבער בעלי־בתים, וואס האבען....

— ווער האט?

— קיינער האט ניט!

— אזוינע ימים־טובים געהען — א קלייניגקייט!

— וואס־זשע וועט זיין?

— ניט גוט.

אין בית־מדרש רוישט. יעדער זאגט אן אנדער עצה. נאר קיין אמת'ע עצה איז ניטא.

פלוצים גיט דער אלטער שמש א פאטש איבער'ן בימה און אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האב א עצה, שווייגט א וויילע!

— אדרבה, אדרבה! — שרייע אוים אלע אונגעדולדיג.

דער שמש נעהמט אין זיך אריין אביסעל מעהר אטעם ווי געוועהנליך, גיט א שטארקען שמעק־טאבאק, ווישט די נאז פון ביידע זייטען און רעדט ענדליך ארוים:

— די מעשה דערפון איז אזוי, די מעשה: אונזער קהלה איז היינטיגען זומער בעגאנגען א גרויסע נארישקייט, מיר

האבען די עטליכע רובל, וואס מיר האבען פערמאגט, פערטהאן אויף א נאשעריי, מיר האבען פערגעסען אונזער ארעמקייט, אונזער שטאנד און אונז האט זיך פערוואלט הערען א חזן. דער גוטער יאהר ווייסט ווער ער איז! א דורכפאהרער א חזן, איז ניט קיין גרויסער צדיק. אנ׳עהרליכער חזן זיצט אין דער היים... נאר ווי די מעשה איז — עס איז שוין אנ׳אבגעטהונענע זאך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אהן א בעל תקיעה, און אהן א בעל קורא... ממש אהן גאר נישט... אויב איהר ווילט וויסען נאך עפעס — איז שוין דער שופר אויך ניט ווי געהעריג איז... איצט אלול־צייט, עטליכע תקיעות — בלאזט ער נאך ווי עס איז; ס׳וועט אבער קומען ראש־השנה, מען וועט דארפען אזוי פיעל בלאזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה־גדולה, — ער וועט זיך געוויס פערהאלטען... פאר א יאהרען נאך האט ער זיך פערהאלטען, אויב איהר געדענקט?.. איך געדענק גאנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמנ׳ען און נחמן ווערט רויט...) לכן וואלט געוועען מיין עצה, אז מיר זאלען היי־יאהר מאכען בשותפות מיט סאסנאוושינער מנין, דהיינו, מיר זאלען אלע געהן דאוונען היי יאהר אין סאסנאוושינע— געהן מעג מען, סך הכל דריטהאלבען וויארסט וועג, עס וועט זיין א שפאציער... וועלען מיר אלע פערשפארען צו ברעכען די קעפ: וואו נעהמט מען א בעל־תפלה, א בעל־קורא און א בעל־תקיעה און טאקי א שופר אויך. ווייל דער שופר, איך זאג אייך נאך אמאל, דער שופר וועט זיך ראש־השנה אבזאגען... קיין „תרועה־שברים“ וועט ער זיכער ניט געהמען. ער קען שוין ניט נעהמען, ער איז שוין אלט און האט שוין עטליכע פגימות... פאר אונז איז געבליעבען נאר סאסנאוושינע...

נאך דעם שמש׳ס רעד, האט דער עולם אנגעהויבען רוי־שען:

— פון שטאדט אין דארף! און נאך ראש השנה — ניין!

— זאָלען זיי, די ישובניקעס, צו אונז קומען!
— וואָס זיינען זיי געוואָרען פאַר יחסנים!
— אמאָל פלעגען די ישובניקעס צו אונז קומען דאַוונען.
— היינט האָבען זיי זיך אויסגעלערנט עברי — מאַכען זיי אין דער היים אַ מנין...
— עברי ווי עברי, געלד קענען זיי געוויס צעהלען...
— וואָס פעהלט זיי? — פון אַלעס־גוטען: פולע זאַשיקעס מיט קאַרטאָפעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
— סמעטענע, פּוטער און קעז...
— מיט אַלע צרות אויף זייערע קעפּ!...
— שששאַ, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
דער עולם האָט זיך פאַר דער קללה אין אלול דערשראָקען און איז געגאַנגען צוריק:
— ווער שילט זיך, ווער, ווער...
— קיינער ניט, קיינער ניט..
— וואָס האָט מען צו זיי?
— בערקע סאַסנאָווטשינער איז אַ טייערער איד, ביי איהם וועט זיין דאַוונען אַ תענוג: — אַ שטוב, ווי אַ פעלד, דריי מאָל ווי אונזער בית־מדרש.
— ערשט היי־יאָהר האָט ער געשריעבען אַ ריינינקייט.
—אַ טייערער איד!
— און וואָס פעהלט די איבריגע ישובניקעס? גוטע מענשען!
— אודאי!
— בלייבט עס אַזוי, אַז מיר געהען היי־יאָהר דאַוונען אין סאַסנאָווטשינע?
— קיין אַנדער עצה איז ניטאָ.
— אַ טייערע זאַך, ווי איך בין אַ איד — אַראָב אַ באַרג פון פּלייצע!
— שייך אַ באַרג!

— מען דארף שיקען אנפרעגען, צי ערלויבט ער.

— א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי איהם וועט זיין נאך א זכיה!

— א קליינינקייט! שטעדטעלשע אידען קומען דאוונען אין דארף...

און די אסיפה האט זיך געענדיגט בשלום.

און אז די שטעדטעלשע אידען האבען דעם ערשטען טאג ראש השנה אין דער פריה (מעריב האבען זיי געדאווענט אין זייער בית־מדרש) געלאזען זיך געהן דאוונען אין סאסנאווטשינע, און האבען פארבייגעהענדיג א קוק געטהאן אויף זייער אלטען, האלב איינגעפאלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט זיינע דונקעלע אויגען פערטרויערט און פער׳יתומ׳ט, — האט זיי זייערע הערצער געצופט און געקלעמט און שטיל אהן ווערטער, נאר מיט בליקען האבען זיי איהם מחילה געבעטען...

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאהר אן עגונה. דער מאן איהרער לייבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האט געלעבט פינף פינפ־טערע יאהר, ווי זי רופט זיי אן, איז אויפ'ן זעקסטען יאהר אוועקגעפאהרען אין אמעריקע און איז ווי אין וואסער אריינגע־פאלען. שוין צעהן יאהר, אז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט, וואס זי וואשט גרעט פאר די רייכע שטעדטעלדיגע בעל־הבית־טעס, וואשט דילען, פליקט גענז, און נאך אזעלכע ארבייט. די אלע ארבייטען גיט מען איהר פאר רחמנות צו איהר און צו איהר איינציגען בן־יחיד'ל; אזוי זאגען די בעל־הבית'טעס. פון דעסטוועגען איז זי נאך פון די רייכע בעל־הבית'טעס רחמנות ניט רייך געווארען און אז עס קומט שבת, קומט זי אב מיט א הערינג אנשטאט פלייש און יום־טוב מיט א שטיקעל לונג און לעבער.

פסח אבער מאכט זי, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, „ניט צו פערזינדיגען". מצה באקט זי אין פאדריאד, וואו זי איז אלע יאהר א קנעטערין און בעקומט פיער גילדען א טאג א חוץ „מאכען", און „מאכט" נאך ביז א רובל. אין פאד־ריאד שטעהט זי אב צוויי וואכען. און א טאג פאר ערב יום־טוב, ווען דאס מצה באקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קא־פיטאל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אוועק אויף עסען; עס איז אפילו א סך געלד, נאר גאט ווייסט דעם אמת— אזוי פערענטפערט זי זיך אליין, אז זי האט ניט געמיינט צו „פרעסען", זי איז נאר אויסען געווען א בעסערן ביסען צוליעב דעם, זי זאל קאנען האבען כח צו שטעהן ביי'ן „בעקען" און

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטערין האט.

און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און פיס זיינען ניט איהרע, ווי זי וואלט זיי געליהען ערגעץ און זיי זיינען ניט אויף איהר מאס... זי האט נאר איין פערלאנג — א ווארף טהאן זיך אויף איהר בעטעל און שלאפען, שלאפען שטענדיג, קיינמאל שוין ניט אויפשטעהן. קיין גרעסערער גליק איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטא. אזא גליק אבער קען זי זיך ניט פערגינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואכען צוריק אין „פאדריאד", האט זי איהר שטיבעל געלאזען אפילו נישט קיין אויסגעקעהרטע, חמץ איז אין אלע ווינקעלעך, דער אלטער קאסטען, וואו זי דארף די מצה לעגען, איז ניט קיין געוואשענער, די כלים נישט קיין גע'כשר'טע. ביי איהר איז נאך ניטא קיין סימן פון פסח, און געלד מיט וואס צו מאכען פסח האט זי יא, גאט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאר כח, און שרה שמועסט זיך איין, אז דער „פאדריאד" איז נאך ניט געענדיגט: זאל דאכטען, אז זי דארף נאך א טאג שטעהן און קנעטען, פון בעקען טאר מען דאך געוויס ניט אוועקגעהן, הייגט וואס מאכט זי זיך נאריש? און זי פרובט אנהויבען צוצוקלויבען, מאכען פסח'דיג. נאר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האט קיין כח ניט איינצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפעלט.

— איך וואלט חיימ'קען כאטש האבען אין דער היים! — קלאגט זי זיך, — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאהר א בחור, ער וואלט מיר געהאלפען!

איהר חיימ'קע איז אבער שוין דריי יאהר פערקויפט ביי וועליג דעם שוסטער פאר'ן עסען, און וועליג וועט איהם ניט לא־זען קומען העלפען דער מאמען.

און שרה'ן פאלט נאר איין דינגען א „מענשען", צו מאכען אין איהר שטיבעל פסח...

לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן געדאנק. זי ווערט ממש רויט. סטייטש. זי, ארעמע עגונה, וואס איז ביי יעדער בעל־

הבית׳טע א דיענסט, וואס האט קיין שום „ווערדע“ ביי קיינעם ניט, וואס אויסער איהר שטיקעלע יחוס, וואס זי איז אן עגונה און מען האט דערפאר אויף איהר רחמנות, האט זי קיין אויס־קוק ניט פון וואנען זי זאל קענען לעבען, — זי וועט גאר ווערען א „פריצטע“ און וועט דינגען זיך „מענשען“ צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשליעסט זי עס פעסט צו טהאן. פאר צוויי גילדען וועט איהר האשע די אלמנה אלץ צואוואשען. זי וועט איהר דערצעהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאל קיין פעראיבעל ניט האבען...

זי מאכט זיך א הארץ און געהט ארויס קעגען איבער צו האשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויך דיזעלבע שטעל ביי די שטעדטעלשע רייכע בעל־הבית׳טעס, וואס זי, שרה.

— גוט מארגען, האשע, — זאגט זי קוים ארויס אריינגע־הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מארגען, גוט יאהר, א גאסט! — ענטפערט האשע, וועלכע עסט פון א צובראכענער שיסעלע א מין געקעכץ, וואס האט נאך דערווייל קיין בעזונדער נאמען ניט.

— האסט עפעס ארבייט? — פרעגט שרה, און דאס הארץ ציטערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האב שוין ביי אלע בעל־הבית׳טעס מיינע ארבייט אבגעטהאן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואלסט עפשר וועלען נאך עפעס פערדיענען? — פרעגט שרה א דערשראקענע.

— אח, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט האשע א דער־פרעהטע — א קלייניגקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז ווייניג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

שוין שרה אויסצורעדען איהר בקשה, און זי ווערט אנ־שוויגען.

— וואוהין איז דאס ? — פרעגט חאשע.

— וואוהין... וואוהין ?... דאס איז צו...

שרה פערליערט זיך און קען נישט אויסרעדען קיין ווארט.

— אודאי צו דעם „חזיר" צו ביילה ברוך'ס ? — וויל חאשע טרעפען.

— ניין ! — האקט אב שרה, און גיט צו ווי מיט גוואלד:

— איך האב געוואלט זאלסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר ? — פערוואונדערט זיך חאשע און שטעלט אויס די אויגען: לאכסט דאס ניט ?

דא בעליידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאהנט זיך אן איהרע 12 רובל, וואס זי פערמאגט און רעדט ארויס ווי מיט שטאלץ:

— וואס מיינסטו, איך וועל דיר נישט בעצאהלען ? איך וועל דיר בעצאהלען ווי א בעל־הבית'טע.

דער שטאלצער טאן געפעלט שוין ניט ווייטער חאשען: א נייע בעל־הבית'טע געווארען — טראכט זי — און זי בלאזט זיך אן.

— נו, איז וואס, דו געהסט אריין ? — פרעגט שרה ווי א בעליידיגטע.

— ניין, מיט אן אמת ?... וויל חאשע ניט גלויבען.

— ס'אר'א נאר דו ביזט ! קומט שוין שרה צו זיך: עס איז מיר גאר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען צו לאכען פון דיר און קיין כח האב איך דערצו אויך ניט, קוים וואס איך לעב. צוויי וואכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צוויי א זייגער ביי נאכט, איז ניט קיין געלעכטער... איך קען מיט א גליעד ניט א ריהר טהאן. וועסט ביי מיר אביסעל א וואש טהאן, איך וועל דיר ניט קריוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלט און דאך בעשליסט זי צו געהן.

— מילא, זאל זיין פון א קאזאק — אבי צום לעבען.

און חאשע קומט צו שרה'ן אין שטיבעל און הויבט אן ארבייטען.

שרה וויל זיך צולעגען, זי קען ממש אויף די פיס ניט איינ־שטעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אליין שלעפען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפענדיג, פערקלעמט איהר דאס הארץ און זי געהט איהר צו העלפען.

— נעה. געה!... טרייבט איהר חאשע: איך וועל אליין!

נאר שרה געהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפט זי איהר ארויסטראגען דעם קאסטען.

שפעטער א ווייל׳ע פערגעסט זיך שרה אן אלע איהרע וועה־טאגען און זי הויבט אן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאס אוועקטרייבען איהר, און ביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג איינע פאר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואלט שווער געווען צו דערקענען ווער איז דא די בעל־הבית'טע און ווער די גע־דונגענע...

דער שמעק טאַבאַק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאַניוויקע געפינען זיך פינף גרויסע שוהלען, נאָר די גרעסטע ראָלע שפּיעלט דאָרט „דער קליינער בית־המדרש“, ווייל אין איהם דאַווענט דער שטעדטעלשער ערשטער גביר, ר׳ יעקב סינקעס. שאַצט מען דאָס שטעדטעל דעם גביר׳ס פערמעגען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאָר א מאה־אלף האָט ער טאַקי געהאַט, און פאַר קאַניווקע וואָלט גענוג געווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפּיעלען א גבירישע ראָלע. דערפאַר דאַווענען טאַקי „אין קליינעם בית־המדרש“ די שעהנסטע בעלי־בתים, אויך די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאַקסע, א פּאָר פּרושים, וואָס „דיענען“ שוין באַלד א יאָהר צעהן אין דער קהלה.

צווישען די אלע שענע אידען האָט דאָ געדאַווענט גרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דאָ געווען עפּעס ווי א פינפטער ראָד צום וואָגען. פון קינד־ווייז אויף א דערשלאָגענער, האָט ער קיין מאָל נישט געהאַט דעם מוטה אריינמישען זיך אין א שמועס שבת נאָכ׳ן דאַווענען, וואו דער ראש־המדברים איז געווען דער „גביר“. ער האָט אפילו ניט געוואַגט אנבויגען דעם קאָפּ אויף א זייט און צולעגען דעם אויער עפּעס הערען. פון ווייטען פלעגט ער נאָר שטעהן און שלינגען יעדעס וואָרט, וואָס געהט ארויס פון גביר׳ס מויל. א שפּאַס וואָס יעקב סינקעס דערצעהלט זיך אַן! דאָ דערצעהלט ער פון גראַף צאַפּסקי, מיט וועלכען ער איז שטאַרק „געקנעפּעלט“ און איז ביי איהם כמעט אלע וואָך, ווי אזוי דער דאָזיגער גראַף האַלט חשוב א אידען.

נאך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך און ווען ער פאלט: (גרונם קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן: ער ווייסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע מאל א רובעל! ער וויל עס פרעגען, נאר ער האט קיין העזה ניט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קעניגסבערג יענע וואך, וואוהין ער האט „אטפראוועט א טראנספארט“ געהילץ: ווי אזוי ער האט צוריקפאהרענדיג זיך בעקאנט מיט א פוילישען גלח, האט געהאט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האט דעם גלח מנצח געווען... און נאך אזוינע טויזענ־דער מעשיות, וואס נאר א גביר קען עס וויסען, א גביר, וואס פיהרט געשעפטען מיט די גרעסטע שררות און קיין זאך איז פאר איהם ניט צו שווער...

גרונם וואלט אבגעגעבען א האלב לעבען, נאר אויסרעדען אמאל חאטש א י י ן ווארט מיט'ן גביר, ער וואלט זיך מחיה געווען... ער פרובט עס אבער קיינמאל נישט: דאס גבירי־שע געשטאלט, די הויכע געוויקס, דער גרויסער בויך לאזט עפעס ניט צו; דאס קלארע, פולע פנים, דער שטרענגער קוק ווארפט אן אויף גרונם'ן א פחד. ער וואונדערט זיך נאר אויפ'ן שוחט'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אמאל גאר נאהנט נעבען גביר און ווארפט אריין אין שמועס אויך א ווארט... „מען דארף טאקי האבען, טראכט גרונם דאמאלס, א שוחטישע הארץ צו פועל'ן דאס ביי זיך... איך קען דאס נישט!“..

און גרונם, וועלכער דאוועגט שוין באלד פונפצעהן יאהר אין „קליינעם בית־המדרש“, האט נאך קיינמאל מיט'ן גביר קיין ווארט נישט אויסגערעדט. נאך קיינמאל די זכיה נישט געהאט און האט עס אפילו אין זינען נישט. ווען? ווי אזוי? סיידען ער זאל ווערען אליין א נגיד, נאר פון וואס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקי־יונגלעך?

דאך די לעצטע צייט האט גרונם אנגעהויבען צו טראכ־

טען וועגען רערען עפּעס מיט'ן גביר, און נישט נאָר רעדען, נאָר טאַקי שטאַרק אַ שמועס טהאָן...

ביים רעיון וועגען שמועס, קומט איהם דאָס בלוט גלייך אַריין אין פּנים, דאָס האַרץ — קלאַפּט ווי ביי אַ גזלן, וואָס געהט הרג'נען אַ מענשען. אַ שפּאַס! ער דאַרף פיהרען מיט'ן גביר אַזאַ וויכטיגען שמועס! ער וויל בעטען דעם גביר'ס אייניקעל, וואָס הויבט ד ע ם זומער אָן צו לערנען, צו זיך אין חדר אַריין. בעטען אַ אינגעל אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין נייעס: אַלע „זמן" בעט ער אַזוי איין צוואַנציג תלמידים, און האָט שוין דערויף אָן אויסגעאַרבייטען „נוסח", נאָר וואָס גלייכט מען? מיט פשוט'ע בעלי־בתים מאַכט נישט אויס, ווי אַזוי מען רעדט, אָבער מיט אַזאַ גביר דאַרף מען דאָך וויסען וואָס צו רעדען, א י י ן איבריג וואָרט, חלילה, קען אוועק־הרג'נען אין גאַנצען...

און פון פורים אָן ביז פסח קומט פאַר ביי גרונם'ן אין האַרצען אַ גרויסע מלחמה. ער וויל אַריינגנעהמען אַ גרויסען גע־נעראַל אין פּלען, און וויים נישט אויף וואָס פאַר אַן אופן און האָט סתם מורא...

נאָר אָט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צו־געהן איז שוין פערפאַלען, פערשפּיעלט דאָס גליק אויף אייביג! און אַ קלייניגקייט וואָס פאַר אַ גליק דאָ וואָלט געווען! דעם גביר'ס אייניקעל לערנט ביי איהם!... ערשטענס דאָס געלד: ער וואָלט אודאי געצאָהלט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די גאַנצע צוואַנציג. היינט דאָס צאָהלען שמועסט מען דאָך נישט— פראַאוים אַ צעהנ־רובעלדיגע!... היינט דער כבוד אַליין, וויפיעל איז ווערטה דער כבוד?...

און גרונם'ן פערטראַגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעל, ר' גרונם?

— וואָס הייסט „וואו"? איהר ווייסט גאַר נישט? אַ שע־נע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאַקי! וואָס דען האָט

איהר געמיינט: ער וועט איהם צו אנ׳אנדערן מלמד אוועקגע־בען? מעהר וואלט איהם ניט פעהלען?...

א גליקליכער שמייכעל בעשיינט זיין פינסטערן פנים, נאר ער גיט א קוק אויפ׳ן גביר און פון גאנצען דמיון ווערט אש! דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי געהט מען צו״? וואו נעמט מען אזוינע געזונדטע פיס, זיי זאלען קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ, וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג״ פסח! היינט מוז ער צוגעהן, ער מעג אפילו וויסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטאר־בען! ער מאכט אן ארדנונג מיט זיינע געדאנקען און גרייט זיך צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ׳ן דאווענען.

— „גוט יום־טוב״, ר׳ יעקב!... מאכט ער א רעפעטיציע— דאך בעקלערט ער: עס איז צו פראסט: „גוט יום־טוב, ר׳ יעקב!״ אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך וועל בעסער זאגען: „א גוטער יום־טוב, ר׳ יעקב!״... עס געפעלט איהם ווייטער ניט: ער געדענקט, שמחת־תורה האט זיך ליבע דער שוסטער איינגעשכורט פלעגט ער אזוי שרייען ווע־מען ער פלעגט נאר בעגעגענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט טאקי זאגען „גוט יום־טוב״, נאך ווייך און שטיל...

— גוט יום־טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט זיין גוט.

ער גרייט זיך ווייטער צו:

— איך האב געהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל זיין אויף לאנגע יאהר (דאס וועט דעם גביר זיכער געפעלען ווע־רען) הויבט אן אין א מזל׳דיגער שעה היינטיגען זומער צו לער־נען... איך בין גרוגם דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע בעלי־בתי׳שע קינדער... איך בעט אייך, ר׳ יעקב, (אפשר מורנו ר׳ יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער איי־ניקעל, צוליעב שכנות — מען דאווענט צוזאמען...

נאָר דאָס לעצטע געפעלט איהם נישט. וואָס פאַר א שכן ביזטו מיט מיר, מלמד איינער — דו דאַווענסט נעבען טהיר און איך נעבען אָרון קדש..

ער זוכט אנ'אנדער נוסח: „צוליעב אלטע בעקאַנטשאַפט"..

פוי, נאָך ערגער, שפּייט ער אויס — „א נייער בעקאנטער" וועט ער זאָגען און גאר אין כעס ווערען.

ענדליך געלינגט איהם צו פערבייטען אזוי:

— איך בין א גרויסער „בעל־פּועל", אין א י י ן „זמן" פאָהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאַקי רעכט אין עברי! איך האָב דערצו א בעזונדער למוד.

ער קלערט איבער דאָס זעלבע נאָך אמאָל און געפינט, אז עס איז גוט, נאָר „פאָהרט מען ביי מיר אריין" איז עפּעס מעשה „בעל־עגלה"...

ער זוכט אן אנדער נוסח:

— אין איין „זמן" לערן איך אויס עברי על־פּי דקדוק.— דאָס געפעלט איהם שוין אין גאַנצען און ער האָפט, אז דער גביר וועט איהם מיט גאָטס הילף ניט אבזאָגען.

נאָכ'ן דאַווענען לענט ער זיך איבער און בעשליעסט זיך פעסט צוצוגעהן. ממה־נפשך — שטאַרקט ער זיך — יאָ — יאָ, ניט — ניט! אין קאַשע וועט ער מיך דאָך נישט אויפעסען.

די שענע בעלי בתים זאָגען שוין דעם גביר גוט יום־טוב, מען וואַרפט זיך איבער נאָר מיט איינציגע ווערטער, און מען געהט זיך פענאַנדער. קיין וויכטיגעס האָט די לעצטע טעג ר' יעקב נישט צו דערצעהלען. עס האָט זיך איבער יום־טוב אויס־גענומען. און דער גביר האָט שוין בדעה ארויסצוגעהן, ער דאַרף נאָר צונויפלעגען דעם טלית.

גרונם רוקט זיך ווי א שאָטען... די פּיס ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דאַרף נעהמען א שמעק טאַבאַק ביי דעם שמש, דאָס וועט מיך אפשר מוטהיגען, בעשליעסט ער.

— זייט מוחל שמש — ווענדט ער זיך מיט א האריך־קלאפעניש צום שמש — גיט א שמעק טאבאק.

דער שמש נעמט ארויס פון'ם בוזעם דאס פושקעלע, גרונם רוקט אהין אריין די צוויי פינגער, פארשיט אביסעל אויף דער ערד, נאך דעם גיט ער א שטארקען שמעק, ניט נאך זיין געוואהנהייט. און טראכט זיך: „זאל זיין, רבונו של עולם, צו רפואה!" און לאזט זיך געהן קעגען גביר, ווי שכור...

אט שטעהט ער שוין נעבען ר' יעקב'ן.

— גוט יום־טוב, ר' יעקב — רעדט ער קוים ארויס.

דער גביר שטעלט אוים פערוואונדערט אויף גרונם'ן די אויגען און פרעגט:

— וואס ווילט איהר זאגען?

„ע, ער לאזט זיך דאך רעדען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! גאר נישט געשראקען זיך". און ער פאסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האב... א פ ש ש ש ש ש — צעניסט ער זיך פלוצים, פון שמעק טאבאק, די אויגען ווערען איהם פול טרערען, און פערשפריצט דעם גביר'ס ראק און פנים...

— טפוי! וואס איז דאס פאר א מין מיאוסער איד! — ווערט ר' יעקב אויפגעבראכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פנים ניסט ער... וואס א לומפ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג.

— ווער איז ער, אט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קוקענדיג בייז אויפ'ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי־מלמד — ענטפערט דער שמש דערשראקען.

— ס'איז א מין שוטה! אין פּנים אריין ניסט ער... א מין פּרא־אָדם!.. פוי!...

— היינט געה צוריים זיך — האָט גרונם, ארויסגעהענדיג מיט בזיונות פון דאוונעז, גערעדט מיט זיך אליין — קיינמאָל שמעק איך ניט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאָר פערגלוסט א שמעק טהאָן. א נייע רפואה!... אזוי וואָלט דאָס אייניקעל ביי מיר געווים געלערנט, געווים, געווים! דער שמעק טאבאק האָט מיך גע'הרג'עט..

דער אלטער טשעסלער.

אלט איז שוין לייזער דער טשעסלער, געבויגען געהט ער שוין און קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צו־ניץ. אהן דעם שטע־קען וואלט ער אין בית־מדרש אודאי ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער און אגב האט ער נישט וואוהין צו געהן: זיינע קינדער זיינען זיך צע־פאהרען אין אמעריקא און ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אל־טע" זיינע איז שוין אויך טויט. געשטארבען איז זי מיט דריי יאהר צוריק, ווען ער האט נאך געארבייט, און געארבייט האט לייזער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האט זיך נישט פון זיין האנד ארויסגע־גליטשט. דאמאלס האבען איהם די יונגערע טשעסליארעס גע־זאגט:

— צייט שוין ר' לייזער, אייך אברוהען!...

און אין שוין צוויי יאהר אז ער רוהט טאקי; אמת אין גאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אן זעהר שווער די „הוצאה" זיינע. דאס עסען איז שוין ווי עס איז: א פאר גע־באקטע קארטאפעל און א קאפ פון א הערינג קלעקט איהם אויף א טאג. דאס אומגליק איז נאר דאן, ווען עס קומט איהם אויס צו צאהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־געלד; דא־מאלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען; עס פער־שטעהט זיך—נישט מיט די הענד, נאר מיט'ן קאפ; ער זוכט אויף אין מוח פערוואלגערטע בעלי־בתים. וועמען ער האט הייזער געבויט און וועלכע זיינען נאך איהם שולדיג געבליעבען. א סך

פון זיי לייקענען איהם: אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האָבען ניט; טהייל זיינען ניט מודה און לייקענען ניט, און וואַרפען איהם דאָך ארויס א פּאָר גילדען.

נאָר די לעצטע צייט קומט איהם אָן אַלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה געלד צו קריגען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאַר צוויי חדשים און עס געהט שוין באַלד א דריטער חדש. זלמן וואָלט איהם אפילו געוואַרט, נאָר ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל־הבית, ער אליין צאָהלט דירה געלד און איהם קומט דאָס אויך זעהר שווער אָן. סך הכל איז זלמן אַן אלטער שניידער, אויף איין אויג שוין בלינד, און מעהר אַז לאַטעס לעגען קען ער ניט, און וואָס פערדיענט ער פון א לאַטע, מישטיינס געזאָגט!...

לייזער דער טשעסלער האָט אויף איהם קיין פּאַראיבעל ניט ווען ער מאָהנט א מאָל צו שטאַרק, נאָר גוט איז דאָס איהם ניט, צייט ער לעבט האָט ער קיין ליגען ניט געזאָגט און איצטער, אויף דער עלטער, האָט ער שוין דעם אלטען זלמן גענאַרט, אַז היינט, מאָרגען גיט ער איהם געלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית־מדרש ביז שפּעט נאָך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי־טייטש און וואַרט ביז וואַנען דער בית־מדרש זייגער שלאָגט 10. דאַמאָלס ווייס ער זיכער, אַז דער אלטער זלמן שלאָפט שוין און ער נעהט אוועק א היים...

דער אלטער זלמן האָט שוין געגעבען לייזער'ן אָנצוהער־רעניש אַז ער וועט פערדינגען זיין אָרט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין געלד ניט געבען. לייזער איז צוטומעלט געוואָרען. ער האָט א מורמעל געטהאָן: איילט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאָר טאַקי מעהר ניט ווי א מורמעל — דייטליך

זאגען האט ער עס ניט געקענט. ווארום וואס האט ער צו זעהן? ער האט שטיל גענומען דעם שטעקען און האט זיך שטיל ארויס־געדרוקט פון שטיבעל...

דאס אומגליק איז גרויס געוועזן! דאס אומגליק האט דעם אלטען לייזערן צוטומעלט: ער איז געגאנגען און מיט שטארע בליקען געקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאר אט פער־שווינדט דאס גרויסע אומגליק, לייזער פערקוקט זיך אויף די הייזער און פערגעסט זיך. די הייזער ווערען איהם ליעב, פיעל פון זיי דערמאהנען איהם אמאליגע יאהרען, ווען ער, א הויכער, א גע־זונדטער, איז געשטאנען און געשמאק געארבייט. „אט די שטוב". דערמאנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס שעהנע הויז — האב איך צעהן וואכען געטהאן! — ער האט גאנץ עהרליך געצאהלט — פינף גילדען א טאג, און פלעגט אמאל געבען אביסעל בראנפען נאך דער ארבייט. — עס איז נאך גאנץ שטארק! א מאליגע געהילץ — אייזען!... אט די שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאך איינער — האב איך שוין געארבייט ניט פון טאג — אגולנא! איך האב זיך דעמאלט אב־גענארט, עס האט מעהר ניטט אויסגעמאכט ווי א האלבער רו־בעל צי פיער גילדען א טאג — ער קען זיך ניטט דערמאהנען... אט געהט ער פארביי דעם גביר'ס הויז. „א הייזעלע, טראכט ער און קוועלט — „נאך גאר ניי!" — שוין א מעשה, פון א יאהר צוואנציג — א מאסע חדרים, דערמאהנט ער זיך, זייגען דא! — ביי דעם גביר האט ער ניטט שלעכט פערדיענט:— זעקס גילדען א טאג. ער פערוואונדערט זיך אין געדאנק: „אזוי פיעל?" „נו, ער איז דאך פארט דער ערשטער גביר אין שטאדט!" פערענטפערט ער זיך אליין זיין הארבע קשיא... און ער פערקוקט זיך אויף נאך און נאך הייזעלעך, וועלכע ער האט אין זיין לאנגען לעבען געבויט; זיי גיבען איהם אב גריסען און עס ווערט איהם ווארעם אין זיין אלטער קאלטער נשמה... נאר אט וואקסט פלוצים דאס אומגליק צוריק ארויס, ער דער־

מאַהנט זיך עפּעס שרעקליכעס און זיין אַלטער קערפּער ציטערט...

פּערצווייפעלט איז ער אריין אין בית־מדרש, אבגעדאַוועגט מנחה, שפּעטער — מעריב. דער זייגער שלאָגט שוין 8—9—10. איצטער שלאָפט דער אלטער זלמן, נאָר לייזער האָט נאָך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי׳ן „קב הישר״, זיינע געדאַנקען אָבער זיינען ערגעץ וואו אַנדערש. „וואָס טהוט מען״, אָט די אייזערנע ווערטער קלאַפּען איהם אין זיין אַלטען מח. זיי האָבען אבער אזוי לאַנג געקלאַפּט, ביז זיי האָבען אויפגעבויט אין זיין קאָפּ א גליקליכען פּלאַן. דער אַלטער שמייכעלט, ער איז גליקליך: פון היינט אָן וועט ער שוין בלייבען אין בית־מדרש אויף שטענדיג, צוריק וועט ער שוין נישט געהן צום אַלטען זלמן! — ער לעגט זיך איבער עטליכע מאָל, טאָמער איז דאָ פאַרהאַן א שטיקעל חסרון, עפּעס א שטערעניש, נאָר ער געפינט ניט. ער ווערט בעגייסטערט: געוויס, געוויס — בעשליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אָן בלייב איך אין בית־מדרש. אראָב אזא יאָך! א קלייניגקייט — אַלע חדש צוויי גילדען... „צוויי גילדען!״ רעדט ער ארויס שוין ניט אין געדאַנק, נאָר מיט ווערטער, און איהם דאַכט זיך, אז פון זיינע פּלייצעס איז עפּעס אראָב געפאַלען און איהם איז גרינג געוואָרען...

א פּיצעלע משא בלייבט איהם דאָך — **דער חוב! אבצאָהלען מוז מען! נאָר ווי אזוי? ער זיפצט...**

* * *

דער בית־מדרש זייגער האָט געשלאָגען צוועלף. דער אַלטער לייזער זיצט ביי׳ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום׳ט זיך, אז דער אַלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאָבעט, און נאָך יעדען שטאָך אין בגד, גיט ער איהם מיט׳ן נאָדעל א שטאָך אין די אויגען.

— ר׳ זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל איך די פיער גילדען אבצאהלען, מאָרגען הויב איך אָן צו אַר־ בייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאהלט פינף גיל־ דען א טאָג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט׳ן נאָדעל אין די אויגען און אין אַלע גליעדער. און אָט דערפיהלט ער אז ער שטורבעט איהם.

נאָר דאָס שטורבען איז שוין געוועזען אויפ׳ן וואהר. דאָס האָט געשטורבעט דער אונטער־שמש, וואָס איז נעבען איהם געשטאַנען און בייז געברומט:

— זייט מוחל, דאָ איז מיין אָרט! איך דאַרף זיך לעגען. לייזער האָט אָנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהענדיג אַנ־ שטאָט דעם אַלטען זלמן׳ען — דעם אונטער־שמש איז ער צו זיך געקומען. ער האָט זיך דערמאָהנט אָז זיין פּלאַן, אז ער בלייבט פון היינט אָן אין בית־מדרש, נאָר דער אונטער־שמש האָט איהם טרוקען איבערגעגעבען, אז דאָ איז ניט קיין הקדש: די גבאים האָבען פערזאָגט, אז מען זאָל קיינעם ניט לאָזען נעכטיגען, עס איז געננוג די ישיבה בחורים, וואָס שלאָפען דאָ. אוים...

און געהענדיג צוריק צו דעם אַלטען זלמן, האָט שוין ליי־ זער נישט געקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האָט געבויט: עס איז געוועזען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען איז איהם נאָך פינסטערער געוועזען. זעהר פּאַמעליך איז ער גע־ גאַנגען, נאָך פּאַמעליכער ווי ער האָט געקאָנט: עס איז איהם ליעבער געוועזען צו שלעפּען זיך אין דער פינסטערער נאכט איי־ דער צו קומען צו דעם אַלטען זלמן׳ען, צו זיין „מאַהנער“... און וואָס וועט זיין דער סוף?...

דער אַלטער זלמן וועט איהם וואַרטען נאָך א פּאָר טעג, אבער ניט מעהר... אויפ׳ן גאַס וועט איהם אויסקומען צו לעגען זיך... אויפ׳ן גאַס!

— אוי! — האָט ער א קרעכץ געטהאָן ביי דעם רעיון...

און איצטער האָט ער זיך דערמאָהנט, וואָס זיין „אַלטע“ האָט איהם אמאָל, אמאָל געזאָגט: „לייזער, אלע בויען זיך, לאָמיר זיך אויך פערזאָרגען מיט א שטיבעלע“. „מען קען ניט — האָט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך, וועט מיר קיינער נישט בעצאָהלען“.

ער האָט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האָט דערויף ניט געהאט וואָס ווייטער צו רעדען: דאָך דערמאָהנענדיג זיך, אז אָט באלד־באלד האָט ער זיך ניט וואו אהינצוטהאָן, ווערט ער אויף זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אליין:

— אלטער נאר! הייזער האסטו געבויט און אויפ׳ן גאָס וועסט דו שטארבען....

ווען עסט חיים מלמד א בויגעל?

צוויי פרנסות האָט חיים געהאַט: ער האָט געקנעלט און בייגעל געבאַקט, און א וואונדערליכע זאַך! — ער איז געווען א אָרעמאַן און האָט געזוכט א דריטע פּרנסה, נאָר צו קיין דריטער פּרנסה האָט ער שוין ניט געטויגט: א קול האָט ער אפילו געהאַט א הייזעריגליכען און האָט געקלונגען זעהר האַרציג און צובראָכען, און ימים־נוראים וואָלט ער געקאָנט דאַווענען פאַר'ן עמוד און כאַפּען דערפאַר עטליכע רובל, — האָט ער אבער, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט, געהאַט א קורצען אָטהעם: רעדענדיג אפילו פלעגט ער זיך מוזען נאָך יעדען וואָרט אברוהען און חאַ־פּען דעם אָטעהם. עס פערשטעהט זיך, אז מיט אזא „פעהלער" קען מען ניט האָבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאַר'ן עמוד, ביי אזעלכע לאַנגע שמונה עשרה'ס, וואָס מען דאַרף איבער'חזר'ן וואָרט און וואָרט פאַר'ן עולם. דעם עולם געהט כלל ניט אָן, צי חיים האָט א לאַנגען אָטהעם, צי א קורצען און ער פערלאַנגט פאַר די עטליכע רובל, אז דער ש"ץ זאָל פאָהרען ווייטער און ווייטער, ניט אָבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז ניט מלמדות — א מלמד קען אפילו קיין לונגען ניט האָ־בען, מאַכט אויך ניט אויס: מיט קליינע אינגלעך לערנען דאַרף מען קיין גבורה ניט האָבען, אָבער שטעלען זיך פאַר א צבור, איז געוויס ניט קיין קלייניגקייט — דאָ דאַרף מען האָבען א האַלז, א האַרץ און טאַקי אַ אָטהעם...

קיין לייכטערע פּרנסות, צו וואָס חיים וואָלט יאָ געטויגט, איז אין שטעדטעל ניט געווען. צו א קראָם פאַר זיין ווייב האָט חיים קיין „קאַפּיטאַל" ניט געהאַט. דער האַלבער פוד מעהל,

פון וועלכען חיים פלעגט אויסבאקען אלע טאג בייגעל פאר דאס שטעדטעל, פלעגט איהם אויך שווער אנקומען, און דעריבער האט זיך חיים געמוזט בעגנוגענען נאר מיט די צוויי פרנסות און לעבען טאקי אין גרויס נויט...

די בייגעל פלעגט חיים באקען: ווינטער־צייט פאר טאג און זומער — ווי די זונן פלעגט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלעגט דאס טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, ביילה, פלעגט וועל־גערן און מאכען קיילעכדיג, דאס יונגערע מיידעל, גרונה, פלעגט עס ווארפען אין א הייסען טאפּ וואסער, און פון טאפּ פלעגט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען און זעצען אין אויוועז. ווי מען זעהט דא, האט חיים גענומען פאר זיך די שווערסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואס ער איז דער שוואכס־טער געוועזן פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאס זעצען אין אויוועז אנשטענדיגער, ווי קנע־טען דאס טייג, און דאס איז ניט אזא בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסבילשע ארבייט. פסח אין "פאדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עס טרעפען זיך אמאל ווייבער אויך זעצערינס, נאר דאס איז א זאך, וואס געהט ארויס פון כלל, ווי למשל, אלע דאק־טוירים זיינען מאנסבילען, פון דעסטוועגען טרעפט אמאל א "יודענע" אויך א דאקטארקע... צווייטענס, האט חיים גענומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער ווארעמקייט. חיים איז געוועזן א איד אהן א טראפּען בלוט און איהם איז שטענדיג קאלט גע־וועזן. עס פלעגט טרעפען אמאל, אין די גרויסע היצען פלעגט חיים קענען א זאג טהאן צו די תלמידים:—מאכט צו קינדער־לעך די טהיר, מיר איז עפּעס מאדנע קאלט...

אט די ווארעמקייט, איז חיים'ן ניט נאר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב געוועזן, און ער פלעגט מיט גרויס תענוג שטעהן ביין אויוועז, וואו דאס פייער האט אזוי פריינדליך, אין מזרח־

זייט פון אויוועז, געפּלאָקערט און בעלויכטעז די ציילעז בייגעל, וואָס חיים פּלעגט בריה'ש אויסזעצעז אויפ'ן „פּאַר".

חיים איז געוועזן א בייגעל־בעקער, פּלעגט אויסבאַקען אַלע טאָג ביז צוויי הונדערט גראַשענע בייגעל און פון דעסטוועגעז האָט ער אליין מיט דעם ווייב און קינדער, זעהר זעלטען א בייגעל פערזוכט, און חיים פּלעגט זעהר אָפט זיך ווינשען זיין א נגיד און עסען „אַז אמת'ן ריינעם בייגעל"... „אַז אמת'ער רייַנער בייגעל" האָט ביי חיים'ן געהייסען יענער בייגעל, וועלכען מען פערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פאר א גראָשען; וואָס געהט ארוים פון אויוועז ריין, טרוקען, און גלאַנצט, ווי מיט א רויטליכער פארב. אזא בייגעל הייסט פערברוינט און ער איז טאקי זעהר געשמאַק — ער צעשוט זיך ממש אין מויל; ווען מען גאָט העלפט אויפעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען ווערען געזונד ווי א מויער... אזעלכע גראָטענע בייגעל האָט חיים מיט זיינע בני בית זיך ניט פערגונען צו עסען. צו א שעה־נעם תכלית וואָלטען זיי געקומען, ווען יעדער פון זיי וואָלט אַלע טאָג אויפגעגעסען אזעלכע עטליכע גראָשענע בייגעל!... דאָס זעכציג־רובעלדיגע קנעלונג פאר'ן זמן, וואָס חיים האָט אין שטעדטעל, וואָלט אויך ניט געטראָגען, אפילו אז אַלע בעלי־בתים זאָלען איינצאָהלען, — בפרט אז א גוטע העלפט שכר־למוד ווערט פערפאַלען...

עסען פּלעגט חיים, זיין ווייב און קינדער נאָר פון אזא סאָרט בייגעל, מיט וועלכען עס פּלעגט טרעפען א סבה: אז ער פּלעגט צוגעברענט ווערען א ביסעל, אָדער אין אש זיך איינריב־טען, אָדער אויף דר'ערד פון דער לאָפּעטע אראָבפאַלען און דערפון פערלירען זיין געהעריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פּלעגט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האָט זיך שטארק געהיט, אז קיין סבות זאָלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאָר,

ווען חיים'ס יצר הרע פלעגט זיך שטארק צופלאקערן נאך א שטיקעל בייגעל, פלעגט ער גאט בעטען, אז עס זאל זיך טרעפען עפעס א סבה, און ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלעגט ער „ברויכען" אייגענע מיטלען, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארויס גאנצע פון אויווען. לאזען זיי בעצם ידו פערברענט ווערען, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבען: אליין קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהיטען, דאס איז א גרויסע טפשות און א חטא... נאר אבנארען זיך אליין און דאס ווייב און די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, און אין אזעלכע מינוטען, ווען דער יצר הרע — פון א בייגעל פלעגט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלעגט ער זיך כלומר'שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערוויי־ל אין אויווען, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויווען מיט א געשריי:

— א — אי — אי!...

— וואס איז דארטען? — פרעגט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אלץ חיים און הויבט אן ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צווישען וועלכע א פאר געפינען זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב און די צוויי טעכטער בעטראכטען די פאר בייגעל און זיפצען:

— ווער וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משוגענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פערטרויערט און אין הארצען איז ער שטארק, שטארק צופריעדען: ער וועט היינט עסען א בייגעל... ער ווארט נאר, אז עלקע זאל וועגען דעם דערמאהנען. ער וויל ניט ארויסטרעטען דער ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל וסובא" ניט זיין...

און עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל און זאגט ענדליך ארויס:

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפעסען— וואס זאל מען טהאן? גע'פטר'ט א קאפיקע...

און נאכ'ן דאוונען וואשט זיך חיים מיט מעהר „פאראד“, ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם מיט א נגון און מאכט המוציא אויף א גאנצען בייגעל, חאטש א פערברענטען.

און יענער טאג איז ביי חיים'ען א מין יום־טוב. און ווען ער וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים נאר ביז מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, ווען זיין עלקע קאכט א „בעסערן ווארמעס“...

דער אורח.

זעליג דער מולער, צי ער האט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאר די בגדים, אויב מען קען זיי אזוי אנרופען, נאר אויך דאס גאנצע פנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם איין, דאכט זיך, אז ער איז אין גאנצען א לעהמענער.

זעליג האט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען ווען ער קריגט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאס אויך נאר אויף א האלבע שעה, און דאך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, ווען ער האט פיעל ארבייט. עפעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויף איהם פערטריקענט געווארען און עס איז שוין גאר קיין סגולה ניטא איהם אראפצוואשען.

זעליגען קען יעדער דערקאנען פאר א האלב ווערסט. זיין גאנצער הילוך, זיין איינגעבויגענע פלייצע, פון די מולטערס לעהם, וואס ער האט אין זיין לעבען איבערגעטראגען, שיידען איהם אפ פון אלע אנדערע אידען אין שטעדטעל און ער ווארפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרויס געלויף אין גאס, ביי יעדער רעדעל, אפילו אין בית־המדרש, ווען א בערימהטער מגיד „זאגט“ און די אנזיכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאר איין זעליגען, און יעדערער, אויב ער טראגט נאר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעליגען ער זאל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירען.

נאך פורים, אז דער עולם הויבט זיך אן צו קאלכען, קען מען זעליגען סיידען פערבייטען מיט דעם צווייטען קאלכער חיים „האזש“, וועלכער איז אט איין הויך מיט זעליגען. זעליג'ס

קליידער בערעקען זיך דאן אין גאנצען אין ווייסע קייקעלעך און די היטעל, וואס האט אין מיטען א ריס איז דורכאויס פער־קאלכט, אזוי אז דער ריס זעהט זיך ניט און מען קען דעריבער מיינען, אז זעליג דער מולער טראגט א גאנץ היטעל.

און וואס א טאג נעהנטער צו פסח, ווערט זעליג אלץ ווייסער און ווייסער, און אנהויב ניסן אז די לבנה איז נאך ניטא און די פינסטערניש אין שטעדטעל איז זעהר גרויס, בעגעגנענדיג זעליגען, דערפרעהט מען זיך ממש: פאר דער שיין פון זיין ווייסקייט קען מען זעהן ווי דורכצוקריכען די בלאטע, וואס שפיעלט זיך אין שטעדטעל אנהויב ניסן פונאנדער, אז מען קען אין דער פינסטער דערטרונקען ווערען.

און פון פורים ביז ניסן ווארפט זיך זעליג יעדערן אין די אויגען. ער איז דער איינציגער, וואס צייכענט זיך אויס מיט זיין אויסזעהן, און ווען אין שטעדטעל, למשל, קיין מאדע, אדער בעסער געזאגט, קיין „מנהג" ניט געווען דאס קאלכען זיך, און אזא אבגעווייסטער ווי זעליג וואלט אהין אריינגעפאלען, וואלט מען נאך איהם געוויס נאכגעלאפען, ווי מען לויפט נאך נאך בעריל דעם משוגענעם, אזוי אבער קוקט מען אויף זעליגס אויסזעהן, ווי אויף א געוועהנליכע זאך. יעדער שטעדטעלדיגער איד, אפילו א אינגעל, פערשטעהט ווי באלד זעליג איז א מולער און א קאלכער מוז ער אזוי אויסזעהן, ווי דען אנדערש?...

פערשוואונדען פון דער סצענע ווערט זעליג ערב פסח. ניטא זעליגען! און ווען מען וואלט איהם ווי נויטיג געדארפט האבען, וואלט מען איהם בשום אופן ניט געפונען, ווייל אויף דער ארבייט נעהמט מען איהם שטענדיג פון גאס; וואו זעליג וואהנט ווייסען נאר יחידי סגולה, א פאר שכנים, און דער שמש פון בית־מדרש.

נאר זעליג האט זיין ארבייט אבגעטהאן ביז ערב־פסח און קיינער דארף איהם ניט און ערב פסח מאכט זיך זעליג פסח'דיג, און פסח'דיג מאכען זיך דארף ביי זעליגען געדרויערן זעהר

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראבוואשען אזוי פיעל לעהם און אזוי פיעל קאלך פון פּנים, פון דעם גאנצען גוף. נאר זעליג ריי־ניגט זיך, ער געהט אין באד און וואשט זיך דארט זעהר לאנג, חאטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באד רייניגט ער אויס זיינע שטיוועל, אגווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפּע־טער אביסעל הויבט ער אן זיך איבערטהאן. פארטיג ווערט ער קוים, ווען מען געהט שוין דאווענען און דאס וייב זינגס, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „געה שוין, זעליג, אין שוהל, ביזט שוין רײן“.

נאר זעליגען גלויבט זיך עפּעס ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפּיץ נאז איז אין קאלך, אז הינטען איז דער גאנצער יום־טוב׳דיגער סורדוט אין ווייסע פלעקען, חאטש ער האט אין סור־דוט קיינמאל ניט געארבייט, און ער זעהט זיך נאך אמאל ארום, ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אויס ווי א „מענש“.

אין בית־מדרש קומט ער צו דער מנחה׳דיגער שמונה־עשרה, און ער זעצט זיך אוועק אויפ׳ן באנק הינטער דער בימה. דאס איז די איינציגע באנק, וואס איז א קהל׳שע און וואו „שטעדט“ זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, וואס דאווענען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען און ווילען עפּעס פרעגען. זעליג קוקט אויף זיי אויך. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האט כמעט ביי יעדערן די שטוב געקאלכט...

ער וויל זיי עפּעס זאגען, נאר ער האלט זיך איין, ניט הא־בענדיג אייגענטליך וואס.

— שלום־עליכם! פון וואנען איז א איד?...

ביים דריטען „שלום־עליכם“ קומט שוין זעליג צו זיך און מיט א געלעכטער׳ל נעהמט ער זיי ארויס פון טעות.

—איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אן זיינע אויגען.

— ניין, הערט ער אן ענטפער, און באלד א פראגע: „ווער זענט איהר דען?“

— א געלעכטער, כ׳לעבעז... איך האב דאך ביי אייך די שטוב געקאלכט... זעליג דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפייט דער ערשטער אויס נאך דער ערקלערונג. — וואס עס קענען זיך טרעפען געשיכטען! איך האב געמיינט, אז דאס איז ווער ווייסט ווער, ערשט זעליג דער מולער גאר.

און די אידען ביי דער באנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף איהם. זעליגען פערדריסט וואס ער האט אט די נארישע בעל־גאוה׳דיגע בעלי־בתים אויסגע־זאגט זיין יחוס.

— א קריינק זיי אין די ביינער, טראכט ער אין הארצען. ניעחיי וואלטען די „יאלדען“ געמיינט, אז איך בין טאקי ווער ווייסט ווער!

נאר יעדעס יאהר קען זעליג זיך ניט איינהאלטען און זאגט אויס זיין יחוס...

בולקעס.

ביי פריידע, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויך געווען זשעדנע, נאר אזוי ווי דאס ברויט האט זי אליין געבאקען און באקען האט זי ניט געקענט און עס איז שטענדיג ארויס אדער טייג אדער פערברענט און דאס עצם מעהל איז געווען שווארץ און זאמדיג, האבען זיך די זעקס קינדער, וואס זי האט פערמאגט, פאר ברויט ניט געשלאגען. א בולבע איז געווען שוין א זאך וואס עס איז כדאי צו מאכען סקאנדאל. און אויך ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז געווען פון א העכערן מין, וואס הייסט סלאנקע און איז געווען געשיילט און מיט זאלץ געקאכט, האט זי זוכה געווען אז מען זאל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ", גראפען און דאס גלייכען, טאמער איז אבער די בולבע געווען פון דעם נידריגען מין, וואס האט געהייסען „מאסקווי־קע", א מין וואסערדיגע, פאר׳אזא פרי האט מען זיך נאר אונ־טערגעשאלטען און אויך ניט זעהר הויך.

סקאנדאלען זיינען ערשט פארגעקומען פרייטאג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאר, אז פריידע שלמה׳ס האט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האט זי פון די פיער פונט מעהל קודם כל געמוזט האבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאג. וואלט טאקי פריידע אויסען געווען די בולקעס נאר אויף פרייטאג אליין, וואלט נאך געווען ווי־עס־איז, דען די פיער פונט מעהל פלעגען אייגענטליך אויסער די דריי חלות, נאך ארויסגעבען פון זיך אכט־ניין בולקעס, אז מען זאל זיי דארפען קויפען ביי דער בעקערין, וואלטען זיי

געקאָסט צו זעקסערלעך. איז אָבער פריידע שלמה׳ס אַ גרויסע פּערזאַרגעריז. באַקען באַקט זי די בולקעס כּלומר׳שט אויף פרייטאָג, און מיינען מיינט זי אויפ׳ן מיטען דער־וואָך... און טאַקי אויף דעם קומענדיגען שבת אַ קוגעל מאַכען. פריידע שלמה׳ס זאָגט, אַז אַ קוגעל פון אַן אַלטער אײַנגעווייקטער בולקע איז פאַר מלכים צו געבען — אַזאַ מאכל איז דאָס, אַ שאָד נאָר וואָס די בולקע דערלעבט ניט אַלט צו ווערען. ביז דינסטאָג קען זי די פערבליבענע עשירות בשום אופן ניט איינהיטען און פון אונ־טער די הענד גנב׳עט מען זיי אַרויס און מען פרעסט זיי אויף — פרעסען זאָלען זיי די ווערים! וואָרים פריידע האָט דען — ווי זי קלאָגט זיך — קינדער? שדים האָט זי, פרעסער, זויפער! און „ער“, שלמה אַליין, איז דען בעסער? ער איז אויך אַ גוטער טרפה׳נער האָלז. זי האָט איהם דען ווייניג מאָל געכאַפּט נאָך פאַר׳ן דאַווענען — אַזאַ שניידערוק — קייענדיג בולקע. באַקאָם זאָל איהם אַרויס!...

נאָר דאָס איז אָבער אַלץ געזאָגט בנוגע די בולקעס, וואָס בלייבען אויפ׳ן מיטען־וואָך. פרייטאָג אָבער איז זי אַליין ניט קיין שטיעף־מאַמע און גיט יעדען קינד, לויט די יאָהרען, צו שטיקלעך בולקע צום מילכיגען קרופּניק, וואָס זי קאָכט טאַקי לכבוד פרייטאָג. איהם, דעם שפּייזער, גיט זי אַ גאַנצע בולקע, נאָר וואָס קלעקט פאַר איהם אַ בולקע? ווי אַ פערד אַ צוקער־לעקעך, אַזוי זאָגט פריידע, נאָכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פאָר לעפעל קרופּניק און בעט נאָך אַ שטיקעל. עס פערשטעהט זיך, אַז דאָס בעטען איז נאָר אויס געוואָהנהייט. פריידע ענטפערט איהם אפילו ניט, אַזוי צוקאָכט איז זי. סטייטש! אַ מענש זאָל זיך קיינמאָל ניט אָנעסען! ניט אַזוי גיך אָבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפּט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אַלע זייטען: מאַמעלע, נאָך אַ שטיקעל: מאַמעלע, נאָך איין ביס, און גאָר דאָס יונגסטע זעקס־יעהריגע גאָלדעלע וואָס קען נאָך קיין קוף ניט זאָגען, שפּריט

זיך אוים אויף דער ערד, פערוואַרפט דאַס קעפעל און שרייט אין איינע קולות:

— נאָך בולטע!

און פריידע ענטפערט איהם צום גראַם:

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר געבען. דאָס הייסט, נאָך א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פאַרט נאָך א בולטע — הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פאַר פסח באַקט פריידע אויף דעם ערב־פסח'דיגען אָנבייסען די זעלבע פיער פונט ווייצענס; קיין חלות אויף שבת דאַרף זי שוין אָבער ניט. עס געהען אַרוים א בולקעס 12—13, זי בעהאַלט עס ביז מאָרגען פריה און גיט קיינעם ניט א ביסען.

אין דער פריה, ערב פסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באַלד פער־ברענט מען חמץ און מען וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אַלע פערהאַרעוועטע פון דעם נעכטיגען שייערן און כשר'ן אויף פסח, שטעהען ניט אזוי שנעל אויף און פריידע מוז נאָך אויסשיטען איהר גאַנצען רעפּערטואַר קללות.

ענדליך זיינען שוין די אויפגעשטאַנען. שלמה קומט שוין פון בית־המדרש, וואו עס איז אן ערב־פסח'דיגער סיום געווען און ער האָט גענומען דאָרט אביסעל בראַנפען מיט פערבייסען. פריידע טרייבט:

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אָנבייסען די בולקעס מיט די מילך; באַלד דאַרף מען דאָך חמץ פערברענען.

— מיר ווילט זיך גאַר ניט עסען... כ'לעבען — וויצעלט זיך שלמה, האַלב־שכור'לעך... כ'האָב גענומען א ביסעל בראַנפען..

— מיר ווילט זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאַמנות! — קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער מיט די בולקעס.

— איך וויל נאָך אויך ניט... זאָגט א קינד.

קורץ, עס ווייזט זיך ארויס, אז קיינער וויל אויף צו־להכעיס ניט עסען. פריידעס אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.

— איהר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, — ווארום איך וועל אייך מיט געוואלט אריינשטאָפּען.

שלמה געהט זיך וואשען, נאָך איהם די קינדער.

מען שטעלט זיך אלע ארום דער מולטער בולקעס. פריידע גיסט אָן יעדען צו גאנצע גלאָז מילך און סטארעט זיך פריינד־ליך צו זיין: זי דארף יעצט זייער טובה.

— עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייכקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ־דער גערירט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאָך א ביסען. אבער אז די מילך איז געענדיגט בלייבט נאָך אין מולטער זעקס בולקעס.

פריידע קוקט אויף זיי פערצווייפעלט.

— משומדים, עסט! זאָל איך ארויס ווארפען זעקס בול־קעס?... פרעסט!

— כ'לעבען עס געהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך וואָלט דיר אוודאי צוליעב געטהאָן...

— נו, און איהר? — ווענדט זי זיך צו די קינדער.

די בעסערע, מעהר געהאָרכזאמע קינדער, וואָס ווילען צו־ליעב טהאָן דער מאמען, נעהמען נאָך צו ביסען, די ערגערע אבער האלטען אין איין טענה'ן:

— עס געהט ניט!...

עס העלפט ניט פריידעס ניט דאָס בעטען מיט גוטען, ניט דאָס שילטען; און א פערצווייפעלטע מוז זי א פיער בולקעס ארויפטראָגען אויפ'ן בוידעם, וואו עס ערווארט זיי פערשימ־לונג און פערדארונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:

— זאָל פון אייך ווערען וואָס פון די בולקעס וועט איבער יום־טוב ווערען...

נאר אין הארץ גיסט זי ערשט אויס א זייגער עלף, ווען די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעם, דער חמץ פערברענט און קיין מצה טאר מען ניט און עס איז א שאד צו עסען — און אט ערשט דאן איז זיך מישב א קינד און מורמעלט ארויס:

—עס ווילט זיך עסען...

און באלד ווייזט זיך ארוים, אז אלע ווילען עסען...

דא פעהלען שוין פריידע'ן קללות אויס, און זי מוז קיה־לען איהר הארץ מיט א קלאפ, און זי רייצט זיך:

— אויפ'ן בוידעם ליגען פיער בולקעס...

און די קינדער הויבען אן שטארק חרטה האבען אויף זייערע זינד, וואס זיי האבען אין דער פריה ניט נעגעסען, נאר די תשובה איז שוין שפעט. און שלמה אליין, וועלכער האט זיך שוין אויך גוט אויסגעהונגערט, געהט ארום א האלבער א פסח־דיגער און מורמעלט:

— היינט זיי א חכם און טרעף, אז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

און א הונגעריגער ווארט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאך ערשט העט־ווען זיין...

און א הונגעריגער נעהמט ער אויף זיך, בלי נדר, אז אי־בער א יאהר וועט ער אויפעסען אלע בולקעס, איבער א יאהר וועט ער פאר'ן בוידעם ניט לאזען קיין ביסען.

איבער א יאהר איז אבער וויעדער די זעלבע מעשה.

האט שוין פריידע אמאל געפרובט באקען נאר דריי פונט, איז אויך געבליעבען א דריי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האט פערשאלטען, ניט אנדערש !...

א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפּעלס.

— וואָס מען קען שוין די קאַרטאָפּעל אָבזייען ? — האָט פריידע געפרעגט מיט א שטארק ערנסטען פּנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאן, שלמה דער שניידער האָט געגעהט מיט צוויי פּועלים.

שלמה האָט נאָך אפילו קיין צייט ניט געהאט צו לאָזען די ארבייט, ער האָט נאָך געדארפט איין ארבּעל ענדיגען און צו־שניידען א פּאָר הויזען פאר די פּועלים, נאָר דערהערענדיג דאָס וואָרט קארטאפעל, האָט זיך ביי איהם דער „יצר הרע" אזוי צופלאמט, אז ער האָט גלייך אויסגערופען :

— וואָס פרעגסט דו, נארישע אידענע ? אודאי אָבזייען ! קאַרטאָפּעל, אז עס ווערט פערטיג, זייט מען עס אָב. וואָס דען לאָזען איבערקאָכען זיך ?...

— אַלץ וויים ער ! — האָט פריידע זיך געקרימט.

— וואָס עפּיס גוטע קאַרטאָפּעל ? זיי צופאלען ? — האָט שלמה געפרעגט, ניט בעמערקענדיג פריידעס קרימערייַ...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען ! — האָט פריידע ביין געענטפערט.

— נו, חברה ! נעמט צו פון טיש, לאָז מען שוין עסען אָנבייסען ! — האָט שלמה געקאָמאנדעוועט מיט א לוסטיג פייער'ל אין די אויגען.

די „חברה" וואָס איז בעשטאַנען פון צוויי דארע בחורים־לעך, האָבען פלינק אוועקגעוואָרפען די ארבייט, פּונקט ווי זיי וואָלטען עס מעהר צוריק קיינמאָל ניט בעדארפט נעהמען, האָבען אוועקגעשטעלט דעם פּרעס אונטער'ן טיש און זיינען שוין גע־

ווען גרייט מיט זייערע הונגעריגע מיילער איינשלינגען דאָס, וואָס די „גוטע“ בעל־הבית׳טע זייערע, פריידע, וועט זיי דער־לאַנגען.

נאָר ביי פריידע׳ן איז עס נאָך קענטיג, ניט אין גאַנצען פערטיג געווען, זי האָט זיך נאָך געפּאָרעט מיט גרויס פּערטראַ־גענקייט אין אויווען, פּונקט ווי דאָרטען וואָלט זי היהנער גע־בראָטען.

אז פריידע האָט שוין מיט גאָט׳ס הילף די קאַרטאָפעל פון אויווען ארויסגענומען און אוועקגעשטעלט דאָס טעפּעל אויפ׳ן פריפּעטשיק, האָבען די צוויי פּועלים פרייער אָבגעאָטהעמט; שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט ברייטקייט צוגעגאַנגען צום פריפּעטשיק, און איידער פריידע האָט נאָך גענומען אבזייען, האָט ער א חאַפּ געטהאָן פון טעפּעל מיט די הענד א צוגעברענטע קאַרטאָפעל; די קאַרטאָפעל איז אבער זעהר הייס געווען, שלמה האָט זי ניט געקענט איינהאַלטען, און זי איז ארויסגעפאלען פון זיינע הענד אויף דר׳ערד.

די צוויי פּועלים, וועלכע האָבען צום אָנהויב איהם שטאַרק מקנא געווען און ניט פערגונען, וואָס ער געהט צו צום טעפּעל נעהמען א קאַרטאָפעל, האָבען זיך ווי מיט נקמה צולאכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

און פריידע האָט אויפגעעפענט איהר מויל און האָט אָנ־געהויבען צו שרייען:

— א קאַרטאָפעל גע׳פּטר׳ט! טריפה האלז! איינהאַלטען קען זיך דאָס ניט, אזוי ווי איך וואָלט עס געטראָגען פערקויפען.

שלמה׳ן האָבען פריידעס קולות קיינמאָל ניט געאַרט. בפרט ווען עס געהט אין א קאַרטאָפעל, און ווען זי האָט שוין די קאַר־טאָפעל געזייעט, האָט ער זיך מכין געווען ווייטער א חאַפּ טהאָן פון טעפּעל א קאַרטאָפעל. נאָר פריידע בעמערקענדיג עס (אויך האָט פריידע שוין געקאָנט איהם!) האָט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאָן:

— דו לאָזט מיר פּרעסער, אבזייען די קאַרטאָפּעל, צי ניט, וואָרום איך שיט אוים באַלד דעם טעפּעל קאַרטאָפּעל אויף דר'ערד.

שלמה האָט מורא געהאַט צוליעב איין קאַרטאָפּעל פּער־שפּיעלען די גאַנצע, און קוקענדיג מיט אפּעטיט אויפ'ן טעפּעל, איז ער זיך געגאַנגען וואַשען.

— איהר האָט, א פּנים, מורא פאַר הייסע — האָט ביי'ם וואַשען זיך איינער פון די פּועלים, בערציק, געפּרובט מאַכען א שמועס וועגען דער אראָבגעפאַלענער קאַרטאָפּעל.

שלמה האָט איהם גאַר ניש גענטפערט, נאָר מיט א שאַרפקייט אויף איהם א קוק געטהאָן. דער פּועל האָט חרטה געהאַט וואָס ער האָט דעם „בעל הבית אויפגערייצט פאַר'ן „אָנ־בייסען" און האָט אין האַרצען א נדר גענומען קיין זייטיגע זאַ־כען מיט'ן בעל הבית קיינמאָל ניט רעדען. „חאַפּט איהם דער רוח, הענגט ער זיך אויף!"...

דער „עולם" האָט זיך געזעצט צום טיש, פריידע האָט פריי־הער דערלאַנגט דאָס ברויט, נאָך דעם האָט זי צוגעטראָגען א פאָר זויערע אוגערקעס מיט ראָסעל.

— גוט! גוט! — האָט שלמה געלויבט,קאַרטאָפּעל האָט ליעב א זויערן אוגערעק, דאָס ליגט אזוי אין דער טבע... גוט— גוט!

באַלד האָט פריידע אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש א גרויסע לעדיגע שיסעל. דאָס איז געווען א מין דריטער קלונג, אז קאַרטאָפּעל געהט! און ווירקליך האָט אין א רגע אַרום פריידע צוגעטראָגען דאָס טעפּעל און האָט מיט גרויס בריה'שקייט איבערגעקעהרט און אַנגעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה האָט געקוקט ווי די קאַרטאָפּעל האָבען פרעהליך איינע נאָך יער אנדערער געיאַגט זיך און געפלויגען מיט שמחה און ער האָט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! א חוואַט! נאָר דאַכט זיך אז ווענינלעך

א ביסעל! — האט ער צום סוף געמאכט א בעמערקונג, זע־ענדיג, אז די שיסעל איז ניט פול.

— עס וועט דיר זיין גענוג צו לעבען! — האט פריידע מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האט די ערשטע קארטאפעל גענומען, נאך איהם האבען גענומען די צוויי בלייכע דארע פועלים, הערציק און בערציק, און די סעודה האט זיך פרעהליך אנגעהויבען. ביי דער צווייטער קארטאפעל איז שלמה אריין אין זיין ראלע און האט פערקאשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואלט איהם געשטערט צו שלינגען. און די צוויי דארע בלייכע פועלים האבען ווילד גע־גלאצט די אויגען: די קארטאפעל איז פאר זיי צו היים גע־ווען; ווארטען, וויעדער, זיי זאלען זיך אביסעל אבקיהלען האבען זיי מורא געהאט, אז ר׳ שלמה זאל זיי מיאוס ניט אבטהאן, און זיי האבען געשלונגען הייסע שטיקער...

אז שלמה האט געהאלטען שוין ביי דער זעקסטער קאר־טאפעל, האט זיך די טהיר געעפענט, און עס איז אריין אין שטוב חיענע די שוסטערקע, וואס האט געוואהנט געגענאיבער און האט זיך געהאלטען מיט פריידע אין קרובה׳שאפט. שלמה אליין, צווישען אונז זאל עס בלייבען, האט אפילו אויך ניט גע־שטאמט פון גרויסען יחוס, פון דעסטוועגען האט ער זיך מיט דער שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען גע־ווען מיט איהר און פלעגט זי ניט לײדען.

— וואו איז פריידע? — האט חיענע געפרעגט קוקענדיג צום טיש, וואו די חברה האט „געריבען“ די סעודה.

— איך וויים וואו! — האט שלמה טרוקען ארויסגע־ברומט — מסתמא אין קיך!

— איך בין דא חיענע! — האט זיך געהערט פריידעס קול פון קיך.

פריידע איז ארוים פון קיך.

— מען דארף אנקארמענען אזא „צעקער“, אזא „פלוימע“!

האט זי זיך געקלאגט פאר חיענען, רק מען פארעט זיך, ברוך השם!

— דו האסט היינט גאר געקאכט אויף אנבייסען קארטא־פעל — האט חיענע געפרעגט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען צום טיש.

— יא, קארטאפעל, — האט פריידע געענטפערט ווי מיט א זיפץ, — איך האב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע, א קארטאפעל, האט זי ענדליך צוגעלעגט, ווי מיט א האלבען מויל.

שלמה האט מיט כעס א הוסט געטהאן, און די צוויי פועלים זיינען בלייכער געווארען.

— מען דארף טאקי פערזוכען א קארטאפעל — האט חיענע זיך פרום פערקנייטשט צוגעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האט זיך נערוועז א הויב געטהאן פון באנק און זיך צוריק אראבגעלאזען, ניט וויסענדיג וואס צו טהאן פאר כעס.

— טייערע קארטאפעל! — האט חיענע געלויבט, עסענ־דיג די קארטאפעל מיט גרויס אפעטיט.

„זאל איהר באקאם ארוים!" — האט שלמה אין הארצען געשאלטען.

— גאר גוטע קארטאפעל, וואו האסטו דאס געקויפט?— האט חיענע אלץ געלויבט און גענומען נאך איינע.

שלמה האט א ציטער געטהאן. ווען ער וואלט זיך ניט גע־שעמט, וואלט ער א חאפ געטהאן די שיסעל צו זיך און ניט געלאזט, נאר ער איז אזוי שטארק ניט געווען און ער האט נאר זעהר כעס'דיג געהוסט.

— וואוילע קארטאפעל, עס צוגעהט אין מויל! — האט חיענע אלץ געלויבט און האט גענומען א דריטע קארטאפעל.

— „א רוח אין איהר טאטען אריין, וואס איז דאס פאר א העזה!" — האט שלמה שטיל געקאכט. „דעם מוח וועל איך איהר פלעטען!"...

— מארגען, אם ירצה השם, דארף מען אויך קאכען קאר־טאפעל — איך האב שוין לאנג ניט געקאכט.

— אז מען האט ניט, קאכט מען ניט, עסט מען ניט — האט שלמה געברומט אהן צוזאמענהאנג, נאר פאר ווילדען חשק צו שטעכען דער ארעמער קצבנ׳טע, דער מיאוסער שוסטערקע, וואס פרעסט אויף זיינע קארטאפעל.

— ניין, ניט דאס, איך האב ניט קיין צייט צו שיילען — האט חיענע, ניט פערשטעהענדיג שלמה׳ס כעס געענטפערט און האט גענומען נאך א קארטאפעל.

— „שלעכט!" האט שלמה געטראכט און א ווארף געט־טהאן א פערצווייפעלטען בליק צו די צוויי פועלים, ווי ער וואלט זיי געזאגט: חברה וואס שווייגט איהר, ראטעוועט! שוין פיער קארטאפעל! — די פועלים האבען אבער גאר נישט פערשטא־כען און חיענע האט גענומען א פינפטע קארטאפעל. . . .

. . . .

— דו ! ! ! — האט שלמה ווילד אויסגעברומט, אז חיענע איז ארוים, — דו ! ! ! וואס האסטו איהר געבעטען עסען קארטאפעל, הא? „בעל צדקה!"

— איך וויים, — האט פריידע, ווי פערשולדיגט געענט־פערט, מען קען דאך ניט זיין קיין „חזיר" — א מענש געהט אריין, בעט מען עסען, זי דארף דאך אבער אויך קיין חזיר ניט זיין, זי דארף דאך האבען איהר אייגענע איידעלקייט און ניט עסען.

— דיינע א קרובה וועט האבען איידעלקייט! — האט שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זייגען טאקי זעהר איידעל! לייבטשי דיין טייערער פעטער, אז ער קומט א מאל שבת פרעסט ער אויף אלץ...

— שווייג! — האט שלמה זיך צעקאכט. דערזעהענדיג שוין באלד די דעק פון שיסעל און דערמאהנענדיג זיך, אז ווען

די שוסטערין וואָלט ניט אריין וואָלט נאָך מיט פינף קאַרטאָ־פעל מעהר געווען — אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...

— איך האָב מורא פאַר דיר טאַקי! — האָט פריידע זיך ניט אונטערגעגעבען.

בערציק און הערציק האָבען גענומען נאָך צו קאַרטאָפעל.

די שיסעל איז נאָך לעדיגער געוואָרען, און שלמה'ן האָט זיך נאָך געוואָלט, אזוי שטאַרק געוואָלט שלינגען זיי, שלינגען אָהן א סוף, און די פינף קאַרטאָפעל, וואָס חיענע, די מיאוסע שוסטערין, האָט אויפגעפרעסען האָבען איהם רוהען ניט געלאָזט, און ער האָט וויעדער א ברום געטהאָן:

— דו שווייגסט! ?... איך פּלעט דיר דעם מח.

— איך לאַך פון דיר! — האָט פריידע זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען.

די שיסעל איז לעדיג געוואָרען, אויף שלמה'ן איז אַנגע־פאַלען א ווילדער כעס: די פינף קאַרטאָפעל האָבען איהם באמת געפעהלט און זי לאַכט נאָך פון איהם. — זי, וואָס זי האָט אזא פרעסערין פאַר א קרובה. ער האָט פאַר כעס ניט געקענט רעדען.

ער האָט נאָר געזוכט עפּעס אויפ'ן טיש, דאָס האַרץ איז געווען איבער פול מיט רציחה. פריידע האָט בעמערקט זיין רציחה, און עס האָט איהר אויך שרעקליך פערברענט; זי האָט אפילו איין קאַרטאָפעל ניט פערזוכט, זי האָט קיין צייט ניט געהאַט, און ער האָט זיך אָנגעפרעסען ווי א פויער און ער שרייט נאָך און זי האָט א געשריי געטהאָן:

— גזלן דו, פרעסער, שכור!

— וואו איז די שער? די שער? די שער!! — האָט שלמה פאַר רציחה געשריען. איך וועל איהר פּלעטען דעם מח.

און די שטוב האָט זיך געהויבען אין דער לופטען..

דער קראנקער פינגער.

ביי זעליגען, א בלאסער אכצעהניעהריגער פועל, וועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאהר און בעקומט שכירות פופציג רובל א יאהר מיט קעסט, האט „אנגעריסען" א פינגער און אקוראט יענער פינגער, אהן וועלכען די נאדעל קען ניט אויסקומען, מוז איהם נויטיג האבען. ערב רייסען האט זעליג קיין יום־טוב דערפון ניט געמאכט. ער האט אפילו גע־וואוסט, אז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסעניש, וועט ער מוזען פייער'ן, עס העלפט ניט קיין חכמות: ער האט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה", אבגעלעגט אויף מארגען, איבער־מארגען און ווייטער אויף מארגען. דעם לעצטען פריה־מארגען איז ער אבער אויפגעשטאנען מיט א פינגער, וואס האט געהאט דעם אויסזעהען פון א גלאז און מיט א שטעכעניש, וואס איז אזש אין די שפיץ פינגער פון די פיס פערגאנגען. אז ער האט גע־דארפט אנטהאן דאס רעקעל און דער קראנקער פינגער האט זיך פערטשעפעט אין די צוריסענע אונטערשלאג פון ארבעל, האט ער זיך שמערצליך פערקרימט און געגעבען א קרעכץ ווי אין דער היים פאר דער מאמען:

— אי!

דא אבער, ביי'ן שניידער, האט עס קיינער נישט געהערט און זעליג האט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען, וואס צו טהאן. ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית און פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האבען דערצו א כח פון א... ער וויים אליין נישט וואס פאר א כח — ער וויים נאר, אז ער וועט עס ניט קענען מעלדען.

און זעליג בעשליסט זיך שווייגען, זיצען אנ׳אָנגעטהונע־נער און שווייגען אין געהאַקטע וואונדען: זאָל זיין וואָס עס וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.

די צוויי איבעריגע פּועלים האָבען זיך שוין אָנגעטהאָן און האָבען זיך געזעצט צו דער ארבייט. זעליג האָט אויף זיי גע־קוקט מיט קנאה. אָט זיינען זיי גליקליכע מענשען, זיי האָבען געזונדע מיטעלסטע פינגער און וועלען זיך זעצען ביז אָנבייסען און געהען, און נאָכדעם וועלען זיי זיך „איינרייבען" די גוטע קאַרטאָפּעל מיט די אונערקעס, מיט דעם טייערן מילכיגען קרופּ־ניק פּערזופּען און זיך ווייטער זעצען נעהען, ביז מיטאָג; שען און פיין. וואָס וועט זיין מיט איהם?...

— וואו איז דאָס זעליג ערגיץ? — קייקעלט זיך א קול פון לייזער׳ן, וועלכער שטעהט ביי׳ן גרויסען טיש און צייכענט אָן א סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפּ איינצונעהען.

— איך בין דאָ... שטאַמעלט זעליג, שטעהענדיג אין וויג־קעל. ווייסט ניט וואָס צו ענדיגען און בלייבט אנשוויגען.

לייזער ווערט נשתומם פון ענטפער, גיט א קוק אין זעליג׳ס ווינקעל און וויצעלט זיך:

— ביזט דאָ? יישר כוחך! ווילסט זיך דורכגעהן אפשר א ביסעל שפּאצירען? אין דער פריה שאַדט עס נישט. עס וועט זיך עסען געשמאַקער...

— א פינגער רייסט... מאַכט זעליג א טריט נעהנטער צום טיש, און שטרעקט אויס דעם קראַנקען פינגער, מיט א מינע פון א גנב ווען ער איז זיך מודה, אז ער האָט גע׳גנב׳עט.

— וואָס? דערהערט ניט, אָדער מאַכט זיך לייזער ניט הערענדיג — וואָסער ציעג?

— א פינגער אָנגעריסען, ווי א גלאָז! ווערט שוין זעליג דרייסטער און האָט א העזה אונטערצורוקען דעם גלע ערנעם פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שמייכעלט, ווי געריעדט: נאָ, האָב פון מיר נחת!...

— ביזט א חכם! — שרייט אוים לייזער קוקענדיג מיט א דאקטארישען בליק אויפ'ן פינגער — האסט געפונען א צייט ווען א יום־טוב צו מאכען.

— וואס קען איך העלפען? — פערענטפערט זיך זעליג און שמייכעלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאס איז דאך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יא מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער בייזליך — די ארבעל וואס דו האסט צו מאכען, ווילען אבער דערפון ניט ווערען פארטיג.

„גוט אבגעשפיעלט"! — „דאנקען גאט"! — טראכט זעליג נאך דעם בעל הבית'ס ווערטער און וואלט שוין זיין גאר צופריעדען, ווען ער וואלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאל־טען זיך, אז קיינער זאל איהם ניט זעהן, ער זאל זיך קענען זיצען שטילערהייד און צוהערען זיך צום ווערטאג און פאמע־לעך קרעכצען: אי — אי...

אזא ארט איז אבער ניטא, סיידען אין קיך; אין קיך קאכט אבער ציפע אנבייסען און זי איז ביים קאכען זעהר בייז און וועט איהם געוויס ניט לאזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב און ווייסט זיך ניט צו וואס צו כאפען.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! פרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם פינגער.

די צוויי פועלים גיבען אויף איהם א קוק, ווי געזערדט: ברודער! וואס קענען מיר דיר העלפען?... ווייסט דאך...

נאר זעליגען איז זייער בליק ניט וויכטיג; איהם איז נויטיג פון דעם בעל־הבית אווארט... לייזער אבער שווייגט.

— ער מוז זיין אין כעס! שרעקט זיך זעליג און פרובט פערגרינגערן לייזער'ס כעס מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה. עס שנייאט ווי מיט מעסער.

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — וווּנדערט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפּעטאַרין ביזט דו נאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידען פאר מיין קעשענע. קרעכצען גיעה אין בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאַקי... קרעכ־צען דאַרף מען ניט. וואו דען טהוט מען זיך אהין?

זעליגען פאלט גאַר איין צו זאָגען דעם בעל־הבית, אז מאָר־גען וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערען.

— מאָרגען וועל איך מסתמא קענען גיעהען... שטאַמעלט ער ארויס.

— איך בין גליקליך! — ענטפערט לייזער איראָניש.

— ע, דאָס איז שוין אן עולה — טראַכט זעליג — איך קוק ניט וואָס דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען און וויל זיך סטאַרען מאָרגען גיעהען און דו — גאָר נישט. ביזט א שלעכטער...

און זעליג בעשליסט, אז ער וועט גאָר ניט בעשטעהן אַן איהם. וואָס שרעקט ער זיך אזוי? א נייס, אז עס רייסט אַן ביי א שניידער־יונג א פינגער, מען נעהט אזוי פיעל! א קליי־ניגקייט! א פינגער איז דאָך ניט פון אייזען, רייסט ער אַן א מאָל, איז וואָס איז דאָס פאר אן אונגליק! עס איז א העזה צו זיין אין כעס! זעליג ווערט שטארק ברוגז: לא די וואָס דער בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך נאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעליג פּראָטעסטירט שטארק אין הארצען קעגען בעל־הבית און רוקט זיך אָב מיט האלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פינגער, בלאָזט אויף איהם און פערגינגט זיך ארויסלאָזען א קרעכצעלע און איז זיך גאָר מחיה... מורא האָבען וועל איך, וואָס? טראַכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אָפּטער און העכער, און ער פיהלט, אז ער איז גאָר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

נישקשה, אז ער דארף און ער וויל קאן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אויס!...

אין א פאר שעה ארום איז ציפּע אריין פון קיך אין שטוב און א פערשוויצטע מיט אונטערגעקאשערטע עקען פון טיכעל אויף די אויערן, מיט אראבגעלאזענע הענד און מיט א שטרענגען פּנים, האט זי אבגעגעבען א ראפּארט:

— דער אנבייסען איז שוין פארטיג! מען דארף גרייטען צום טיש.

זעליג, וועלכער פלעגט אלע טאג דעם ראפּארט אבווארטען מיט גרויס אונגעדולד און אויסהערען ניט אהן פרייד, האט איצט דערפיהלט זיך ווי פערלארען, ער האט אראבגעלאזט די בליקען צום פינגער, ווי ער וואלט איהם אן עצה גע־פרעגט:

— קען איך געהן צום טיש עסען? גענעהט האב איך היינט ניט... ווי זאגסטו — עס פאסט?

דער פינגער האט אבער נאך שטרענגער געקוקט. גלייך א שטארקען שטאך געטהאן און גאר נישט געענטפערט.

זעליג האט געזעהן, ווי ציפּע שפּרייט אויס איבער'ן האל־בען טיש א טישטוך, לעגט אוועק א לאבען ברויט מיט א מע־סער און זי לאזט זיך געהן צוריק אין קיך. וויעדער זעהט ער, ווי די צוויי פּועלים איידער זיי געהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט ער לחשבון און קייען מיט אפּעטיט. דער פינ־גער שטעכט איהם וואס א רגע מעהר, ער איז אן אמת'ער חולה. דער קאפּ אפילו טהוט איהם אויך וועה, און דאך, ווי צו להכעיס ווילט זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאג, און גאט ווייסט, צי וועט ער האבען כח איינזיצען אזוי אויפ'ן בעט און ניט געהן עסען...

צוצוגעהן אבער צום טיש דארף מען האבען אויף א כח. וואו־זשע נעהמט מען איהם? מה דאך אז ער נעהט אויף אין דער פריה א פּאר הויזען און פערדינט זיבערע 2—3 גילדען,

זעצט ער זיך עסען ווי אַן אָרעם בחור און עסט אַלע מאָל ווּעני־גער ווייפיעל ער וויל, ווייל איהם דאכט זיך אַלע, אַז לייזער קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לווינט איהם צו האַלטען אַזאַ עסער, אַ פשיטא שוין היינט וואָס ער האָט גאָר נישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט" פילט אַן זעליג'ס מח און ער פערגעסט אויף אַ ווײַלע דעם ווּעהטאָג.

אָט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי פועלים. זיי קוקען צום קיך־טהיר, פון וואַנען ציפּע דאַרף עפּעס אריינטראָגען. עס גערוויערט עפּעס צו פיעל. לייזער ווערט בייז און גיעט אַ ברום:

— וואָס פאַרקעסטו זיך דאָרטען? דיינע שעהנע מאכלים! זעליג דערשרעקט זיך פאַר'ן בעל־הבית'ס שלעכטען הומאָר. צו־געהן צום טיש איז איצטער אַ סכנה. ער זעהט ווי די פועלים, וואָס האָבען געזונדטע פינגער און האָבען עהרליך דעם גאַנצען פריהמאָרגען געאַרבייט, ציטערן אויך ווי אַ פיש אין וואַסער, קייען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט אַראָבשלינ־גען... און זעליג בעט גאָט, אַז מען זאָל גאָר ביים טיש פערגע־סען, אַז עס עקזיסטירט דאָ ערגיץ אין שטוב, אויפ'ן בעט ערגיץ, נאָך אַ פועל, וואָס מען רופט איהם זעליג... זאָל מען איהם לאָ־זען זיצען רוהיג, זאָל ער ניט דאַרפען בעגעגענען זיך מיט ליי־זער'ס בליקען...

נאָר עס גערעט ניט. אַז ציפּע טראָגט אריין די גרויסע שיסעל מיט קאַרטאָפּעל און די טעלער מיט די זויערע אוגער־קעס, ווערט לייזער ווי ווייכער, ער זאָגט מבינות אויף די קאַר־טאָפּעל און עסט מיט גרויס אַפּעטיט. זעליג וואַרט אויף עפּעס און דאָס האַרץ וואַרפט זיך ווי ער וואָלט ערוואַרטען דעם בעל־שלום ווענען זיין ווייטערדיגען לעבען.

— וואו איז דאָס ערגיץ זעליג? — פרעגט פּלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויף ביים טיש.

זעליג רעכענט ניט פאר איבריג צו געבען אן ענטפער דורך א קרעכץ, און זאָל מען שוין דאָרט ביים טיש ערקלערען וואָס מיט איהם איז... ער שטרעננגט אָן די אויערן.

— זעליג איז א חולה! הערט ער לייזער'ס איראָנישען טאָן.

— זעליג! — רופט ווידער לייזער.

— הא! — רעדט זעליג שוואך ארויס, און ווארט אויף א איינלאַדונג צום טיש...

— פון דעסטוועגען גערה צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא וועגען.

„פון דעסטוועגען" — — וואָס עפּעס פון דעסטוועגען" — קריטיקירט ער אין געדאנק דעם בעל הבית'ס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, האָטש ער ווייס, אז די נקמה איז א גע־פעהרליכע. יעדע מינוט, יעדער רגע ווערט אין שיסעל ווייניגער.

— וואָס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרעגט ציפּע קאלט, ווי איהר גערהט די גאנצע מעשה ניט אָן.

— וואָס דען? — ענטפערט נאָך קעלטער לייזער — ווע־מען זאָל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעליג, גערה צום טיש... זעליג גיט א קלער אהין און אהער, אהער און אהין, און ווי ער וואָלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האָבען, גערהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקעל און ער הויבט ניט אויף די אויגען.

— לעג איהם אריין אין טעלער'ל א פּאָר קארטאָפעל,— ווענדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קארטאָפלעס און זעליג מאכט זיך הארץ

און עסט אויף איינע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאר קיין אנגעשניטענע אויפ'ן טיש איז ניטא. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל, און ער אליין זאל נעמען צו זיך דעם לאבען און אבשניידען האט ער היינט ניט קיין העזה, און ער עסט אהן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעליג לאזט דאס עסען, און חאפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער. זאל זי טאקי זעהן, זאל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאגט ציפע און קעהרט גלייך אב דעם קאפ. ער וועט צורייבען א וואף, אויב ניט מעהר.

לייזער גיעט א קרומען בליק אין זעליג'ס ווינקעל. זעליג ווערט צוטומעלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאך א קארטאפעל, נאר אראבשלינגען קען ער בשום אופן ניט. ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אנגעלאפען מיט בלוט, אין די שלייפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש וועלטען, ער שטעכט און רייסט און בריהט...

זעליג דערשלינגט ווי עס איז די קארטאפעל און א קרעכץ געבענדיג הויבט ער זיך אויף און געהט אוועק צום בעט, און בעשליסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיי־לען וועט ער צום טיש, עעסן אפילו, ניט צוגעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער וואלט אפשר געבראכען דאס ווארט און געגאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל־הבית'טע, קרופניקעס, אבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר גוטע, צום קרופניק אבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעליג האט חרטה, וואס מיט די פאר קארטאפעל

האט ער זיך נאר מיאוס געמאכט, און ער זאגט זיך אליין מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהט ניט, עסט מען ניט, ליעגט מען אין געהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אן וואס א מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעליג שטארקט זיך: ער קרעכצט ניט. ער בעשליסט אפילו זיך זעצען צו דער ארבייט און זאל געשעהן מיט'ן פינגער וואס עס זאל גע־שעהן: ער מעג איהם אפילו פערליערען: צו אלדי שווארץ יאהר מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

דעם טאטענ׳ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען" און א הויז בויט מען. חיים, אן ארימער טאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משוגענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שטענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאר שטיוועל, אדער: איך האב, גאט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאר שטיוועל... און זאגען פלעגט ער דאס ניט אין א וויץ — חיים׳ען איז ניט געלעגען אין קאפ זיך צו וויצלען, — נאר אין ערנסט. דערפון קאן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים׳ען איז שווער אנגעקומען צו מאכען זיך א פאר שטיוועל. און נישט אפט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאהר נאך זיין חתונה, האט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאר שטי־וועל. עס איז לייכט אויסרעכנען, אויף ווי פיעל יאהר עס מאכט אוים א פאר שטיוועל און צו בעגרייפען, ווי פיעל לאטעס א פאר שטיוועל האט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאגען, אז ווען עס זאל זיך וועגדען נור אן איהם אליין, וואלט ער געטראגען א פאר שטיוועל בי׳ן טויט אריין; ווארום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בעגעהן מיט א פאר שטיוועל: ער פערשטעהט ווען די פאר שטיוועל זיינען דארשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאר „דזיעגיע", וואס ער פלעגט קויפען פאר דער לעצטער קאפיקע— און ווי אזוי זיי אבצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער, א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואס געהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי טאקי אין שטוב: „דעם טאטענס

שטיוועל", בענוצט זיך דאך דאס גאנצע הויז־געזינד, איבערהויפּט הערבסט און ווינטער צייט, און דאס איז פאר די שטיוועל גע־ ווען, ווי חיים פלעגט זיך ביים אויסדריקען „אן אמת'ע הריגה"— מען קוילעט זיי ממש אוועק פאר דער צייט! אט, למשל, די יעצ־ טיגע פאר שטיוועל, וואס ער האט ערשט סך הכל מיט 5 יאהר צוריק געבויט, האבען שוין דריי לאטעס און וואלטען, עס זאל גאר זיין גערוים אין קעשענע און פרעהליך אויפ'ן הארץ, גע־ דארפט נויטיג ווי דאס לעבען, א פיערטע לאטקעלע.

מילא, אז דאס ווייב, וואס האט נעבעך זעהר צעריסענע שיך, טהוט זיי אן אין דער פריה, ווען חיים שלאפט נאך און געהט אין זיי נאך וואסער, איז א האלבע צרה; ערשטענס איז זי אן „עלטערער מענש" מיט שכל, און וויים, ווי אזוי מען בע־ געהט זיך מיט א שטיוועל (חאטש, אייגענטליך, איז דאס א מאנסבילשע זאך...), צווייטענס האט זי טאקי קיין עין הרע אויף א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, און דאריבער שאדט איהר טריט ניט אזוי שטארק. די זעלביגע זאך איז מיט די עלטערע קינדער, וואס האבען אויך נעבעך אלע צעריסענע שיך, וואס נעעצן און קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאר ארוים אויף דער בלאטיגער גאס. און זיי, וואס געהען זומער־צייט ארום באר־ פיס, האבען אויך, קיין עין הרע ניט, גרויסע פיס און פון זיי־ ערס א טריט קען אויך אזוי שטארק א שטיוועל נישט ליידען. דאס אונגליק איז נאר מיט לייבעלען, מיט'ן 12 יעהריגען מור־ זיניקעל, וואס האט לחלוטין קיין שיך ניט און האט, בערך א קליין פיסעל, און אט זיין פיסעל איז שוין א הריגה פאר'ן שטיוועל....

חיים, וואלט איהם אפילו ניט געלאזט זיי אנטהאן: אין חדר געהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסגעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאדאקעס*.) וואס זיינען ספּעציעל גע־ מאכט געווארען צו פערשאנעווען די איינציגע פאר שטיוועל

און יענע שיף פון שטוב, וואָס זיינען שוין לאַנג אַפּילו, דאָך אַמאָל ניי געווען... ווילט זיך איהם אָבער אַרויסגעהן אין מאַרק אַריין, ווען מען וויל גראָד שיקען איין עלטערן נאָך אַ האַלבען הערינג, למשל:

— ווילסט געהן אין מאַרק אַריין — זאָגט איהם חיים בלומרשט בייז, וואָרום אין אמת'ן האָט ער איהם ליעב — נעה אין די „חאַראַקעס".

— אין די חאַראַקעס! — פערקרימט זיך לייבעל ווייגענ־דיג, — עס איז דאָך קאַלט.

— קאַלט? טאָ זיץ אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— אין שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — אַ גאַנצען טאָג אין שטוב?

— מילא, גיעב איהם שוין די שטיוועל! — מישט זיך אַריין די מאַמע, — זאָל דאָס קינד זיך אַביסעל דורכלופטערן. ער ווערט דאָך נעביך פאַרזעסען.

— ביזט אַ בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט אָן, פון דעסטוועגען, אַראָבצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאָך פון רעכטען פוס, ווי עס שטעהט ערגיץ אין אַ ספר (חיים איז אַ איד וואָס קען לערנען!)

— נאַ! — זאָגט ער אַרויס, ווענדענדיג זיך צו לייבעלען מיט אַ טאָן, אין וועלכען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואָס פערשטעהט ניט, ווי גרויס דער קרבן איז, וואַרפט שנעל פון זיך אַראָב די חאַראַקעס מיט אַ שטראַהלענדיג געזיכט הייבט ער אָן אַרויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס...

דערזעהענדיג אַזאַ ווילדען טעות, ווערט חייםווירקליך בייז און, אָהן אַ וואָרט צו רעדען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאַר וואָס? — פרעגט לייבעל מיט אַ געקלעמט הער־צעל. אויסשטעלענדיג אויפ'ן טאַטען די פערטרערטע אויגען.

—דערפאַר, וואָס דו ביזט אַ גוי. ווי טהוט מען אָן שטי־

וועל? דעם רעכטען אויפ'ן לינקען פוס?! צעקרימען ווילסטו זיי?!

ליבעל בלייבט שטעהן, ווי א פערשולדיגטער, אהן א ווארט פערטיידיגונג, און אין דער אמת'ן — מיט וואס קען ער זיך פערטיידיגען געגען אזא עולה, ווי ער האט געטהאן? אנטהאן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס!...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (א, די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאל זי!...) און זאגט:

— פון וואנען זאל ער, נעביך, וויסען, ווי מען טהוט אן א פאר שטיוועל? דו האסט א סך פאר שטיוועל איהם געמאכט („געבויט" ווילט זיך חיים'ען פערבעסערן. נאר ער בלייבט ביים ווערען). די „חאדאקעס" וואס ער טראגט, זיינען איינפי־סיגע.

ביי אזא מין גערעכטיגע פערטיידיגונג ווערט שוין ליבעל שטאלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאס. ער גיעט, ווענדענדיג זיך צום טאטען, א געשריי:

— גיעב מיר די שטיוועל! די שטיוועל גיעב אהער!...

איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג! האט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף ליבעלען, וואס איז עובר אויף „כבוד אב" און ער גיעהט איהם צוריק די שטיוועל, און ליבעלע טהוט זיי שוין אן ווי געהעריג איז.

— אט אזוי! לויבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי ליבעלע מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאלטען און גיעט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי געהסטו? קרים ניט די אבצאסען. געה ווי א מענש!

נאר ליבעל הערט שוין נישט! ער האט שוין האסטיג גע־עפענט די טהיר און ער „שוועבט" שוין, אין די גרויסע שטי־וועל, איבער דער בלאטיגער גאס און איהם דאכט זיך, אז פאר

שמחה האָט ער בעקומען פליגעל.

א קליינינקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאָהר, געהט אין טאַטענס שטיוועל, אין אַזוינע גרויסע!...

און פאַר גליק, שפּרינגט ער אונטער, חאַטש ער ווייס, אז פאַר די שטיוועל איז עס ווי דער טאַטע זאָגט: „איין אמת'ע הריגה“...

די אידענע מיט'ן באָב.

דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס חייקע די אַלמנה, א הויכע דאַרע אידענע מיט גוטע שווארצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיעף אראָבגעלאָזטען קאָפּ־טיכעל— דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפען, איז אין די גאסען, וואו זי געהט אום, זעהר א גאנגבארע סחורה; מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באָב ביליג — א קאָפּיקע א מעסטעל; און צווייטענס קויפט זי זעהר גוטען באָב און קאָכט איהם אויס זעהר ווייך. ווער עס קויפט ביי איהר איין מאָל, וועט שוין א צווייטען מאָל זי זוכען. אזא נאָמען האָט איהר באָב! זי זאָל זיין בעזאָנדערס שטאָלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משטיינס געזאָגט, דער גאנצער יחוס פון באָב! אז „ער" האָט געלעבט און האָט געקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר געוועזען אביסעל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער גערופען „רביצין". אוודאי איז „רביצין" שעהנער, ווי באָב־אידענע... וואָס זאָל מען אבער טהאָן? דארף „ער" קריגען די סוכאָטע און אוועקשטארבען! מסתמא האָט גאָט אזוי געוואָלט.

אָבער מאנכע מינוטען פון גדולה גיעט איהר אויך דער מסחר פון באָב, און ניט נאָר גדולה, נאָר אפילו שמחה און נחת.

ווי געזאָגט, האָט זי איהר באָב זעהר לייכט פערקויפט אין די אָרעמע גאסען. ארומגעהן אין די הייזער מיט'ן באָב האָט זי ניט געברויכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונ־דער שמחה און גדולה אריינגעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט צוליעב פדיון, נאָר צוליעב גאָר עפּעס אנדערס...

אריינגעהענדיג אין דעם גרויסען תלמוד־תורה־הויף, וואס איז ארומגעצוימט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דער־פיהלט, אז איהר לעבען איז נאך ניט אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט און ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבגע־ריסענע ארעמע תלמוד־תורה אינגלעך, געפינט זיך איינער, אויך אן אבגעריסענער ווי אלע איבעריגע, און א יתום — דאס איז איהר בערעלע: איהר טהייערער קדיש.

— בערעל! די מאמע מיט׳ן באב איז געקומען! הערט זי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערשע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער׳ן קאפ־טיכעל שיינען.

— בערעלע! — רופט זי מיט נחת.

און עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך און מיט א צודראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער מוטער און לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע! האסט שוין געלערנט? — פרעגט זי מיט ליעבשאפט.

— שוין צוויי מאל! — ענטפערט פאר בערעלען א צוויי־טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדס, און לאזט ניט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א גישט זעהר קלאר, פון פארע דורכגעפייכטען טישטוכעל.

— און ווער ביזטו? — פרעגט חייקע מיט א גוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעס א חבר! — שיסט אויס דער קונדס׳ל מיט נצחון, און קוקט אויפ׳ן טאפ מיט באב.

— ער שלאָגט דיך ניט, בערעל — האַ? — פרעגט זי בעזאָרגט.

— ניין מאַמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאַר איהם שטענדיג אָן! — שרייט דער קונדס אוים מיט היץ — ניט אמת, וואָס? זאָג בערעל!

בערעל שווייגט, נאָר אין זיין שעמעדיגען שמייכעל שטעקט אַ בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באָב? — פרעגט זי דעם קונדס'ל.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוזאַמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האָסט דען געלד? — שמייכעלט גוטהערציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבגעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אַן עהרליך אינגעל!— ענטפערט חייקע געריהרט און שיט איהם אַ פול מעסטעל באָב אין די ביידע אויסגעשטעלטע, דארע און קויטיגע הענדטלעך אריין.

— אַ דאנק... זאָגט ער ארוים ווי צוטומעלט פאַר גליק. באלד אבער האַפּט ער זיך, אַז מען דאנקט נאָר פאַר אַ מתנה, ער אָבער נעהמט דאָך בלויז אויף „באָרג", פערריכט ער זיך:

— מאָרגען בעצאָהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאָפּ רינגלען דערווייל ארום די אלע אינגעלעך, וואָס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמאָרגענדיגען „שיעור". ווער עס קויפט פאַר באַאַר, ווער אויף באָרג און ווער גאָר בעטעלט מיט שטומע יתומדיגע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופרידען, און אַז זי געהט אוועק טאַנצט דער גאַנצער תלמוד־תורה־הויף פאַר פרייד.

און דער אָבגלאַנץ פון דער פרייד בלייבט ביי חייקען אויף א גאַנצען טאָג. פאַר נאַכט קומט בערעל אַהיים, און זי פרעגט איהם:

— נו, בערעלע, היינט האָט דיר קיינער ניט געשלאָגען?

— די אינגלעך ניט, נאָר דער רבי... — ענטפערט בערעל אומעטיג. דערצו האָט שוין חייקע קיין מיטעל ניט. געלד פאַר'ן רבי'ן האָט זי ניט און באָב עסט ער ניט — עס שאַדט איהם צום געזונד.

די מרידה ביי אקדמות.

„שלשה ימי הגבלה“ איז דאס געשעהן, ווען אויף אונזערע הערצער איז געווען פרעהליך, ווען מיר האבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואס מיר וועלען געניסען די דריי טעג, לערנענדיג נאר צו האלבע טעג און די גאנצע פרייהייט וואס מיר וועלען געניסען אין די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות און „אסרו חג“...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אזוי שרייט זיך מיר אצונד נישט־ווילענדיג אויס און איך דערמאן זיך אן דער מרידה, וואס מיר, חדר־אינגלעך האבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, גע־מאכט ביי אונזער רבי'ן אין חדר און, וואס ער האט איינגע־שטילט, ווי דער שטייגער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, געווען און א גרויסער למדן, דער ערשטער למדן אין שטאדט. גרויסע אידען מיט בערד האבען פאר איהם אבשיי גע־האט, און מיר, חדר־אינגלעך, האבען מורא געהאט. עס איז גע־ווען געוונג, אז ער זאל זאגען, דאכט זיך, גאר שטיל: „געהמט די גמרות“, אז אונזערע הערצער זאלען זיך אנהויבען ווארפען פאר שרעק.

יא, א גרויסער למדן איז ער געווען. מיר האבען עס גע־פיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, און דערהויפט דעם פרק „מרובה“. אין „מרובה“ האט ער געוויזען גרויסע קונ־צען. ער פלעגט אויף איין ריש־לקיש'ן אבשטעהן גאנצע שעה'ן, אויף די תנאים א גאנצען נאכמיטאג צייט און פלעגט זעהן זיי אלעמען אויסגלייכען, אבשלאגען אלע קשיות, נישט דערלאזען

צו גרויסע מחלוקות, און וואו עס פלעגט האלטען שמאָל, פלעגט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיף", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאָך און נאָך, ביז ער פלעגט ארוים ווי א העלד, א בעזיגער און פלעגט א ווײַלע אברוהען, גלעטענדיג דאָס שפּיציגע בערדיל...

און מיר, חדר־אינגלעך, האָבען געמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז גאָר אין דער גאנצער וועלט נישטאָ און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאָג צו טאָג געוואקסען.

אגב פלעגט ער נאָך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאַפּ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפּ פלעגען מיר שטארק, שטארק פּראָטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאָגט ער אונז, 12—13 יעהריגע אינגלעך! א שאָד נאָר, וואָס פּראָטעסטירען פלעגען מיר אלע אונטער די אויגען, געהענדיג מיט צו־קלאַפּטע זײַטען, צופּאַטשטע באַקען א היים; אין די אויגען דעם רבי'ן האָבען מיר קיינמאָל די העזה און דעם שכל ניט געהאַט צו פּראָטעסטירען. און עס איז טאַק שווער געווען: געה פּראָטעסטיר קעגען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האָט טאַקי קיין פנים. חוזק וואָלט מען פון אונז געמאַכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אָדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאַטע, וואָס האָט פאר מיר געצאָהלט 20 קערבליך א זמן — און געצאָהלט גוט, אלע חודש 4 קערבליך — אָז מיין טאַטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאָל מיט אונז שלשת ימי הגבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו געהן אין דער פריה אין חדר און זאָג ארויס מיין טאַטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאַטע האָט געהייסען, איהר זאָלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

— אקדמות גאָר... — האָט דער רבי זיך ווי א קרים גע־טהאָן, — וואָס דאַרפסט איהר אקדמות?...

— דער טאַטע האָט געהייסען... האָב איך זיך געהאַלטען ביי מיינס, ווייסענדיג, אז מיין טאַטע איז ביים רבי'ן א גוטער בעל הבית.

— נו, מילא, אז דער טאַטע וויל אקדמות, זאָל זיין אקדמות, מהיכא תיתי — האָט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און דער רבי האָט געשיקט די תלמידים, וואָס וואָהנען נאָהנט פון חדר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געוואָרען לעבעדיג, די אינגלעך האָבען זיך מיט געפּילדער ארויסגעריסען פון טיש און ארויסגעכאַפּט זיך אויפ'ן גאַס, פון וואַנען עס האָט זיך געהערט דער פרעהליכער אויס־געשריי: אקדמות!...

— אקדמות! — האָט דער רבי געברומט, ווי דאָס וואָרט „אקדמות וואָלט איהם עפּעס גערייצט...

באַלד האָבען די פיער אינגלעך געבראַכט די שבועות'דיגע מחזורים, דער רבי האָט די מחזורים בעטראַכט מיט קרומע בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען א מחזור פאַר זיך...

ער האָט געקליעבען עטליכע מינוט און האָט עפּעס געזוכט. נאָר דאָס, וואָס ער האָט געזוכט האָט ער נישט געפונען, ווייל ווי עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען, האָט נעביך אונזער רבי, דער למדן, געזוכט א מחזור מיט „עברי־טייטשט"... מיט א כעס האָט ער גענומען דאָס מחזור וואָס יאַשקע־חייקעלס האָט גע־בראַכט מיט די פירושים „מטה לוי", „בית לוי" און „מעשה אורג" — דאַכט זיך גענוג פירושים, נאָר דער רבי האָט געבענקט נאָך א פיערטען, ווייבערישען פירוש — נאָך א ביסעלע „עברי טייטש"... ער וואָלט גאָר גענעזען געוואָרען... עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָב איך ערשט שפּעטער מיט די איבעריגע תלמידים פערשטאַנען...

— נו, נעהמט, געפינט אקדמות! — האָט ער מיט אונגעוועהנליכען כעס אַ קאָמאַנדעווע געטהאָן.

איך ווייס נישט, צי דערפאַר וואָס מיר האָבען זיך געפיהלט שוין האַלב פרייע אינגלעך, צי האָבען מיר זיך געשטויסען, אַז דער רבי אונזערער, דער למדן, האָט מורא פאַר אקדמות'ס מאַדנעם תרגום — אַזוי צי אַזוי — די מורא איז עפּעס פון אונז אין גאַנצען אַראָב און מיר האָבען זיך פאַר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט און געוואַרט, אַז דער רבי זאָל אונז „טייטשען". דער רבי אָבער האָט זיך אַריינגעקוקט מיט דאָס גאַנצע בערדיל אין „מטה לוי" און האָט געזוכט עפּעס דאָרטען, געזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האָב איך זיך אָבגעשטעלט — פערטייטשט אונז...

— זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... זאָגט... — האָט דער רבי פון אונטער „מטה לוי" ווייך אַרויסגערעדט...

דאָס ערשטע מאָל האָבען מיר דערהערט פון אונזער בייזען רבי'ן דאָס וואָרט „קינדערלעך", דאָס ערשטע מאָל האָט זיין קויל אַזוי ווייך געקלונגען.

דאָס האָט אָבער נישט געווירקט, מיר האָבען אַלע ווי אין געראַנק „יד אחת" געמאַכט נישט ריהרען זיך פון אָרט, וואו ער וועט אונז נישט איבערטייטשען יעדעס וואָרט בעזונדער.

— נו, רבי! — האָט שוין נאָך אַ תלמיד געמאָהנט אַ ביסעל מיט עזות — פערטייטשט!...

דער רבי האָט אַרויסגענומען דאָס בערדיל מיט די אויגען פון „מטה לוי" און האָט קוים אַרויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אָן, מילין — ווערטער, ושריות־שותא... נו, זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... האָט זיך דער רבי געבעטען און האָט געווישט דעם שטערען...

מיר האָבען אויסגעשאָסען א געלעכטער, פאר וואָס מיר וואָלטען אין אן אנדער צייט בעקומען א שעהן ביסעל פעטש און האָבען גענומען ווייטער זינגען:

גויל אלו רקיעי קני כל חורשתא.

— רקיעי — די הימלען! — האָט דער רבי אונז דאָס וואָרט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאָגט, קינדערלעך, זאָגט, דער טאָג שטעהט נישט, מיר דארפען נאָך לערנען רות אויך, היינט איז דאָך בלויז א האַלבער טאָג... נאָך מיטאָג פריי!...

דאָס וואָרט „פריי“ האָט דער רבי געדריקט, ווי ער וואָלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אז מיר זאָלען ניט בעטען „פערטייטשען“. פון איין זייט האָט ער געווירקט, פון דער צווייטער זייט האָט ער דערמיט נאָך ערגער געמאכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאָס וואָרט „פריי“ האָט זיך אונז פערוואָלט לוסטיג מאכען איבער אונזער בייזער רבי'ן און יעדער תלמיד פלעגט אלע ווייל'ע אן אנדער וואָרט פרעגען:

— וואָס טייטש כלול גפי?

— וואָס טייטש באדישתא?...

— וואָס טייטש טרשותא?...

און נאָך יעדער פראגע פלעגט זיך גלייך הערען א שאָס פון מויל — א הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האָט מוטהלאָז געווישט דעם קאלטען שווייס פון שטערן, צוויי ווערטער פלעגט ער אָב־טייטשען, צעהן דורכלאָזען און פלעגט זיך בעטען אליין:

— זאָגט קינדערלעך, זאָגט! באלד דארפט איהר שוין געהן פריי, און איהר האָט נאָך קיין רות נישט געלערנט...

און מיר זאָגען ווייטער און שטעלען זיך אב ביי שווערע ווערטער, און שלעפען דעם רבי'ן פון „מטה לוי“, אווו ער זוכט „ראטונאָק“ און קען נישט געפינען...

ענדליך, אַז מיר האַלטען שוין אַריינגעפּאַהרען אין האַלב „אקדמות“ פּאַלט דער רבי אויף אַ פּלאַן (קיין נאַר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אָן מיט זיין שטענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, גענוג! דאָס וועלען מיר „קאַנטשען“ מאָרגען: איצט נעהמט געפינט רות...

ווי פון הימעל אַראָבגעפאַלען פיהל איך זיך נאָך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אַזא פרעהליכעס שפּיעל?... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דאַרף קאַנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קיין נאַר נישט און בונטעוועט אַ צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קיין נאַר נישט און בונטעוועט אַ דריטען, ביז אונזער גאַנצער חדר צובונטעוועט זיך און אַלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאַנטשען אקדמות! ! !

— קאַנטשען אקדמות! ! !

— קאַנטשען אקדמות! ! !

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אַזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזהעריגע שטילע, געהאָרזאַמע חדר אינגלעך, האָט זיך אין גאַנצען פערלאָרען. זיינע אויגען האָבען זיך מיט בלוט אָנגע־גאָסען, די באַקען זיינען ווי איינגעפאַלענער געוואָרען און ער האָט זיך אין גאַנצען געטרייסעלט, נישט וויסענדיג וואָס צו טהון, ווי איינצושטילען די מרידה און ער האָט קוים געקענט זשיפּען:

— רות, זאָג איך אייך!... רות!...

— אקדמות! אקדמות! האָבען מיר זיך געהאַלטען פעסט...

. . . .

. . . .

דער סוף פון דער מעשה איז פאַר אונז טרויעריג געווען. דער רבי, ווי אַ צורייצטער האָהן, איז אַרויסגעלאָפען פון חדר און

אין א האַלבע שעה אַרום איז ער געקומען מיט דריי בעלי בתים— דריי טאַטעס — און האָט גערעדט:

— דאָס ערשטע מאָל טרעפט מיר אַזאַ מעשה! דאָס ערשטע מאָל!...

— אַזוי גאָר קינדער, איהר שלאָגט אַ רבי'ן?... — האָט איין בעל הבית רוהיג זיך אָבגערופען — פיין! פיין! פיין! נישטאָ וואָס צו רעדען!...

דער רבי האָט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראָף האָט ער אויסגעטראַכט אויף אונז אַ בלבול, אַז מיר האָבען איהם געשלאָגען.

— נו, וועט איהר, הייסט דאָס, מיר העלפען? — האָט דער רבי זיך געווענדעט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האָבען די בעלי בתים, ווי אין איין קול געענטפערט — מען דאַרף זיי „קאַטעווען“, אַז בלוט זאָל שפּריצען...

קיין בלוט האָט אפילו נישט געשפּריצט, מען האָט אונז מיט רחמים געגעבען נאָר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אָבער האָבען אונז וועה געטהאָן, שטאַרק וועה געטהאָן! אַזוי, אַז די פּאָר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט איינגעגאַנגען און מיר האָבען גענומען אויף זיך דאָס צווייטע מאָל מאַכען די רעוואָלוציע מיט מעהר שכל...

אויפ׳ן בוידעם.

איינע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייזער׳ל א זעקס־יעהריג אינגעלע, האט געשטרעבט, איז געווען דער בוי־דעם פון דעם איינשטאקיגען שטיבעל, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט. ווי א פאעט ציהט צו די וואלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האט לייזערלען געצויגען צום בוי־דעם. אבער פונקט ווי די וואלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמעגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאעט, אזוי איז צו הויך געווען און נישט דערגרייכבאר פאר לייזער׳לען דער בוידעם.

און געצויגען צום בוידעם האבען לייזער׳לען א סך זאכען. דארט אויפ׳ן בוידעם, ווייסט לייזער׳ל, געפינען זיך די פסח׳דיגע כוסות, צווישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... וויעדער געפינט זיך דארטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואלטען איהם זעהר גוט צונוץ געקומען, ווען ער זאל זיי אויסרייסען. ער וואלט באלד אנ׳עושר, א „מיליאנער“ פון קנעפלעך געווארען און אלע חברים פון דער גאס וואלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, ווייסט לייזער׳ל זיכער, אז דאס צובראכענע וועגעלע ליגט אויך אויפ׳ן בוידעם. ער האט אליין געזעהן, ווי מען האט עס אמאל ארויפגעטראגען און פון דאמאלט אן האט זיך זיין בענקשאפט צום בוידעם פערגרעסערט. היינט וויפיעל זאכען ליגען דארט, וואס ער ווייסט נישט! און דאס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בוידעם. ווער ווייסט וואס פאר א בילד עס וואלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, ווען ער

וואָלט נאָך אריבערגעטראָטען די שוועל פון דעם בוידעם....

מיט שטרעבען צום בוידעם אליין איז לייזער׳ל נישט אָבגעקומען.

נישט איין מאָל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף דעם האַלב־צובראָכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאַקע קריכען: נאָר אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפּ פלעגט זיך דער לייטער גענומען שאָקלען און א דערשראָקענער פלעגט ער אראָבפליהען, אָבלעגענדיג זיין נסיעה אויף א צווייטען מאָל, אז ער וועט גרעסער ווערען, און וועט ניט אזוי מורא האָבען. — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל, אין א שענעם העלען מיטען טאָג האָט לייזער׳ל דערהערט ווי די מאמע רופט איהם:

— לייזער׳ל, גיכער!

ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך די טאַטע־מאַמען, דערשראָקען און בלייך.

— וואוהין? — האָט לייזער׳ל אויף דערשראָקען גע־פרעגט.

— אויפ׳ן בוידעם, מיין קינד.

„אויפ׳ן בוידעם!“ האָט איהם אָבגעקלונגען אין קאָפּ, עס קען נישט זיין! און ער האָט ווידער, שוין אין גאַנג, איבערגע־פרעגט:

— וואוהין?

— קום מיין קינד, קום — אויפ׳ן בוידעם.

ניין, ער האָט טאַקי קיין טעות נישט געהאַט. מען נעהמט איהם טאַקי אויפ׳ן בוידעם. אַט שטופּט איהם דער טאַטע אונ־טער אויפ׳ן לייטער... אַט איז ער שוין טאַקי אויפ׳ן בוידעם, דערלעבט!

אבער וואָס זאָל דאָס בעדייטען? אפשר אזא יום־טוב. יאָ, געוויס אזא יום־טוב. עס איז טאַקי א מאָדנער יום־טוב, אבער

פּאַרט אַ יום־טוב; און לייזער׳ל דערמאָהנט זיך אַז נאָך מאָרגנע יום־טובים, ווען דער טאַטע עסט אַ בייגעל מיט אַש, ווען מען שאַקעלט אַ לולב, ווען מען בעט אויס די שוהל מיט היי, ווען מען געהט צום טייך און נאָך אַזוינע יום־טובים.

„יאָ, דאָס איז געוויס אַזאַ יום־טוב", בעשליסט ער פעסט און עס געפעלט איהם.

און נאָך מעהר זיכערער ווערט ער אין דעם יום־טוב, אַז ער וויל עפּעס זאָגען און דער טאַטע מאַכט איהם צו דאָס מויל און שעפּטשעט איהם צו:

— שטילער, מען טאָר נישט רעדען.

ווי באַלד אַז מען טאָר נישט, איז דאָס געוויס אַ יום־טוב. יום־טוב טאָר מען טאַקי אַ סך זאַכען נישט טהאָן...

באַלד דערהערט ער פון דרויסען קולות...

— אוי מאַמע, מען שרייט! — זאָגט ער און וויל צוגעהן צום פענסטעריל אַ קוק טהאָן.

נאָר די מאַמע און דער טאַטע שלעפּען איהם צוריק און לאָ־זען איהם נישט געהן, אוועקלעגענדיג איהם נעבען זיך.

עפּעס אַ מאָדנער יום־טוב, ווערט לייזער׳ל נישט צופרי־דען און קוקט מיט רוגזא אויפ׳ן בוידעם, וועלכער האָט ביי איהם פערלאָרען זיין גאַנצען חן, און עס ווילט זיך איהם אַראָב, אַראָב...

נאָר אויף דער גאַס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאָמערייען ווי פון טויזענדער לויות...

דער קליין רעדלער׳ל.

דער חשק צו רעדלען האָט זיך ביי יאָסלען דערוועקט זעהר פריה. אז ער איז אלט געווען זעקס יאָהר, פלעגט ער שוין געהן מיט דער מאמען אין „פּאַדריאד“, ווען מען האָט געבאקט זייערע מצה און מען האָט איהם געמוזט געבען האָטש איין מצה אב־רעדלען, עס פערשטעהט זיך, אז די דאָזיגע מצה איז געווען א צוריסענע. א גע׳פּטר׳טע, עס האָבען זיך פון איהר ממש שטיק־לעך, פּאסען געשלעפּט, אויסער דעם האָט זי אין אויווען שטארק געבלעזעלט און דער זעצער, אזוי אויך א גרויסער כעסן האָט זיך צושריען: „גזלנים, וועמען לאָזט מען דאָס צום בלעך“... אָבער א „טאַלאנט“ האָט שוין אפילו דאמאָלט דער „סטאַרשי“ רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאט וועט ווען עס איז זיין א זעלטענער רעדלער, האָט ער זיך געווענדעט מיט אן אווטאָריטעטען־טאָן צו זיין העלפער.

און דער „פּאַמאַשטשניק“, וועלכען עס האָט אפילו ניט אזוי שטאַרק געשמעקט צו האָבען א קינפטיגען קאָנקורענט, האָט אָבער אוים אכטונג און מורא פאר׳ן „סטאַרשי“ מודה געווען:

— יאָ, עס ווייזט אוים...

נאָר די מאמע יאָסעל׳ס וואָס איז דערביי געשטאַנען, האָט איהם אָבגעשלעפּט פון בלעך און מיט גרינג־שעצונג געזאָגט:

— זאָל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאָס האָט שוין אי דעם „סטאַרשי“, אי דעם „פּאַמאַש־טשניק“ פערדראָסען, און דערפאר האָבען זיי בשום אופן ניט געגעבען יאָסעל׳ען נאָך א מצה אָברע־לען...

אָבער צערייצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאָסעלע שוין ניט אָבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האָט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האָט ער חאָטש געהאַלטען אין האנד א רעדעל מיט א קאטשעלקע און געאיבט זיך אויפ׳ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלעגט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאָן מיט׳ן רעדעל איבער אַז אָבגערעדעלטער מצה, אויף וואָס דער „סטאַרשי" פלעגט איהם גוט־מוטהיג בעמערקען.

— מע טאָר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאָסעלע׳ן געווען, ווען זייער מצה האָט זיך געבאקט, מיט א בעל הבית׳ס א קינד קען מען ניט איינ־רייסען... אַז די מצות האָבען זיך אבער אָבגעבאקט, און די מאמע איז אוועק א היים, נאָר יאָסעלע, ניט קענענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האָט זיך שוין דער „סטאַרשי" מיט איהם אנדערש בעגאנגען. די רעדעל מיט דער קאטשעלקע האָט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפּעטער א ווײַלע האָט ער איהם אפילו געטריבען פון בלעך:

— געה אינגעלע, אהיים. געה געזונטערהייט...

און נאָך שפּעטער, אַז יאָסעלע פלעגט זיך ווידער צורוקען און קוקען מיט דאָרשטיגע בליקען אויפ׳ן רעדעל, האָט איהם שוין דער „סטאַרשי" מיט׳ן האנד אָבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט געהן מיט גוטען, וועסט דו קריגען ארויסגעוואָרפען.

און יאָסעלע איז א פערשעמטער ארויס מיט אַן אראָבגעלאָ־זענעם קעפּעל פון פּאַדריאַד.

יאָסעלע איז אבער ניט אראָבגעפאלען ביי זיך. די גאַס, וואו זיין טאַטע־מאַמע האָבען געוואוינט, האָט פערמעגט נאָך פּאַד־ריאַדען. און אויף מאָרגען נאָך האַלבען טאָג, ווען ער איז פריי געוואָרען פון חדר, איז ער שוין געשטאַנען אין א צווייטען פּאַדריאַד. דאָרטען איז געווען א רעדלער אַן עלטערער איד, וואָס האָט זיך גע׳גט מיט דער ווייב, ווייל ער האָט קיין

קינדער ניט געהאט, און ער האט יאסעלען צוגענומען, ווי א טאטע.

— איך זעה, איינגעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט ליעבשאפט געווענדעט — אז דו ווילסט „קענען“... און אז מען וויל, „קען“ מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

און יאסעלע איז שוין פון דעם דאזיגען אידען און פון דער בלעך ניט אבגעטראטען און ער האט טאקע געכאפט פון צייט צו צייט א רעדעל אין האנד און געפיהרט איבער די מצות, וועל־כע דער איד פלעגט נאך דעם אליין איבעררעדלען און זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צודריקען... שטיי־פער... אבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואלט שוין יאסעלע א גליקליכער געווען, דארף זיך אבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע און וועלען צו־שטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור׳על וויל ווערען א מענש; וויל זיך עפעס אויסלערנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כא־פענדיג זיך, אז יאסעלע ווערט פערפאלען גאנצע שעה׳ן, הויבט איהם אן צו זוכען און „פאקט“ איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פון יונגערע און עלטערע ברידער און שוועסטער, וואס פערגינען ניט יאסלען דעם נחת...

— א דו, שייגעץ! — שרייט דער טאטע, ווען יאסעלע׳ן ברענגט אן עלטערער ברודער אדער די מאמע אהיים פון פאדר־ריאד, וואו ער האט ניט נאר די רעדעל, נאר אויך די נשמה גע־לאזען — א, די יורקע! וואס טהוסטו דארטען אין פאדריאד צווישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פון א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שייגעץ דו... דיין פוס זאל דארט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אראבשינדען...

און יאַסעלע האָט נעבאך געמוזט אַבוואַרטען א טאָג און ניט אריינגעהן אין פּאַדריאַד; אבער אויף איבערמאָרגען איז ער שוין ווידער געווען, געשטאַנען נעבען בלעך מיט א רעדעל און קאַטשעלקע אין האנד און מיט גרויס פערגניגען אויסגע־הערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלער:

— —מובטחני, יונגעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

— אַט דאָס איז טאקי א גוטער איד, — טראַכט דאַמאָלס יאָסעלע — אַט ער וואָלט געווען א גוטער טאַטע... האָט ער דוקא קיין קינדער ניט.

און יאָסעלען האָט זיך געדאַכט, אז גאָט פיהרט ניט ווי מען דאַרף די וועלט...

א סך רדיפות און פערפאַלגונגען, א סך מסירות האָט יאַ־סעלע איבערגעטראָגען אין א גאנצע רייהע פון יאָהרען אין דער צייט פון די פּאַדריאַדען. אבער דער „טאַלאנט“ זיינער האָט זיך פאַר קיין זאך ניט אַבגעשראָקען. צו צוועלף יאָהר איז שוין יאַ־סעלע אנערקענט געוואָרען פון אלע רעדלער אין די פּאַדריאַדען. זיי האָבען געזאָגט, אז ער וואקסט א רעדלער איינער אין דער וועלט און ווען ער וואָלט געהאַט א ביסעל מעהר כחות, וואָלט מען איהם שוין געקענט אַנטרויען א בלעך...

די דאָזיגע קלאַנגען זיינען דערגאַנגען צו דעם טאַטענס אויערן. דער טאַטע, וואָס האָט אזוי פיעל געשטערט יאָסעלען צו ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאַלאנט, האָט ענדליך געמוזט, ווי־לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמעל טהאָן:

— וואָס מען קען, שאַדט נישט...

און יאָסעלע האָט שוין פון יענעם טאָג אָן פראַנק און פריי בעזוכט אלע פּאַדריאַדען אין גאַס און האָט זיך פערפאַלקאָמט אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלער האָבען איהם מיט גרויס

רעספעקט אויפגענומען און פלעגן איהם די בעסטע רעדעל אונטערטראגען.

— נא, אט האסט דו די דאזיגע רעדעל — האט זיך צו איהם איינמאל געווענדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף א שעה...

ביז אהער פלעגט מען יאסעלען נאר געבען א רעדעל אויף העלפען. לאזען איהם אליין מיט'ן „פאמאטשניק" האט מען נאך ניט געוואגט. פון דער דאזיגער נייער פארלעגונג איז יאסעלע אפיציעל אנערקענט געווארען אלס א רעדלער, אויף וועלכען מען קאן זיך פערלאזען. שטאלץ און גליקליך האט ער זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטארשי'ס ארט ביים בלעך און אין די אויערן האבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענס ווערטער פון אמאל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער ארום איז יאסעלע בעל מצוה געווארען.

— זאלסט וויסען! האט איהם דער טאטע געזאגט, אז פון היינט אן ווערסט דו שוין א איד, דארפסט זעהן פיהרען שטאט... עס קען זיין, אז דו וועסט אפשר דארפען פאהרען אויף זומער לערנען אין דער פרעמד... שווערע צייטען.. קיין פרנסה נישטא... עס געהט א פסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאכען ווייסט דו נאך גאר נישט...

די דאזיגע ווערטער האבען יאסעלען א גאנצען ווינטער געעגבערט אין קאפ. עפעס האט זיי דער טאטע ארויסגעזאגט, ניט ווי זיין שטייגער: מיט א בייזקייט, דאכט זיך, אבער מיט א געבראכענקייט, מיט א געבעט. יאסעלע האט עס דערפיהלט און ער האט גענומען אויף זיך פון היינט אן ניט נאר מורא האבען, נאר אויך האלט האבען דעם טאטען... און טאקי העלפען איהם.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האָט ער געוואַרט אויף נאָך
פּורים, ווען די פּאַדריאַדען וועלען אָנהויבען צו באַקען מצות. ער
וועט זיך פערדינגען פאַר א „פּאַמאַטשניק“ און דאָס געלד וועט
ער אָבגעבען דעם טאַטען... אין גאַנצען דעם טאַטען. וועט איהם
דער טאַטע קויפען א היטעל, ***ז רעכט; ווען ניט, וועט ער זיך
בעגעהן מיט דער אַלטער...

— טאַטע! — האָט זיך יאָסעלע נאָך פּורים געווענדעט
צום טאַטען — איך וויל היינטיגען פאַר פּסח רעדלען מצה פאַר
געלד... ועסט לאָזען?...

דער טאַטע האָט פערקנייטשט דעם שטערן, אָנגענומען
מיטביידע הענד די באָרד, געברומט עפּעס אונטער׳ן נאָז און
אָבגערופען זיך:

— וואָס איז שייך — צי איך וועל לאָזען... אודאי איז דאָס
ניט אזוי שעהן... עס איז ניט קיין שטאַט... שטעהן צווישען
ווייבער ביז 12 א זייגער ביי נאַכט... איך רעד שוין נישט, וואָס
דאָס איז שווער... נאָר אויב דו ווילסט, וואָלט צוניץ געקומען,
וואָלסט זיך געמאַכט א גאַרניטורעל...

די מאַמע האָט אָנפאַנגס ניט געוואָלט הערען: — פון איהם
וועט דאָך א תל ווערען, — האָט זי גע׳טענה׳ט — וועה איז
מיר...

יאָסעלע האָט זיך אָבער איינגעשפּאַרט, געזאָגט אז רעד־
לען איז זעהר גרינג... „אַלץ וואָס אויף רעדער“ — האָט ער
ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס געהט אַליין“.

און יאָסעלע האָט זיך פערדונגען פאַר א רעדלער אין דער
צווייטער גאַס. אזוי האָט דער טאַטע געפּאַדערט.

— זאָלען דאָס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואָך נאָך פּורים איז שוין יאָסעלע געשטאַנען ביי יענקיל
שרה׳ס אין פּאַדריאַד אָהן א רעקעל, נאָר אין ארבע כנפות מיט

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד און האט גערערעלט א מצה נאך א מצה. פון דעם שטאלץ און גליק, וואס ער האט איבערגעלעבט אין די פריהערדיגע יאהרען ביים רעדלען, איז שוין מעהר קיין שפור ניט געבליעבען. איצט האט פערנומען דעם ארט דער געדאנק, אז די צעהנגרובעלדיגע, וואס ער וועט פערדיענען, וועט ער אוועקגעבען אין גאנצען דעם טאטען.

און דאס האט איהם געגעבען כחות צו שטעהן ביז 12 א זייגער ביי נאכט און רעדלען א מצה נאך א מצה...

מיינע ערשטע האנאָראַרען.

(פון אַ שריפטשטעלער'ס עראינערונגען)

מיין ערשטער האנאראר איז געווען ניט בעזונדערס גרויס: אַ צווייער פאר אַ ליעד.

דערפאר אבער איז דער צווייער געווען זיכער: ווארים ניט פון אַ רעדאקציע האָב איך דעם צווייער בעקומען, נאָר פון מיין באָבען...

מיין באַבע האט נעצאַהלט עהרליך! איהר קאָנט אודאי מיינען, אַז מיין באָבע איז געווען אַ רעדאקטאָרין פון אַ אידישער צייטונג. וועט איהר אַ טעות האָבען. מיין באָבע, אַ פּשוט'ע קרעמערין, האַט מיט ליטעראַטור קיין מגע ומשא ניט געהאַט (דערפאר איז זי טאַקי געווען אַ וואוילע אידענע!), זי איז סתם געווען אַ ליעבהאַבערין פון גראַמען און זי איז געווען די איינציגע, וואס האט אנערקענט מיין טאלאנט אין יענער צייט.

איך בין דעמאַלט אַלט געווען אַ יאהר צעהן־עלף...

מיין טאַטע האט ניט געטאָרט וויסען, אַז איך שרייב; ערשטענס איז ער דעמאַלט געווען געגען זשאַרגאָן און צווייטענס האט ער בעסער געהייסען לערנען!

— ליעדער! — האט ער געזאָגט — זאָלען שרייבען גרעסערע מענשען פאר דיר, עלטערע אידען...

דאס האט ער געמיינט טאַקי זיך אליין... מיין טאַטע פלעגט ליעב האָבען אמאָל בין־השמשות צו מאַכען אַ ליעדעל, און ווער ווייסט, אפשר טאַקי דערפאר האט ער מיר פערבאָטען צו שרייבען: קיין „פּראָפעסיע“ האט קיין קאָנקורענץ ניט ליעב.

מילא, ער לאָזט ניט, לאָזט ער ניט... נתפעל פון אזעלכע זאכען ווערט מען ניט. און אז דער טאַטע לאָזט ניט געהן אין

וואַלד, געה איך דען ניט? און אז ער לאָזט ניט, למשל, ווינטער קראַצען די פערפרוירענע שויב, קראַץ איך דען ניט?... מען קריגט שוין אַנ׳עצה...

קריך איך אַרויף ווינטער אין אַבענד אויפ׳ן אויווען (דאָס ערלויבט ער יאָ!...) און גיס מיט גראַמען...

וואָס טהוט מען אַבער — מען מוז דאָך זיי עמיצען ווייזען: עס איז דאָך אונמעגליך שטיקען זיך אַליין מיט׳ן ליעד. עד היום גלויב איך ניט די פערריסענע פּאָעטען, וואָס זאָגען בלומר׳שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאָר פאַר זיך אַליין און דער עולם געהט זיי ניט אָן! שקר וכזב! א מענש איז ניט קיין פויגעל, און אז א מענש מאַכט אַ ליעד, מוז ער האָבען, דער מענש הייסט עס, נאָך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואָס זאָלען זיין ליעד אויסהערען.

וועמען־זשע קאָן איך פאַרלעזען מיין ליעד? דעם טאַטען, ווי געזאָגט, איז אָן אונמעגליכע זאַך; די מאַמע איז א פערטראָגענע אידענע, חאָטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האָט יאָ א שטיקעל ידיעה אין אַזוינע זאַכען, זי זינגט אַליין דאָס ליעד „פון אזיע נאָך יעווראָפּע בין איך אין אן אכסניא פערקראָבען" און זינגט גאָר ניט שלעכט; בין איך אַבער מיט דער שוועסטער שטענדיג ברוגז, דאָ צוקריעגט מען זיך פאַר א צונאָמען, וואָס איך גיב איהר, דאָ פאַר א מסירה׳לע און אמאָל טאַקי פאַר א גרעסערע „המוציא"־חלה.

בלייבט מיר פאַרט די באָבע. מיין באָבע איז אפילו שוין אַן אַלטע אידענע. אַבער זעהר א וועלטליכע. און דער עיקר — זי האָט פּרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האָט א גרויסען רימענעם בייטעל מיט אַלערליי מטבעות אַרומגעבונדען פעסט אַרום איהר קליינעם גוף, און צוליעב דעם דאָזיגען בייטעל געהט פון דער באָבען א זיסע וואַרעמקייט... ווער רעדט, אז די באָבע לעגט אריין איהר דאַרע אַדערדיגע האַנד אין דעם רימענעם בייטעל, דאַכט זיך אייך, אז באַלד, באַלד נעהמט זי אַרויס

עפּעס א גרויסע ישועה פון דאַרט און עס וועט ווערן אַלעמען ליכטיג אין די אויגען...

טראַג איך יעדעס נייע ליעד דער באָבען, נאַטירליך אין אָבענד, ווען זי קומט פון קראַם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פון אונז אין א קאַמערל ביי איהר עלטערן זוהן, א גרויסער למדן, אבער זעהר א בייזער איד...

געה איך אריין אין קאמערל, די באָבע זיצט ביים טישעלע און שטריקט א זאָק. דער זיידע כלומר'שט א בייזער, אבער באמת זעהר א גוטער, זיצט אויף דעם אויוועלע, וואָס איז ספּעציעל צוגעבויט געוואָרען פאַר איהם צום גרויסען אויוון, און לערנט עפּעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באָבען און וואָג ניט צו זאָגען איהר פון מיין ליעד, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרעגען.

ענדליך פרעגט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואָס שוויגסטו? זאָג עפּעס!

מיט א הארצקלאַפּעניש נעהם איך ארויס פון קעשענע דאָס שטיקעל פּאַפּיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראַמען און האַלט עס אַזוי א ווײַלע, ביז איך קריג מוטה און זאָג:

—א ליעד געמאַכט... איינער אליין...

— גאַנץ פיין! — לויבט די באָבע נאָך איידער וואָס ווען — אדרבא לאָמיך הערען...

פון דער באָבעס גוטען טאָן בעקום איך שטאַרק מוטה און הויב אָן לעזען...

פּאַר א גראַשען געלט
ענדיגט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צוויי צײלען געפעלען איהר שטאַרק, זי קאָן זיך ניט איינהאַלטען און ווענדט זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט מען.

— דו הערסט, מאשע — מאשע, דו הערסט, וואס זאגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאר דער זיידע איז ניט צופריעדען, ער האלט דערפון ניט און ברומט ארוים:

—ער וואלט בעסער געלערנט גוט, איידער אזוינע נאריש־קייטען...

פון דער דאזיגער מיינונג ווער איך שטארק אראבגעפאלען און אלע מיינע גראמען פערליערען אויגענבליקליך זייער גאנצע ווערטה: „אין דער אמת'ן" — בליצט מיר דורך אין קאפ — „וואס מאך איך זיך נאריש". די באבע אבער מוטהיגט מיך און זאגט:

— אט הער דעם אלטען, וואס ער רעדט... ס'איז זעהר שעהן; וואס מען קען איז גוט...

און זי גיט מיר א קאפיקע, זאגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א נייע ליעד, בעקום איך ווידער א קאפיקע.

נאטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאכען א תכלית, איך זאל זאמלען, הייסט עס...

איך וואלט אודאי מיין באבען געפאלגט, איך וויים, אז מען היט די קאפיקע איז אז וואויל און גוט, נאר זאמלען קאן איך ניט, ס'איז איבער מיינע כחות. אויף מארגען ווערט די קאפיקע פערשווענדט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאר א ליעד, איך מוז ווידער האבען די קאפיקע.

א קאפיקע איז א מטבע! מאך איך נאך און נאך א ליע־דעל און נאך א ליעדעל — דריי ליעדער מיט אמאל. איך ווער אליין נתפעל פון מיין פרוכטבארקייט. איך מאך א חשבון, אז איך זאל אין פערלויף פון א יאהר מאכען דריי ליעדלעך א טאג קאן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאך די ליעדלעך אן און פאר זיך אויך עפעס ווערטה... אמת דער טאטע האלט ניט פון זיי, וויל אפילו ניט, איך זאל זיי שרייבען. דער זיידע

ברומט אויף אונצופריעדען, נאר ווער דארף זיי אלע, אז איך האב די באבען, וועלכע צאהלט במזומנים פאר יעדעם ליער?

איך בין א גליקליכער, פערזארגטער מענש.

געהט אבער אב א צוויי וואכען און עס געהט ניט ארוים קיין איין ליער. איך ווער שטארק פערצווייפעלט. גאט מיינער, ברום איך פאר וועהטאג, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואס טויג דאן מיין לעבען?

און וואס מעהר פערצווייפעלט איך בין, אלץ ערגער געהט ביי מיר דאס מאכען א נייי ליער. איך האב אפילו פון דעם אליין, וואס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד געוואלט מאכען און דערויף האב איך שוין אפילו געהאט צוויי גראמען:

איהר מענט אייך, ברידער, לאכען.

איך קאן איין ליער ניט מאכען...

נאר איך האב אזא שרעקליכען סוד מורא געהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאל מען וויסען פון מיין אונגליק? ווארום חאטש אין שטוב האט מען פון מיינע ליעדער ניט געהאלטען, פלעגט דאך די מאמע מיך רופען „דער ברחן“ און דאס האט מיך שטארק געפרעהט.

פערגאנגען דריי וואכען אהן א ליער, פרעגט מיך די באבע:

— נו, פאר וואס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך ווער רויט פאר שאנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם גאנצען אנזעהן ביי דער באבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליער.

אויף מארגען קלער איך א גאנצען טאג. איך פיהל, אז דער קאפ ווערט מיר צושפרונגען: עס געהט גארנישט ארוים. א ליער אבער מוז איך דאך דער באבען ברענגען, ווען ניט בין איך פערלארען. איך האב שוין לאנג קיין קאפיקע אין די אויגען ניט געזעהן...

און פלוצלונג פאלט מיר איין א ווילדע אידעע.

איך נעהם א ביכעלע מיט ליעדער, וואס געפינט זיך ביי

אונז, קלויב אויס פון דארט דאס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער און טראג צו מיין באבען.

דאס הארץ קלאפט, ווער ווייסט, צי וועט מען מיך ניט כאפען.

איך לעז איהם דורך פאר מיין באבען. מיין קול ציטערט און דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארויס נעפעלדיג.

מיין באבע הערט אויס, צוגענעצט זיך און זאגט:

— דאס ליעד געפעלט מיר עפעס ניט, ביזט, זוהנעניו, קאליע געווארען...

איך ווער שטארק פערשעמט: וואס הייסט? א געדרוקטע ליעד... פאר וואס זאל איך ליידען פאר יענעמס ליעד און איך שים ארויס קיין סך ניט קלערענדיג:

— דאס ליעד איז גאר ניט מיינס.

די באבע קוקט מיך אן פערוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואס הייסט ניט דיינס? וואס פלוידערסטו... געה, געה ביזט א נאריש אינגעל...

אז מען קאן א ליעד אויך גנב'ענען, דאס קאן מיין באבע ניט פערשטעהן. איך וויל עס איהר ניט ערקלערען. איך בעשלים, אז עס איז בעסער זיין א נאר איידער גנב'ענען ליעדער. איך געה ארויס פון דער באבען אהן האנאראר, אהן כבוד און נעהם אויף זיך קיין ליעדער קיינמאל, קיינמאל ניט צו גנב'ענען...

און גאט האט מיר שטענדיג געהאלפען!...

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואָס האָט אוועקגעשיקט זיין אינגעל אין גימנאַזיע, איז געווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז געווען א איד א משכיל. עס איז וועגען איהם אין שטעדטעל ארומגעגאנגען, געדענק איך, א לעגענדע, אז בחור־ווייז האָט ער זיך געהאלטען ביי'ם שמד'ן: אזוי ווייט איז ער, הייסט עס, אוועק אין חקירה... ווי אזוי ער איז פון שמד ניצול געוואָרען — האָט די לעגענדע ניט געוואוסט. עס איז אבער געווען אין דער לעגענדע א וואריאנט, אז פון שמד האָט איהם אָבגערעדט חנה ביילע, זיין איצטיגע ווייב, וואָס איז געווען מיידעל־ווייז א גרויסע פּאַרשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט עד היום זעהר גליקליך.

אלענפאלס האָט מען איהם א סך זאכען מוחל געווען, סיי די צו־קורצע קאַפּאָטע, וואָס ער האָט געטראָגען אין מיטען וואָך, סיי דאָס גלוי־ראש צו הויז. אדרבא, מען איז געווען צו־פריעדען, וואָס חאָטש שבת געהט ער דאווענען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין" איז אויך די תפילה אָנגענומען, בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האָט געדאווענט, איז צו־געגאַנגען עכט־אידישלעך און מען פלעגט אפילו נישט דורכלאָ־זען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכר... אמאָל פלעגט ער אפילו דאווענען שחרית פאר'ן עמוד, און זיין עברי איז געווען וואָס צו הערען: ווערטער ווי פערעל. איינס נאָר האָט די דאווגער פון מנין אביסעל געשטערט: א למד פלעגט ער ארויסזאָגען צו ווייך. נאָר א משכיל פון מנין האָט ערקלערט, אז דאָס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואָס אברהם אליה לייענט... און

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער צייט אויך מיט׳ן ווייכען למד שלום געווארען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין עלטערען אינגעל, וואס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט א סדור׳ל אין האנד, און פאמעליך דאוונען. וועגען אינגעל האט מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעס אויסוויייניג און דוקא אהן לעהרערס. דאס אלץ האט איהם דער טאטע אויסגעלערנט, און די דאוונער האבען נעהאט פאר׳ן אינגעל, שלמה׳קע, פונקט דעמזעלבען דרך־ארץ, ווי פאר׳ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע, וואס האט ליעב געהאט צו שמועסען, ווי ווייט עס האט זיך געלאזט, מיט אברהם אליה׳ן, וועלכער איז קיין איבעריג „בעדעדטער“ נישט געווען. דאך האט ער אויף מיין טאטען, אויך א שטיקעל משכיל, געלעגט דרך־ארץ, און זיי פלעגען אמאל צוזאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבעריגער עולם פלעגט נאכגעהען פון הינטען און הארכען, פון וואס ריידען צוויי „סעגער“...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה׳קען.

— דו געהסט גאר ניט אין חדר?

— ניין... — האט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט׳ן טאטען?..

— אלץ מיט׳ן טאטען..

— און רוסיש לערענסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך?! — האב איך זיך פער׳חדוש׳ט און בין שטארק געווארען אראבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואס איך קען נאך אזוי ווייניג, און האב ניט געוואגט מיט שלמה׳קען וייטער צו רעדען.

שלמה׳קע אבער איז געווען ביי זיך פראסט, און איינמאל האט ער מיר אנגעזאגט:

— ווייסט, נאָך יום־טוב פאָהר איך קיין מינסק, אין גימ־נאַזיע...

— אין גימנאַזיע!... — האָב איך אויפגעשטעלט אויף איהם די אויגען און באַלד צו זיך געקומען און געפרעגט:

— און אום שבת וועסטו שרייבען?

שלמה׳קע האָט אַ שמייכעל געטהאָן און גאָרנישט געענט־פערט.

איך בין אוועק אַ פערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף מיין טאַטען האָב איך געקוקט מיט פערדרוס און גרינגשעציג. אויך מיר אַ טאַטע! אַט אַז מען האָט פאַר אַ טאַטען אַזאַ, ווי אברהם אליה, קאָן מען קומען צו אַ תכלית!... און איך וואָס?... אַז שלמה׳קע וועט אַמאָל קומען צופאָהרען, וועט ער שוין אפילו נים וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האָב גענומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש, בעקויפט גאַנצע זעקס בויגען פאַפיר, געמאַכט דערפון אַ העפט פון אכט און פערציג זייטען, יעדעס זייטעל האָב איך אָבגעצוימט מיט אַ לאַנגען שטריך און אויף איין זייט פערשריבען אַלע שווע־רע רוסישע ווערטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טייטש־וואָרט“ און פלעג נאָכאַנאַנד חזר׳ן: באָך — גאָט, ניעבאָ — דער הימעל, זוויאָזדי — די שטערען, פטיצאַ — אַ פויגעל...

אויף אַזאַ אופן האָב איך געהאַפּט אויסלערנען זיך „פּאָל־קאָם“ די רוסישע שפּראַך, און טאָמער קומט שלמה׳קע צו־גאַסט, זאָל איך חאָטש נים זיין קיין שטומער און קאָנען מיט איהם אויסרעדען אַ פּאָר ווערטער....

איינמאָל אין אַ זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט׳ן טאַ־טען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה׳ן זיצט איי־נער מיט אַ בעקאַנט פּנים, אין אַ היטעל מיט אַ קאָקאַרדע, אין אַ בלאָהען מונדיר מיט מעשענע קנעפּ, אויסגעזועצט אין אַ לאַנגער

רייה; האלט א סדור'ל אין האנד און קוקט דאַ אויפ'ן באַלקען, דאַ אויפ'ן עמוד און דער גאַנצער עולם אויף איהם...

אַנפאַנגס בין איך מבולבל געוואָרען, נאָר אין א ווײַלע אַרום האָב איך מיך געכאַפּט, אַז אַט דאָס איז דאָך טאַקע שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואָס גערעט איצט אין מינסקער גימ־נאַזיע און איז אויף זומער געקומען אהיים.

שטעה איך אַזוי און קוק אויף איהם און שלינג איהם שיער ניט איין מיט מיינע בליקען, און איך פיהל, אַז דאָס איז זעהר ניט איידעל צו קוקען אַזוי נאָכאַנאַנד אויף א מענשען, ער מעג אפילו זיין א גימנאַזיסט... בפרט, אַז איך האָב אין דעם יאָהר אויך עפּעס אויפגעטהאָן: האָב אין מיין העפט שוין פערשריבען דריי הונדערט זיעבען און פערציג רוסישע ווערטער און קען אַלע טייטש־ווערטער, און אין דייטש איז א סברא, אַז איך קען שוין באַלד דעם גאַנצען א־בע־צע... מיט איין וואָרט — שטאַרק נתפּעל ווערען דאַרף איך ניט.. און איך בעשליס — אינגאַנצען מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפּ און קוקען בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרען דאָס איז ניט אַזוי לייכט. איך וועל קוקען אויף איהם אַזוי, אַז ער זאָל ניט בעמערקען... איז אבער מעשה־שטן, ווי נאָר איך גיב א הויב די אויגען צו איהם, טרעף איך זיך גלייך מיט זיינע בליקען.

בעטראַכט איך מיך, אַז אין פּלוג זיינען מיר דאָך אַלטע בעקאַנטע, פאַרוואָס זאָל איך טאַקע ניט קוקען אויף איהם אָפען? צו חזרת הש"ץ, איך זאָל ניט זיין קיין טרוס, קאָן איך אפילו צוגעהן צו איהם און געבען איהם די האַנד און זאָגען: „זדראַוווסוואויטע" — און זאָל ער ניט מיינען, אַז איך בין שוין גאָר א גאַרנישט!...

א לייכטע זאַך איז דאָס, נאָר אַט־אַט האַלט שוין דער חזן ביי „שים שלום" און איך בין נאָך אַלץ זיך מכין צו צוגעהן.

מילא, איך וועל דאָס אָבלעגען צו קריאת־התורה. דעמאָלט וועט זיין בעסער. נאָר אַט האַלט מען שוין באַלד ביי מפטיר, און

איך האָב נאָך מיין פּלאַן נישט אויסגעפיהרט. איך האַלט אַלץ אין איין חזר'ן „זדראַווסטוואויטע“. און דאַ הער איך, ווי מען רופט אויס: יעמוד החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר....

מפטיר אין אַ גוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפּ... פער־חדוש איך מיך, און דאָך טהוט עס מיר הנאה: ווי באַלד אַז מפטיר — איז ער דאָך פאָרט נעהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האָט ער זיך אביסעל אויסגעגליטשט, אַ פּאָר ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט, אָבער בכלל איז דער ניגון געווען אויסגעהאַלטען. און ביי מיר בלייבט, גלייך ווי ער ענדיגט מפטיר — צוגעהן צו איהם און געבען איהם שלום־עליכם. עס איז פאָרט לייכטער, איידער אויסצורעדען „זדראַווס־טוואויטע“. ווער ווייסט, צי וועל איך עס נאָך שאַרף אַרויס־רעדען? איך קאָן נאָך מעשה־שטן אַרויסרעדען מיט אַ „זשע“, ווי עס טרעפט ביי מיר אָפט, און דעמאָלט וועט ער האָבען וואָס צו לאַכען.

אַז ער האָט געענדיגט דעם מפטיר, האָב איך שוין געמאַכט אַ טריט פאַראויס. נאָר דאַ האָבען מיר געשטערט עטליכע אי־דען פון עולם, וועלכע האָבען זיך אַ לאָז געגעבען איהם אָב־געבען „שלום־עליכם“.

— פאַר מיר — האָב איך בעטראַכט — פּאַסט ניט צו־זאַמען מיט די פּראָסטע אידען...

און איך האָב אָבגעלעגט אויף נאָכ'ן דאַווענען..

און נאָכ'ן דאַווענען האָט מיר גאָט געגעבען מוטה, איך בין צוגעגאַנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האַנד און געבלי־בען שטעהן אָהן אַ וואָרט.

ער האָט צוריק דערלאַנגט מיר די האַנד און געשמייכעלט.

— איהר זענט אַ גימנאַזיסט...—האָב איך אויסגעשאָסען פון גרויס פערלעגענהייט...

— יאַ, אַ גימנאַזיסט... — האָט ער גוטהערציג געשמיי־כעלט.. — און דו? וואָס מאַכסטו?

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען נאָר אביסעל ווערטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהען... — האָט ער אויסגעשטרעקט מיר די האנד און איז אוועק מיט'ן טאַטען...

מיין טאַטע איז צו מיר גלייך צוגעגאנגען און מיט א צו־פריעדענער מינע זיך געווענדעט צו מיר:

— וואָס האָסטו גערעדט מיט שלמה'קען?

— עט, האָב איך געענטפערט ווי א גרויסער — גערעדט וועגען רוסיש... ער האָט ביי מיר געפרעגט א טייטש־וואָרט.

— נו, האָסטו געוואוסט?

— יאָ! — האָב איך שטאָלץ געענטפערט...

דער טאַטע האָט צופריעדען א גלעט געטהאָן דאָס בער־דעל, א הוסט געטהאָן און זיך אָנגערופען:

— עס שאַדט נישט, אז דו זאָלסט מיט איהם זיין אויפ־געטראָגען... קאָנסט עפּעס נאָשען פון איהם, א שטיקעל גראַ־מאַטיקע, א שטיקעל חשבון, דאָס, יענעס...

און דעם גאַנצען שבת האָט דער טאַטע אויף מיר געקוקט מיט דרך־ארץ: גערעדט מיט'ן גימנאַזיסט!...

א אידיש הארץ.

נאך איינגעלוייז האט בעריל געוואוסט דעם חשבון פון זיינע אידען: צוועלף מיליאן! אזוי פלעגט ער זעהן שווארץ אויף ווייס אין דעם לוח. אין איין לוח איז אפילו אמאל געווען נישט מעהר, ווי אכט מיליאן מיט עפעס. נאר בעריל האט אין דעם דאזיגען לוח ניט געגלויבט. פערקעהרט. ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאך דא מעהר ווי צוועלף מיליאן. ווארום, ווי אזוי קאן מען דאס אינגאנצען איבערצעהלען! אט איז די שוועסטערל, דינה'לע, שוין דריי יאהר אלט און זי איז נאך ניט פערשריעבען — הערט ער אפט ווי די מאמע דערמאנט דעם טאטען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאך דא אויף דער וועלט. נאר ס'א דאגה ! צוועלף מיליאן קלעקט איהם אויך. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאט האט די אידען געבענשט זיי זאלען זיין, ווי די זאמד ביי'ן ברעג ים, נאר דאס איז נאר א משל, אין תנ'ך זייגען דא א סך משלים.

און אט די צוועלף מיליאן אידען האט בעריל דאס אינגעל ליעב מיט'ן גאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאר, וואס זיי זיינען ניט אויף איין ארט. אט ווען ער זאל האבען אלע צוועלף מיליאן אידען אויף איין ארט, וואלט געווען א גוטע זאך: נאר בעריל טרייסט זיך מיט דעם געדאנק, אז גאט האט אליין געזאגט, אז ער וועט זיי צושפרייטען אין דער גאנצער וועלט, און דערנאכדעם וועט ער זיי אויפקלויבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאנג, אז ער האט זיי פערשפרייט, שוין צייט אויפצוקלויבען. נאר ווי באלד, אז צושפרייט האט ער זיי, וועט ער זיי אמאל אויפקלויבען אויך. קיין ליגנער, וויים בעריל, איז

גאָט נישט. והא ראיה, ער האָט געזאָגט, אַז אידען וועלען זיין אין גלות און זיי זיינען טאַקי אין גלות. זעהט מען דאָך, אַז עפּעס איז ער יאָ מקיים...

און צוריק רעדענדיג האָט בעריל געגנוג אידען אויף איין אָרט אויך. „ברוסיא, אין רוסלאַנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאָן!“ ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט, און עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט אַ 5! פערמאָגט ער, הייסט עס, אין רוסלאַנד אליין פינף מיליאָן! אויף איין אָרט! מיט אזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויך עפּעס מאַכען אַ תכלית. רוסלאַנד איז אפילו אויך אַ גלות, פאַרהאַן אַ סך גזרות אויף אי־דען, פון דעסטוועגען גאָר שלעכט איז ניט. אידישע קינדער גע־העז אין חדרים, האָבען איינגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופּה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, אין יון, איז ערגער געווען, ווייס בעריל אַ ביסעל פון גמרא און אַ ביסעל פון „דברי ימי עולם“ אין וועלכען ער קוקט אַמאָל אריין, בשעת דער טאַטע איז ניטאָ אין דער היים. אי, וואָס דאָ ניט לאַנג איז אַרויס אַ גזרה, אַז אידען טאָרען קיין שענקען ניט האַלטען, איז ניט אַזאַ בייז: וועלען זיי האַלטען קראָמען, טרייסט זיך בעריל. פון אַ קראָם קאָן מען אויך האָבען פּרנסה. אָדער זיי וועלען האַנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאָזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפּעטער, אַז בעריל ווערט עלטער און הויבט אָן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויך חלילה ניט אויס איד! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קלייניגקייטען. מיט די צוועלף מיליאָן אידען איז ער אויך איצטער שטאָלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאַנד שפּיעלען שוין ביי איהם אויך אַ גרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז אַ גרויסער פילאָזאָף און אַ איד, האָט וכוחים מיט גרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אַז דער גרויסער משורר היינע איז געווען אַ איד. פון היינען

האָט ער אפילו עגמת־נפש: ער האָט זיך גע׳שמד׳ט — אַן עולה, אַ גרויסע עולה! נאָר ער לייענט וועגען איהם שוואַרץ אויף ווייס, אַז ער איז געשטאָרבען אַ איד און פאַר׳ן טויט האָט ער אויסגעשריען: שמע ישראל! און בעריל גלויבט און איז מוחל.

און אויב פון היינען האָט ער אביסעל עגמת־נפש, ווייס ער אבער, אַז מעערבער, דער גרעסטער קאָמפּאָזיטאָר אין דער וועלט, איז געשטאָרבען אַ איד און ליעגט אויפ׳ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראָטשילדען, ביי וועמען קיסרים לייהען געלד! און אַזוינע אידען! איין ראָטשילד, ווייס בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און חאָטש בעריל איז שוין אַ שטיקעל משכיל און האַלט, אַז אויסער גמרא איז פאַרהאַן נאָך עפּעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטאַרק צופריעדען, וואָס עס איז דאָ אַ ראָטשילד, וואָס זיצט און לערנט. פאַר׳ן כלל ישראל איז דאָס געזינדטער... ווארום בעריל פיהלט, אַז מען האָט צו־פיעל געלד איז זעהר אַ שווערע זאַך צו בלייבען ביי אידיש־קייט...

און אויסער די דאָזיגע אידען, ווייס בעריל פון נאָך אַ סך גרויסע מענשען—אידען! צייטענווייז האָט ער אַ טעות און רע־כענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אַזוי, למשל, האָט ער אַ לאַנגע צייט געהאַלטען לעסינג׳ען פאַר אַ איד און האָט זיך אפילו געוואָטען אין צוויי פעטש: סטייטש, האָט ער גע׳טענה׳ט: אַ פ ר י ם ל ע ס י נ ג!... אַ פ ר י ם! עס פערשטעהט זיך, אַז דעם געוועט האָט ער פערשפּיעלט, ד. ה. ער האָט בעקומען צוויי פעטש, נאָר פון דעסטוועגען איז ער גע־ווען צופריעדען, וואָס אַזאַ גרויסער מענש, ווי לעסינג איז, האָט אַ אידישען נאָמען. צוליעב דעם אידישען נאָמען האָט ער אויך אמאָל זיך טועה געווען און האָט געהאַלטען פראַנקלין דעם אמע־ריקאַנער פאַר אַ אידען. ב נ י מ י ן פ ר אַ נ ק ל י ן! אמת, געוואָטען האָט ער זיך שוין ניט. ער האָט זיך נאָר אַזוי געשפּאַרט.

אויף עדיסאן האט ער אויך געווארפען אן אויג. אזא קאפ! אזא גרויסער ערפינדער און די פאמיליע איז א אידישע. עס האט איהם אבער ניט געגאלטען! איז וואס? ווערט ער אויך ניט נתפעל! ער האט גענוג אידען, גרויסע לייט!

שפעטער האט בעריל נחת פון דר. הערצל. נאך א אידי־שען קיסר האט בעריל שטענדיג געבענקט, און ניט איין מאל פלעגט ער בלעטערן אין תנ"ך פון ראשונים ביז מלכים. „וימת— וימלך"... א סך מלכים זיינען ביי אידען געווען! הייגט איינער ניטא! און דר. הערצל איז ביי בערלען געווען פעררעכענט, אויב ניט פאר א קיסר, ווענינגסטענס פאר א שופט. וישפוט את ישראל און ער האט געמשפט די אידען. זאל דאכטען, אז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בעריל האט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אבער אויסער כבוד, וויל בעריל אויך פאר אידען א תכלית. אויף אידען האבען זיך אנגעהויבען שיטען פאגראמען, מען שלאגט, מען הרג'עט. פון די צוועלף מיליאן הויבט איהם אן עפעס צו פעהלען. אין קישינעוו — 45, דעם צווייטען מאל — נאך מעהר, דערנאכדעם געהען 136 שטעדט און שטעדטלעך, און אומעדום הרוגים! און עס איז נאך דעם שונא ווייניג... בעריל געהערט שוין צו א פארטיי, וואס זוכט פאר אידען אן ארט. מען לעגט איהם פאר ערד אין אזיען, אויסטראליען... בעריל איז זיך מישב, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאס אידישע פאלק, זיינע צוועלף מיליאן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אביסעל, געפינען א שוץ, עס זאל בליי־בען גאנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז ניטא... און בעריל איז פער־צווייפעלט און זיין הארץ בלוטיגט...

— וואס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בעריל מיט די הענד און זארגט ווי א טאטע, ווען זיין פאמיליע איז אין א סכנה.

די נאשערין.

דער אנבייסען איז ביי שיינדלען געווען נישט קיין וועטיגער. אפקאכען א טעפעל קארטאפעל, האט זי קיין צייט נישט גע־האט, זי איז געווען פערנומען מיט די וועש וואס זי האט נעכטען געוואשען. און אין דערפריה געדארפט אויסהענגען צו טריקע־נען. זי האט אפילו דעם אויווען נישט געהייצט און אויף מיטאג נישט געקאכט קיין ביסעל געקעכטס. אז עס איז געקומען א זייגער איינס, האט חיים, דער מאן, וואס איז כלומר׳שט א הענדלער, א זאג געטהאן נישט גאנץ דרייסט:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האט זיך שיינדעל אנגעכאפט — ווי לאנג, דוכט זיך, האט מען אנבייסען געגעסען. איך ווייס נישט צי עס איז פארהאן פיער שעה...

— וואס רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין געזונטע פיער שעה, אויב נישט טאקי די גאנצע פינפטהאלבען... — האט חיים זיך געסטארעט צו ריידען וואס ווייכער און האט גענומען רעכענען אין דער שטיל, טאמער איז נאך טאקי קיין פיער שעה נישטא, זאל זי חאטש נישט הערען.

— אנבייסען האבען מיר געגעסען פ א ר צעהן, איצ־טער איז נ א ך איינס... היינט דארט איז געווען פ א ר צ ע ה ן און איצט איז נאך א י י נ ס...

דער חשבון האט איהם אויפגעמונטערט און ער האט שוין כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס׳איז שוין דא שעהנע פיער שעה, טאקי באלד די פינפטהאלבען...

— און אז צעהן שעה, וואס זאָל איך דיר געבען? זאָל איך אזוי וויסען פון בייז... — האט שיינדעל בעזאָרגט גע־רעדט — אין שטוב איז א חוץ ברויט גאָר נישטאָ... אויך וועטשערע וועל איך עפּעס קאָכען.

— אפשר א הערינגעל... — האָט חיים ווי דערשראָקען פאָרגעלעגט.

— נאָך א נייעס, — האָט זיך שיינדעל געקרימט — וואס איז היינט פאר א מין „קאַזאַטשינע"! הערינג איז איצט פלאַם פייער, אכט גראָשען א הערינג, א ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז א הערינג אויף מיטאג נישט שלעכט... שיק נאָך א הערינג — האָט חיים, קענען זיין נאַטור, זיך געהאַלטען פעסט אָן זיין אידעע.

— איך וויל אויך עסען! — האָט די עלטערע, זעכצעהנ־יעהריגע טאָכטער זיך אָנגערופען פון א ווינקעל, וואו זי איז געזעסען און שטיל געארבייט.

— און איך „שטארב" אויך עסען! — האָט זיך אנגע־רופען די צוועלפיעהריגע גרונע, וואָס איז געזעסען ביי'ן פענס־טער און די גאנצע צייט געקוקט צום גאַס.

— א הונגער איז אויף זיי אָנגעפאלען! — איז שיינדעל אין כעס געוואָרען — פאר וואָס ווילט זיך מ י ר נאָך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אזא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי גאָר נישט... — האָט חיים ווייך גע־רעדט — ביזט טאָקי א שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויף א וועלט.

— פון וואנען, פערדיענער מיינער, זאָל איך דאָס אלץ נעמען? — האָט זי פערדריסליך געפרעגט. — וואס איך רייס נישט אָפּ פון זיך, דאָס האָב איך נישט.

— גאָט וועט העלפען, נישקשה, — האָט חיים גענומען טרייסטען. שיק נאָך א הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מעהר מוטיג געוואָרען.

— נו, גנעה, גרונע, אין קרעמיל און נעהם א הערינג... — האָט זיך שיינדעל, נאָך א ישוב־הדעת, געווענדט צו דער אײַנ־געדעררער טאָכטער. ווּעסט „איהר“ זאָגען, אז מיט נעכטיגען פּע־פּער וועט זײַן אינאײַנעם 27 גראָשען.

דאָס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאָפען פון שטוב...

— נאָר א גוטען! — האָט שיינדעל איהר נאָכגעשריען.

— מיט רויגען! — האָט אויך חיים פון זײַן זייט צוגע־שריען.

נאָר דאָס איז געווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע איז שוין מיט איהר שליחות ווייט געווען...

באַלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפּלאָטערט און פער־סאַפּעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, אײַנגעוויקעלט נאָר אין דער מיט אין א שטיקעל פּאַפּיער.

— ווייז, ווייז, — האָט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענו־מען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע זייטען, האָט זי זיך פערקרימט און געזאָגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאָמפּ“.

— ווייז נאָר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צו־געגאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אָהן א בעזונדער סבה און אן אויפגערעגטע, האָט איהם אוועקגעטריבען:

— גנעה, גנעה ווּעסט שוין זעהן פארטיגערהייד... — דאָך האָט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אנצוקוקען און האָט מיט סלינגע אין מויל, וואָס די מראה אליין פון הערינג האָט בײַ איהם ארויסגערופען, גוטהערציג געזאָגט:

— ניין, מיר דאכט, אז דאָס הערינג'ל איז דוקא נישט קיין שלעכטער... א פעטינקער הערינג...

— אָט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האָט שיינדעל געמור־מעלט, האָטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריעדען פון הערינג.

באלד זיינען ארייגעלאפען די דריי קלענערע קינדער פון הויף, וואו זיי האבען געשפיעלט, און האבען זיך פרעהליך צו־זונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפ"...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזא־קען — האט שיינדעל זיי אבגעשטופט — לאזט מיר איהם פרי־הער „מאכען".

— דו וואלסט איהם געמאכט מיט א „ציבעלע" — האט חיים פארגעלעגט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינ־דעל געענטפערט, און האט גענומען זוכען אויף דער גראטקע, וואו זי געדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאך נעכטען אין דער פריה געלעגען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל געווענדט צו דער עלטערער טאכטער.

— איך ווייס נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ך זאל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל צעקאכט—קיין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר ווייסט דו?— האט זי זיך געווענדעט צו גרונען.

די קליינע גרונע האט אנשטאט צו ענטפערן, זיך שטארק פונאנדער געלאכט, נאר אין געלעכטער האט זיך געהערט פער־צווייפלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגעגעסען! — האט זי דער געלעכטער ארויסגעגעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך געלייקענט.

— זי האט אויפגעגעסען! — האט די עלטערע טאכטער געמסר'ט — מען דערקענט אן איהר פנים.

— זאג, וואו איז די ציבעלע? — האט די מאמע אויסגע־שטעלט פערבלוטיגע אויגען...

— איך האב געכטען אויפגעגעסען מיט ברויט, — האט גרונע א דערשראקענע זיך פערענטפערט.

— זאל אויף דיר קומען א טוידט! — איז אויף איהר שיינדעל ארויפגעפאלען מיט די דארע פויסטען.—משמדת'טע, ווי נאשט מען דאס אויף איינע אליין א גאנצע ציבעלע?!

— דאס איז אן אקט אין דער וועלט און איז ווערט, אז מען זאל זי אויף שטיקער צושניידען — אזא נאשערין!—האט חיים פון זיין זייט צוגעלעגט.

און באלד, אלס פאטער און ערציהער, האט ער ארויסגעגע־בען א פסק:

— מען זאל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט געבען.

דעם פסק האט ער אויך בעגרינדעט:

— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאט אהן הע־רינג.

און חאטש חיים האט נישט אזא דעה אין שטוב, דאך איז דער פסק דין ערפילט געווארען — עס האט נישט געהאלפען דער נאשערקעס געוויין.

— אין רחמים בדין! — האט חיים זיך געשטארקט דאס הארץ, ווען איהרע טרערען האבען אויף איהם אנגעהויבען שטארק צו ווירקען און דער הערינג איז שוין געווען אויפגעגע־סען...

מיין באָבעס גליק.

(אַ שמועס)

מיין באָבע איז געווען אַ שוואַכע אידענע, אַ קליין־געוויקסיגע, און גאָר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען נידריגער פון איהרע פינף־יעהריגע אייניקלעך. און פון דעסטוועגען איז זי שטענדיג געזונד געווען און האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אלעמען געזאָגט געוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי געשטאָרבען, און געשטאָרבען שעהן, מיט לשון און מיט ודוי און האָט נאָך געגנוג זכרון געהאַט צו געדענקען איהרע אלע חפצים, וואָס זי האָט אָבגעזאָגט די טעכטער, און דעם האָר־באָנד — דער אלטער זאָגערין פון גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באָבע האָט געדאַווענט.

וואָס מיינט איהר, אמאָליגער כח איז טאַקי קיין שפּאַס ניט! און איהר וועט גלויבען, עס פלעגט זיך מאַכען צייטען, ווען איך פלעג בעוואונדערען מיין באָבעס כח, — איבערהויפּט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדיגע טעג.

מיין באָבע איז געווען אויף אלץ אַ בריה, וואָס איהר ווילט האָט זי געקענט! מילא פון „לאָקשען מאַכען" וויל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי געקלונגען אין גאַנץ שטעדטעל, און אַז איינער פלעגט וועלען אויסדריקען אַ זאַך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער געבען אַ משל: דין ווי שולקעס לאָקשען (מיין באָבע האָט געהייסען שולקע). אבער בעסער פאַר אלעם האָט זי געקענט פאַסטען תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי געווען אַ מושלמת. ביי מיין באָבען האָט געהאַט אַ תענית אַ ווערט ווי אַ שפּיי. — ביי מיר אַ תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פאַר איהרע אלטע חבר'טעס, און פאַר די אייגענע קינדער —

ביי מיר א תענית איז א געלעבטער, דער רבונו של עולם זאָל איהם נאָר אננעהמען צו גוטען!

מילא פון די „געבאָטענע“ תענית‏ים שמועסט מען דאָך גישט: א שעהנע מעשה, די באָבע מיינע זאָל נישט פאַסטען א תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויזענד רבנים וואָלטען איהר זאָגען: שולקע, דו ביסט אַלט און שוואַך, מיר זיי־נען מתיר: ביים אָן, וואָלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער ר' הלל, א גרויסער למדן, וואָס פון איהם האָט די משפחה שטאַרק געהאַלטען, אז ער וואָלט איהר מתיר זיין, וואָלט זי אויך נישט געפאָלגט; שמועסען שמועס איך דאָ פון סתם תעניתים, ווי למשל א כה"ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאָנטאָג און דאָ־נערשטאָג, אויסער דעם ווען א קינד אָדער א אייניקעל צו אָן אור אייניקעל פלעגט חלילה קראַנק ווערען און נישט האָבענדיג קיין אמונה אין דער רפואה פון דאָקטאָר, וואָס פאַהרט אום שבת, פלעגט זי געבען איהרע אייגענע מיטלען: א תענית בשעת מעשה און אז דער אויבערשטער וועט געבען דאָס קינד וועט געזונד ווערען, זאָגט זי צו בלי־נדר דעם רבונו של עולם פינף תעניתים!.. און מיין באָבע פלעגט האַלטען וואָרט און פּינקטליך אלע תעניתים אָבפאַסטען, און מיר דאַכט זיך, אז זי האָט שוין געהאַט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונו של עולם, אז ווען זי זאָל, למשל זאָגען: רבונו של עולם! לייה מיר א פינף־און־צוואַנציגער, איך וועל דיר אָבגעבען מיט תעניתים, וואָלט ער איהר אויך געטרויט...

ריידענדיג דאָ אזוי וועגען מיין באָבעס תעניתים, זאָלען איהר ביישטעהן, האָב איך זיך דערמאָנט אָן דאָס גליק, וואָס איהר האָט אמאָל געטראָפען מיט א תענית נאָר אין א מיטען מיטוואָך: א געוועהנליכער מיטוואָך, נישט קיין גזרה איז חלילה געווען צו הערען, נישט קיין הונגער צייט, אפילו איהר אייניקעל נחום, דער שוואַכינקער נעבעך, איז אויך נישט שוואַכער גע־וואָרען, און דאָך האָט זי דעם מיטוואָך אָבגעפאַסט לויט איהר

מנהג ביי אלע תעניתים און צו מנחה אפילו „עננו“ געזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל אריין צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער איינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אהן הענטשיקלעך געהן אין חדר, האט אויף איהר געזאגט, אז זי איז נישט קיין מאמע, נאר א שטיעף־מאמע, נאך ערגער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלי־נדר, איהם אויסצושטריקען א פאר הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאר א גאנצע וואך האט זיך איהר אלץ קיין לעדיגע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז וויעדער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מאָרגען, מאָרגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפּ־געדראווענט, אבגעזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה“ (מיין באַ־בעס קרבן מנחה איז נאך איצטער אויף ווערט א גילדען צעהן ווער עס דארף נישט, איהר געפינט דאָרט פון פייגעל־מילך!) און האט זיך נאך דעם גלייך גענומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פלייסיג געשטריקט עטליכע שעה ביז וואנען איין הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפּעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפּעטער ענדיגען, נאר זי האט זיך בערעכענעט, אז דאס עסען וועט נישט אנטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל — בעסער איצטער! און האט וויעדער פלייסיג אפּגעארבייט א פאר שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

— נו, דאנקען גאָט, פאַרטיג! — האָט זי געזאָגט צו זיך אליין — איצטער דאַרף מען עפּעס עסען.

זי האָט א קוק געטהאָן אויף דעם אלטען וואַנט־זייגער און האָט דערזעהן אז עס איז שוין באלד צוויי. א גליקליכער געדאנק איז איהר דורכ'ן קאָפּ דורכגעפלויגען, און זי האָט ליעב געשמייכעלט...

— נאָך צוויי שעה אין גאנצען! — האָט זי זיך מיישב געווען — דער טאָג איז איצט א ברעקעל! — מען דאַרף שוין גאָר פאסטען!... עס וועט נישט וואו הין קומען, זאָל זיך וואלגערען א תענית...

נאָך מעריב, נאָכדעם ווי זי האָט אָנגעביסען, איז זי גלייך אוועקגעגאנגען צו דער עלטערער טאָכטער, איבערגעבען דעם אייניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האָט דאָרט אלעמען דערצעהלט פון איהר הײנטיגען גליק — אריינגעכאַפּט א תענית גאָר נישט געריכטערהייט. דערביי האָט איהר פּנים געשטראַהלט, ממש די שכינה האָט אויף איהר גערוהט...

די הייזער.

יעדער בעל־הבית אין שטעדטיל, וואָס האָט געהאַט עטלי־כע רובל, — האָט געזוכט געשעפט, אָבער לייזער אליה איז גע־וועז אן אנדער מין איד — ער האָט געהאַלטעז פון הייזער.

— היינטיגע געשעפטעז זיינעז אַלע אין דר׳ערד! — פלעגט לייזער אליה זאָגען, בדלות קאָן מען ווערען, און הייזער איז אַלע מאָל געלד. טאָמער א שרפה, בין איך נישט קיין שוטה ווי אַנ־דערע און פערזיכער, קאָסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האָט זיך געהאַלטען שטענדיג אין בויען.

דער הויף זיינער איז געוועז א גרויסער, און דער גאנצער הויף איז געוועז אָנגעבויט מיט שטיבלעך. זיעבען שטיבלעך אויפ׳ן הויף, אויסער די שטוב צום גאַס, האָט לייזער אליה פערמאָגט. געררופען די שטיבלעך האָט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אָפט רעדען וועגען זיי מיט גרויס גדלות.

ער אליין האָט געוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבעל אויפ׳ן הויף, האָטש ער איז געוועז א מטופל מיט קינדער. ער האָט אבער ניט געקאָנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין פּרויט! — פלעגט ער זאָגען, ווען איינער פלעגט איהם מאכען דעם פאָרוואורף, וואָס ער, א בעל־הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האָט ער געהאַט א סך. אין יעדען שטיבעל א נעזינדעל, אזוי אז דער הויף זיינער איז געוועז א גאנץ פרעהלי־כער.

— גאר אויפ׳ן גרויס־שטאָדטינגען אופן! — פלעגט זאגען א מאל אן אנדערער, וואָס האָט געוואוסט וואָס א גרויסע שטאָדט בעטייט. און לייזער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות ענטפערן:

— ווען איך זאל מיינע הייזער אריבערטראָגען אין א שטאָדט, וואָלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!

אבער שטארק זארגען, וואָס זיינע הייזער געפינען זיך אין א קליין־שטעדטעל, פלעגט ער ניט. מיט שכנים, גאָט צו דאנקען, האָט ער קיין זארג ניט. מאכט חתונה א בעל־הבית א טאָכטער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעדטעל ניט זעלטען.

צום גליק גיט לייזער אליה אוים זיינע קינדער אלץ אין פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין דארף ער ניט האָבען און קאָן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי וועמען ער נעהמט דירה־געלד.

— און וואָס מיינט איהר — זאָגט ער אמאָל, — זאל זיך מיין עלטערער טאָכטער, למשל, מאכען א שידוך דאָ היע און זאל זי דארפען האָבען א דירה, וועל איך איהר דען אָבגעבען א שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאָן איך איהר געבען אבער א שטיבעל — גיין! דאָס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האָט לייזער אליה געהיט. אלע אין דער דירה פלעגט ער, נאָך פאר׳ן דאוונען, ארויסגעהן אויפ׳ן הויף, ארומקוקען די ווענד, די פריזבעס, די קוימענס, די גאניקלעך, און טאָמער חלילה בעט זיך א שטיקעל רעמאָנטעל, פלעגט ער ניט זשאלעווען צו לאָזען זיך קאָסטען עטליכע גילדען און גלייך פערריכטען.

דערהויפט האָט ער אכטונג גענעבען אויף די אויוועגס. אלע טאָג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל־הבית׳טעס:

— נו, ווי קאָכט אייער אויווען?

און בעקומענדיג א מאָל אן ענטפער מיט א האלבען מויל,

פלעגט ער גלייך ארייננעהן, הייסן עפענען דאס ברעטיל פון אויוועז, ארייגרוקען דעם קאפ אינוועניג. און אויב ער פלעגט נאר געפינען די קלענסטע פגימה אין „פאד“, צי ערגיץ אנדערש וואו, פלעגט שוין אין א שעה ארום שטעהן ביי דעם דאזיגען אויוועז א איד מיט א פארטוך, א מולער הייסט עס — און פלעגט שוין שמירען וואו מען דארף.

און לייזער אליה איז געווען זיכער, אז דערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האבען.

און ער ווייס, צי וואלט טאקי לייזער אליה געדארפט ווען עס איז וארגען וועגען שכנים, ווען ניט די פערשאלטענע אמע־ריקא.

פון אמעריקא ווייס מען שוין אין שטעדטעל לאנג. נאר ווער פלעגט אמאל פאהרען? א צולאזענער שניידער, וואס האט פיינד געהאט דאס ווייב און פלעגט וועלען דארטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאגען דעם קאפ אזוי ווייט?

לייזער אליה פלעגט אלע מאל פיהלען, ווי דאס הארץ וואלט איהם געזאגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם ניט ארויס־קומען, און וואו עס האט נאר געפאסט, פלעגט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאגט מיר איך בעט אייך, — פלעגט ער טענה'ן אפט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאזט זיך דאס אוועק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטא ווי מען זאגט, קיין קיסר, אלץ מעג מען דארטען, יעדערער טהוט וואס ער וויל, עס איז ניטא קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר־וועלט! און דערצו מוז מען ווערען נאר א בעל־מלאכה, ווען ניט פגר'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלעגען איהם אלע ווי איינער געבען גערעכט. נאר לייזער אליה'ן איז דאס געווען ווי ווענינ, איהם האט זיך עפעס געוואלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאל

קיינער פון זיי ניט פאהרען. עס פערשטעהט זיך, אז אזוי ווייט איז ער ניט געגאנגען. נאר אמאל פלעגט ער א זאג טהאן.

— זאל יענער ברעכען רוק און לענד ווער עס קלערט גאר צופאהרען אהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלעגט ער ווי צורייצטער ווערען און צוגעבען:

— אז איך וואלט זיין א רב, וואלט איך אויף אמעריקא געמאכט א חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאקס פלייש...

קיין חרם האט אבער דער רב ניט געמאכט און אין איין ליכטיגען פריהמארגען בשעת לייזער אליה האט אבגעשטעלט א יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאכט דער אויוועז?" האט זי א שמייכעל געטהאן און געענטפערט.

— דער אויוועז קאכט נישקשה, נאר איך וועל זיך אם ירצה השם אין גיכען ארויסציהען צו מיין טאטען, ווייל „מיינעם" האט זיך פערוואלט קיין אמעריקא...

די שכנה איז געווען א קליינע, א בלאסע און א שוואכע. בשעת זי האט גערעדט, האט זי, דאכט זיך, אין די הענד גאר נישט געהאלטען, ווייל זיי זיינען ביי איהר געלעגען צונויפגע־לעגט רוהיג אויפ׳ן ברוסט. נאר לייזער אליה וואלט שווערען, אז דאס ווייבעל האלט א דובינע און קלאפט איהם אין קאפ, און ווי א צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען, לייזער אליה? — האט איהם דאס ווייב א פרעג געטהאן:

— באלד בלייבט פוסטעוועז א דירה! — האט ער מיט רוגזא געענטפערט, פונקט ווי דאס ווייב, און ניט קאלומבוס, וואלט ענטדעקט אמעריקא.

— וואס איז?

— יענקעלען האט זיך פערוואלט אמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאטען.

— נו, מילא... — האָט דאָס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען אַן אַנדער שכן.

לייזער אליה׳ן אָבער איז ניט געגאַנגען אין שכן, איהם איז געגאַנגען אין אַמעריקאַ...

— דו וועסט זעהן — האָט ער זיך פּלוצים, ניט קאָנענדיג זיך איינהאַלטען, אַרויסגעכאַפּט — דו וועסט זעהן, אַז דאָס אַמעריקאַ וועט אונז אין דר׳ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאָלען ליעגען אין דר׳ערד! וואָס הייסט?

— אַז דו ביזט אַ אידענע, אַ בהמה! — האָט זיך לייזער אליה געקאָכט — הײנט וואָס זאָל איך מיט דיר ריידען. דו ווייסט דען וואָס אַמעריקאַ איז? דאָס איז דאָך אַ קליפּה... עס ציהט! דו מיינסט, איך וויים ניט. אַ זאַראַזע איז דאָס, מען נעהמט זיך אָן איינע פון די אַנדערע... הײנט פאָהרט איינער אַוועק און מאָרגען דער אַנדערער שכן און איבערמאָרגען דער דריטער און נאָכדעם וועסטו גריזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... וואָרים קיין דירה־געלד וועסטו ניט האָבען.

געזאָגט דאָס אַלץ האָט ער לכתחלה נאָר פון צורייצטקייט. ער האָט ניט געגלויבט, אַז די זאַך האַלט טאַקי אַזוי שמאָל, נאָר אַרויסזאָגענדיג דאָס אַלץ און ניט בעקומענדיג קיין אָבשלאָגונג פון דעם ווייב, האָט ער זיך אַליין דערשראָקען פאַר זיינע בייזע נביאות און ער האָט זיך כלומר׳שט פערכאַפּט.

— קיין גרויסע יסורים האָב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אָט זוכט בערעס איידעם אַ דירה! ער געהט אַראָב באַלד פון קעסט... איך מיין גלאַט, אַז אַמעריקאַ — איינגעבראָכען זאָל זי ווערען.

— הלואי רבונו של עולם! — האָט דאָס ווייב פרום צו־

געוואונשען, חאטש הרג'ע זי, וואלט זי ניט געוואוסט וואס האט זי צו אמעריקא.

דער שכן איז אוועקגעפאהרען. דאס ווייבעל האט זיך אריינגעקליעבען צו איהר טאטען, און דאס שטיבעל האט גע־פוסטעוועט...

די ליידיגקייט פון שטיבעל ביי טאג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאכט האבען לייזער אליה'ן געשראקען מיט א בייזער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאפ אבקעה־רען פון איהם.

אבער אויף די איבריגע שטיבלעך האט ער שוין אויך אויפ־געהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזארגטקייט ווי א מאל. זעל־טען ווען ער האט געפרעגט ביי א בעל־הבית'טע: „ווי קאכט דער אויוון?" עפעס האט ער געקוקט אויף אלע שכנים ווי אויף גיט היעגע, ווי אויף געסט, וואס וועלען היינט־מארגען אוועק־פאהרען.

און קיין טעות האט לייזער אליה ניט געהאט. דאס שטעד־טעל האט אנגעהויבען וואס ווייטער צו פאהרען אלץ מעהר נאך אמעריקא... אויפ'ן הויף האבען זיך וואס ווייטער מעהרער דירות אויסגעליידיגט און ביי נאכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די ליידיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון א מלך המות.

— נו, וואס וועט איצטער זיין? — האט ער א זאג געטהאן אמאל צום ווייב, אז ער איז געבליבען מיט איין שכן אויפ'ן הויף...

— אפשר וואלטען מיר אויך געפאהרען... — האט דאס ווייב כלומרשט געלאכט...

— וואס לאכסטו, וואס? — האט לייזער אליה ווי אן אבל געענטפערט — איך וואלט דער ערשטער געפאהרען. נאר מיט וואס, אז דאס גאנצע געלד ליגט אין די הייזער... און קוי־

פען וועט זיי קיינער ניט... מען שמועסט, אז דאָס גאַנצע שטעטעל צופּאַהרט זיך.

און לייזער אליה האָט זיך פּערטראַכט, אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט געצופּט פון באָרד גראָהע האָר איינע נאָך די אַנ־דערע... איינע נאָך די אנדערע...

די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלעגט מען שבת אבדאַוונען שפּע־טער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, חאָטש דאָרטען האָט ניט דער רב געדאַווענט און ניט קיין חזן געזונגען. געדאַ־ווענט האָבען אין קליינעם בית־מדרש אויך גיט קיין פרומערע אידען ווי אין די אנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאַווענט אויך די פּאָר משכילים פון שטעדטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמור־מעלט, אז זיי זיינען אביסעל ניט פרום און בחור־וויז זיינען זיי גאָר געווען ווייט פון אידישקייט; די איבעריגע דאַוונער זיינען געווען אידען פון א גאַנץ יאָהר, אמת ניט קיין בעלי מלאכות— אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות ניט גע־דאַווענט, — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פּאָר מלמדים, אויך מעהר פון די היינטיגע, וואָס האָבען שוין גע־וואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה“ און איינער האָט געהאַט א חדר גאָר אויפ׳ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָך, ווי געזאָגט, פלעגט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת ארויסגעהן מיט א שעה אנדערהאַלבען שפּעטער ווי פון די אי־בעריגע שולען, אפילו שפּעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל, וואו עס האָבען געדאַווענט די ליבאַוויטשער, נישט קוקענדיג, וואָס צווישען די דאַוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד אפילו אויף קיין רפואה ניט געווען.

די אורזאכע איז געווען גאָר אן איינפאכע: אין קליינעם בית־מדרש האָט געדאַווענט דער גביר פון שטעדטעל — חיים מאיר טשאַרניאַק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקי־דעות,

מאנכע האבען נעדרונגען, אז ער פערמאגט צוויי הונדערט טוי־זענד, מאנכע הונדערט טויזענד קערבלעך; די פאר משכלים, וואס זיינען געווען אפיקורסיש געשטימט, האבען איהם אראבגענו־מען זעהר א גרויסע סומע און האבען איהם נאר איבערגעלאזט א 50 טויזענד קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאזען אזא'ן עולה און ענדליך פלעגען אפילו די פאר משכילים מאכען א פשרה און דערלעגען איהם נאך א 25 טויזענד און זאל דער עולם ניט בייז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט געווען וועגען ווארטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוונען. דערפון האט מען אפילו גאר ניט גערעדט. זאל זיין אפילו, אז די משכילים זיי־נען גערעכט, אז ער פערמאגט מעהר ניט ווי 50 טויזענד — נו און 50 טויזענד וואלגערען זיך דען אין גאס? ווארטען מוז מען אויף איהם סיי ווי סיי. ס'וואלט גאר קיינעם ניט איינגעפאלען, אפילו אין א שפאס, א זאג טהאן, זאל מען דאווענען אהן איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש גע־ווען אייניג. ס'האט זיך אפילו אמאל געפונען איינער, חנן דער תבאוה הענדלער, אן עזות פנים. וואס האט געזאגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאוונען אהן איהם, נאר דער עולם האט דאס אנגענומען פאר א האלבען שפאס און קיינער האט אפילו ניט געפונען פאר נויטיג צו שפארען זיך אויף ניין. די זאך פער־שטעהט זיך ממילא, און ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאכיאגען דעם חזן, וועלכער וועט האלטען ווייטער? וואס הייסט! עס איז שוין, אמת, געווען אמאל געוונג העזה ווען מען האט, נאכדעם, ווי דער זייגער האט געשלאגען 10 און דער גביר איז אלץ ניט געקו־מען, געשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואס איז די מעשה? מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאך אויך חלילה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האט טאקי געהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האט געהייסען: די דיקע

רער, דאָס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אבער דערפאר בייז געווארען און האָט געזאָגט, אז ער בעט גאָר ניט מען זאָל אויף איהם ווארטען... ער איז מוחל דעם כבוד...

דעמאָלט האָט דער שמש געכאַפּט א פּסק פון די בעלי בתים:

— עס האָט ניט געפּאַסט טאַקי צו געהן טרייבען איהם, עס איז ניט קיין דרך־ארץ פאר א גביר..

און אז דער גביר איז דעמאָלט געקומען ערשט אין א האַלבער שעה ארום, איז צוגעגאַנגען צו איהם טאַקי חנן דער תבואה הענדלער, וואָס האָט געהאַט א נאָמען פאר אן עזות־פּנים און האָט מיט א זיסען שמייכעל, וואָס האָט זיך צוגאָסען איבער זיין גאַנצען דארען פּנים ביז אראָב בערד, אויסגעשטאַמעלט:

— פון אונזערטוועגען, ר׳ חיים מאיר, וואָלטען מיר נאָך געווארט... וואָס איז שייך!... און ר׳ חיים מאיר האָט האַלב אָנגעבלאָזען און האַלב גוטהערציג געענטפערט:

— רופען מיך דארף מען ניט... אויב ס׳איז שווער צו ווארטען — טאָ זאָל מען דאַווענען אָהן מיר.. איך פּאַזוואָליע...

נאַטירליך, איז געוואָרען באַלד א מהומה: דער גביר איז ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגעגאַנגען די שעהנערע בעלי־בתים, די פּאָר משכילים, דער מלמד וואָס לערנט אויפ׳ן היינטיגען שטייגער מיט׳ן „שפה חיה“ און מיט די „ביינק“, און יעדער האָט ארויסגעזאָגט זיין מיינונג. וואָס דער הויפּט געדאַנק איז בעשטאַנען אין דעם, אז פון זייער זייט וואָלטען זיי נאָך געווארט און געווארט, נאָר אַלץ צוליעב׳ן שמש...

— און דער שמש — נאָר וואו שמש, ווען שמש? ס׳איז געשטאַנען ביי דער בימה א מת ניט קיין שמש — א קלייניגקייט — איינגעריסען מיט׳ן גביר!...

קומט אָן פלוצלונג אין שטעדטעל א נייעס, אז מען האָט

געווארפען א באמבע אויף פלעווען... אין מיטען וואך נאטירליך איז מען פעריאגט אין פרנסה, לאזט מען די נייעס בעשפרעכען די ווייבער און די בחורים׳לעך: זיי האבען צייט! שבת אבער קעהרט זיך דער קליינער בית־מדרש, איבערהויפט די פאר משכילים. זיי דרינגען אז איצט ועט ווערען פריי...

דערהערט דאס ווארט פריי, פרעגט דער שמש, וואס הייסט פריי, מען וועט דען מעגען האלטען שעקען, אדער וואהנען אין דערפער? לאכט זיך פאנאנדער איין משכיל און זאגט, אז פריי הייסט אהן א קיסר, און חנן דער עזות פנים ערקלעהרט די פרייהייט אויף זיין שטייגער און זאגט ארויס זיין השערה אז פריי הייסט, אז מען וועט אויפהערען ווארטען אויפ׳ן גביר מיט׳ן דאווגען...

געזאגט געווארען איז עס נאטירליך אין א שפאס, נאר עפעס איצט איז דער שפאס געפעלען געווארען און דער שמש האט זיך אנגערופען:

— איך זאג אייך, ברידער, אז דאס וואלט געוועז די גרעס־טע ישועה...

און חאטש דאס איז פון שמש געוועז די ערשטע ארויסטרע־טונג קעגען גביר, האט ער זיך גאר נים געשראקען, אדרבא ער האט באלד א שמעק טאבאק געגעבען און געזאגט ווידער:

— ער זיצט שוין מיר אט־א־דא־א!...

דעם אנדערען שבת, האט מען שוין געערדט וועגען דער גרויסער דעמאנסטראציע וואס איז געוועז, ווי בעלי העגלות דערצעהלען, אין דער גובערניע...

—מען זאגט, אז דער חיל בונטעוועט זיך אויך — האט איין משכיל פון די פאר מיטגעטהיילט...

נאר באלד איז אנגעקומען דער גביר.

— עפעס פריה זענט איהר היינט געקומען, ר׳ חיים מאיר? — האט חנן דער עזות־פנים א פרעג געטהאן, — ערשט ניין אזייגער...

— עס שלאפט זיך עפעס ניט... — האט דער גביר, ווי ברוגזליך, אבער גענוג פיין געענטפערט — בין פריה אויפ־געשטאנען...

— וואס זאגט איהר, וואס עס טהוט זיך אזוינס אין רוס־לאנד ? עס קעהרט די וועלט ! — האט חנן געוואלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האט מיט שטאלץ א הוסט געטהאן און געענט־פערט:

— וואס זאל איך זאגען ? — לייזראקעס, יונגאטשעס, זיי ווילען איבערמאכען א וועלט...

דא האט שוין דער שמש זיך אריינגעמישט און, אמת, א ביסעל מיט הארץ־קלאפעניש, אבער דאך גענוג קלאר ארויסגע־רעדט :

— מען זאגט, עס זאל ווערען פריי...

דער גביר האט איהם קרום אנגעקוקט און גאר נישט גע־ענטפערט...

מעהר רעש האט אנגעמאכט אין בית־מדרש דער אויפשטאנד אויף „פאטיאמקינס שיף".

— מען זאגט, אז מען גיט קאנסטיטוציע... — האט איינער א זאג געטהאן.

— וואס הייסט מען גיט ? — האט דער מלמד, וואס לע־רענט אויפ'ן בייעם שטייגער געענטפערט — מען נעהמט אליין.

— שוין דריי פיערטעל אויף 9 ! — האט חנן דער תבואה הענדלער פלוצלונג אויסגערופען, — לאז מען זיך שטעלען דאוו־נען אהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעור צו ווארטען אויף איהם ?

— ווי איך בין א איד, ער איז גערעכט.

— קאנסטיטוציע איז קאנסטיטוציע! — האט איינער פון די משכילים אויסגערופען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האט א צווייטער משכיל אונטערגעהאלטען.

און חנן דער תבואה הענדלער האט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פארענט און דער עולם האט מיט א בעהאלטענער שמחה, געמישט מיט נקמה־געפיהל, הויך נאך יעדער ברכה געענטפערט:

— אמן!

דער ארעסטירטער קרעמער.

1.

פאר וואס מען האט איהם ארעסטירט, האט חיים בשום אופן ניט פערשטאנען. אנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבולים, האט איהם, אז ער האט דערזעהען אין האלבער נאכט א פולע שטוב מיט פאליציי, א קלאפ געטהאן גלייך אין קאפ: א בלבול! נאר, אז ער איז עטוואס געקומען צו זיך, און האט זיך דערמאנט, אז היינטיגע צייטען נעהמט מען צו נאר פאר מאדנע חטאים. האט ער גענומען זוכען אין קאפ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בעגאנגען. א גאנצען טאג זיצט ער אין טאבאק־קראם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האט ער זיך עפעס אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער וויים אבער זיכער, אז ניט; אז ער האלט גאר פאר דער מלוכה. פערקעהרט, ער האט די „היינטיגע" פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער ביי'ם מנין, וואו ער דאווענט, צו „הנותן תשועה" ניט אויפגעשטאנען? ער וויים אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט טרעפען. עהדער דער בעל תפלה הויבט נאך אן ארויסצוזינגען דעם „הנותן", שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאוונען נאר איי־גענע מענשען. נאר וואס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן, בפרט אז יעדער מלך האט א שר... היינט פאר וואס? וואס וויל מען פון איהם.

ער האט זיך גענומען פערענטפערן פאר'ן זשאנדארמסקען אפיציער: געוויינט, געבעטען זיך. „איך האב א ווייב, האט ער גע'טענה'ט... איך טהו גאר נישט... איך בין א קרעמער..." אויך האט ער אליין געהאלפען מאכען דעם „אביסק" און זעהר ווייך און ערעל דערקלערט וואס עס בעדייט דאס לאנג בעשריעבען־בי־

כעל מיט ציפער און אותיות! „דאָס איז חובות, וואשע וויסאָקאָ בלאגאָראָדיע, חובות!"... „א ביכעל מיט חובות — ווייטער גאָר נישט". און אז דער אָפיציער האָט ארויסגענומען א פּאפּיראָס צו פערדרויכערען, האָט ער גענומען זוכען א שוועבעלע, אויף גיך אָנגעצונדען און איהם אונטערגעטראָגען. און דער נאָך זיך איינגעבייגט... עס האָט אבער גאָר נישט געהאָלפען.

— עס קען זיי, עס איז א טעות! — האָט דער אָפיציער ענדליך איהם ערקלערט,—אבער ארעסטירען דיך מוז איך...

2.

די נאכט האָט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר איהם אין די אויגען האָט מען געבראכט עפּעס א גנב, וועלכען א דיקער גאָראָדאָוואי מיט ווייסע אויגען און סאָרע וואָנסען האָט מיט אכזריות געשלאָגען. חיים האָט דאָס צוגעקוקט און וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען דער גאָראָדאָוואי, האָט ער געזאָגט:

— גוט אזוי! ווייטער וועט ער נים גנבה'נען.

— און דו ווער ביזט? — האָט זיך צו איהם דער גאָראָדאָוואי א לאָז געטהאָן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין. ניין! — איז חיים אבגעשפרונגען, — איך זיין על פּי טעות... על פּי טעות...

— איך וועל דיר ווייזען על פּי טעות! — האָט דער גאָראָדאָוואי איהם געדראָהט, — מיש זיך ניט.

חיים האָט זיך בעהאלטען אין א ווינקעל און האָט גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די גוי'שע הענט.

אין דער פריה האָבען איהם צוויי גאָראָדאָוויעס געפיהרט אין טורמע.

אויפ'ן וועג האָט ער געפּרובט מאַכען מיט זיי אַ שמועס. ער האָט געוואוסט, אַז העלפען וועט דאָס ניט, נאָר גלאַט געהן און שווייגען פּאַסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אַז ער איז טאַקי אַ פּערביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי אַ פרעג געטהאָן, צי ער איז אַ געבאָרענער אַ היעגער...

— געה, געה, ניט גערעדט! — האָבען זיך ביידע געראַ־דאַוויעס אויף איהם אַרויפגעוואָרפען — מיר קענען אייך!...

„נאָר קאַליע געמאַכט!“ — האָט ער זיך געמוסר'ט אין געדאַנק, און האָט בעשלאָסען, אַז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

אַריינגעפיהרט און איבערגעלאָזען האָט מען איהם אין אַ קאַמער, וואו עס זיינען געזעסען אַ גאַנצע חברה.

יעדער האָט זיך צו איהם געווענדעט מיט אַ פראַגע, נאָר חיים האָט ניט אויסהערענדיג גלייך אָבגעהאַקט:

— דאָס איז על פּי טעות... מען וועט מיר גלייך אַרויס־לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסערעדענדיג דאָס, אַלס סגולה, אַזוי ווי אַ שפּרוך פאַר מזיקים, האָט ער אָבגעזוכט אַ ווינקעל און זיך אוועקגעזעצט.

די פּאָליטישע האָבען אויף איהם געקוקט און געשמייכעלט.

שפּעטער אָבער איז איהם נמאס געוואָרען זיצענדיג און צו איינעם, וואָס האָט איהם אויסגעוויזען מעהר „געזעצט“ ווי די איבריגע, האָט ער זיך געווענדעט מיט אַ שאלה: ווי איז דער דין, אַז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי אַ מענש“!...

יענער האָט איהם מיט אַ שמייכעל דערקלערט דעם דין. חיים האָט בעדאַנקט און איז ווייטער שטום געוואָרען.

עס איז אָבער איהם זעהר אומעטיג געוואָרען און פאַר לייכגווייליע האָט ער זיך גענומען צוהערען צו די שמועסען.

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פעראינ־טערעסירט האבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט־קייט. איבערהויפט איז איהם געפעלען ווי אזוי אייגער אן אכ־צעהניעהריגער בחור האט דערצעהלט ווי ער האט זיך געהאלטען ביי׳ן אביסק.

— אויף קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האט קיין מורא ניט געהאט ? — האט זיך חיים ארויסגעכאפט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור׳ס גבורה.

דער בחור האט א שמייכעל געטהאן און געענטפערט: אזוי־נע ווי איהר האבען מורא...

חיים האט זיך פערשעמט. ער האט זיך דערמאנט, ווי אזוי ער האט געוויינט פאר׳ן אפיציער, ווי אזוי ער האט גע׳חנפה׳ט דעם גאראדאוואי אין צירקעל, און האט אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען אזוי קליין, אזוי געפאלען.

— וואס מיינט איהר — האט ער זיך גענומען פערענט־פערן — א ווייב, צוויי קינדער... א קראם...

דער יונגער בחור האט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע־קעהרט.

ער איז אין אזא לאנגע אבגעזעסען עטליכע טעג. אין די עטליכע טעג האט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש־טער צייט איז אביסעל ביי איהם קלענער געווארען, איהם האט נאר געקרענקט, וואס די חברה לייט ווייכען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אנהויבען לעבען גוט ! — האט ער בעשלאסען. און האט דעם בעשלום געכשר׳ט מיט א פסוק: עם חסיד תתחסד.

— וואס מיינט איהר, ברידער, — האט ער זיך צו די פא־ליטישע געווענדט, — אז איך זיץ חלילה פאר א גנבה...

— פאר וואס דען ? — האט דער בחור׳ל, וואס האט דער־

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי׳ן אביסק געהאלטען, פארשענד געפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר גענוג געפונען, — האט זיך חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי אייך געפונען? — האבען אלע פון קאמער זיך גאהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט וויסען — וואס?... ער האט זיך פערהאקט. ניט וויסענדיג וואס אזוינס צו זאגען...

— ברידער, ער איז א שפיאן! — האט איינער דעם צווייטען איינגערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך געמאלדען.

און פון דעם שמועס אן איז חיים ווידער געבליבען אליין, ניט וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים" און סיי מיט נאטשאלסטווע....

א פסח'דיגער טאטע.

יעדער בעל הבית פון שטעדטעל האט זיך געוואונשען צו האבען אזא „שטעלע" ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאס א בכבוד'יגע שטעלע: א „שאפער" אין א וואלד, צווייטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער גרויסער בערע ראפאפארט — א איד, וואס פערמאגט איבער א מיליאן. ס'הייסט, מען קען דען וויסען וויפיעל אזא גביר פערמאגט? אז די בעלי בתים פון דעם שטעדטעל זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגט, ווי למשל אין א יום טוב, קאנען זיי זיך פערגינען און דערלעגען איהם נאך א מיליאן. אט ממש איינס־צוויי, און בערע ראפאפארט פערמעגט שוין צוויי מיליאן. און עס טרעפט אז אן עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין און וויל נישט אנדערש, אז בערע ראפאפארט זאל פערמעגען דריי מיליאן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה'ט איינגעשפארט דער עקשן — איך וויים פון א זיכערען ארט, אז בערע ראפאפארט פערמאגט איבער דריי מיליאן.

נאר ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפארט בעשטעהט דאס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סוט־נער, למשל, פערמאגט ארום זיעבען־אכט מיליאן און אפשר מיט א סמי־טשיק, און האנדעלט אויך מיט וועלדער און פון דעסטוועגען איז ביי'ן דאזיגען בערע סוטינער צו דיענען דוקא ניט קיין גרויסער יחוס. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... און די שכירות וואס ער צאהלט איז אויך גאר ניט מעשה־גביר...

בערע ראפאפארט אבער איז א איד א בן־תורה און בעהאנ־

דערלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואָס איז שייך צו די שבירות צאָהלט ער יעדען איינעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואָס דער „מענש" פערמאָגט. אויף יעדע ניי־געבאָרענע קינד איז בערע ראפאפאָרט מוסיף א פאָאר רובעל די וואָך, און אז הָעם „מענשען" קומט אוים חתונה צו מאכען א טאָכטער, גיט בערע ראפאפאָרט דעם נדן... אזא קבלה האָט ער שוין פון זיין טאַטען וואָלף ראפאָפּאָרט, און וואָלף ראפאפאָרט שטאַמט פון דעם גרויסען צדיק ר' משה ראפאפאָרט...

פון אזוינע שמועסט מען ניט...

און נאָך בעסער פון אַלע זיינע מענשען בעהאַנדעלט ער טאקי מענדיל טאמארקינ'ען. ערשטענס, איז מענדיל א גרויסער בעל חשבון, עס איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאַוועגט אין „חכמת המדידה". מיט'ן אויג מעסט ער אוים וויפיעל „טפחים" א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויך. דערצו איז א סברא, אז מענדיל טאמארקין איז ראפאפאָרט'ס א שטיקעל קרוב... אויף זיכער ווייס מען ניט, נאָר שמועסען שמועסט מען יאָ...

אנגעקומען צו ראפאפאָרט'ן איז וואלד איז טאמארקין א יאָהר נאָך דער חתונה. נאָכדעם ווי זיין ווייב זעלדע איז אויפגעשטאַנען פון ערשטען קינפּעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... גאַנץ שטעדטעל איז דאמאָלס געגאַנגען חאַדאַראַם: א קלייניגקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט ניט געווען בעזאָנדערס צופריעדען, דען אויסער וואָס מענדיל איז א געראָטענער, איז ער טאקי א פאַרשוין א מאן. זיינע אויגען שוואַרץ ווי די נאַכט, די האָר פון פעך און זיין פנים קלאָר און קיילעכדיג... אויף די ליפען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שיידען זיך מיט איהם...

אבער מענדיל האט איהר געשריעבען די ערשטע צייט אזוי־נע שעהנע בריוולעך, אז עס איז שוין כדאי געווען צו ליידען פון דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואלט ער אזוינס איהר קיינמאל ניט געזאגט... אין יעדען בריעף האט ער איהר געטרייסט, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען. ער וואלט געקומען פריהער, אויף אן אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפארט לאזט איהם ניט אב... ער איז זיין רעכטע האנד געווארען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט די יונגע זעלדע גע־ווארט אויף דעם ערשטען יום־טוב.

ענדליך איז געקומען פסח און מיט דעם יום טוב — איהר מאן מענדיל...

נאכ'ן ערשטען שלום־עליכם (צוקושען זיך האט מען נישט געקאנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האט זעלדע אביסעל שעמעוודיג — וואס האט איהר אבער צוגעגעבען מעהר חן — אנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום וויעגעלע וואס איז געשטאנען אין ווינקעל פון שלאף צימער און איהם אנגעוויזען אויפ'ן יאהריגען קינד, וואס איז געלעגען און זיך געשפיעלט מיט די קליינע, צונויפגעלעגטע פויסטעלאך.

מענדיל האט עס אנגעקוקט מיט א ליעבען שמייכעלע, גע־נומען עס אויף די הענד און לאכענדיג געזאגט:

— איך דערקען עס גאר ניט... אוועקפאהרענדיג איז עס געווען אלט אין גאנצען א מאנאט... ווי רופט מען זי... איך האב שוין פערגעסען...

— גיטעלקע הייסט זי... — האט די מוטער מיט שטראה־לענדע אויגען געענטפערט...

— אה, יא, גיטעלקע... נאך דיין באבע'ן, דאכט זיך...

— יא, — האט זעלדע מיט גרויס חן צוגעגעבען.

דער יום טוב איז אוועק איז איילעניש. מענדיל, וועלכער איז געווען א גאנץ גרויסער בעל משפחה, איז א גאנץ יום טוב געווען פערנומען מיט געהן צו־גאסט און אויפנעהמען געסט...

זעלדען האָט עס זעהר פערדראָסען, אבער זי האָט ניט געהאט קיין העזה איהם אָבצוהאַלטען. און אַזוי איז מענדיל געווען א גאַנץ יום טוב מעהר פאַר לייטען ווי פאַר איהר און פאַר'ן קינד...

מוצאי־יום־טוב האָט זיך שוין מענדיל געפּאַקט אין וועג...

זעלדע איז געשטאַנען מיט אַראָבגעלאָזטע הענד און גע־זיפצט.

— שוין פאָהרסטו אוועק?...

— יאָ, מיין געלד... דער סוחר האָט מיר אַנגעזאָגט אז גלייך נאָך יום טוב זאָל איך צוריק קומען אין וואַלד. עס איז דאָ א סך, א סך אַרבייט...

אין עטליכע מאָנאַט אַרום איז זעלדע טראָגענדיג געוואָ־רען...

די שכנות פון גאַס האָבען געקוקט אויף איהר און האָבען געשמייכעלט...

— דער מאַן איז נישטאָ און זי, פונדעסטוועגען...

— וואָס הייסט — האָט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער איז דאָך יום טוב געווען אין דער היים, געהערט א ביסעל?...

זעלדע האָט געוואוסט, אַז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין שלעכטס, אַז מענדיל איז יום טוב געווען אין דער היים האָט דאָך דאָס גאַנצע שטעדטיל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די לאַגע" געווען ווי אונבעקוועם, און זי האָט זיך געשעהמט צו ווייזען אין גאַס...

געהאָפט האָט זי אבער, אַז ווען זי וועט געלעגען ווערען, וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאַר יום טוב, אבער ער וועט מוזען קומען... און טאָמער א ברית?...

צום שלים־מזל אבער איז דאָס צווייטע קינד אויך געבאָ־רען געוואָרען א מיידעל... זעלדע האָט איהם געלאָזט טעלעג־ראַפירען...

ער האָט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראַמע, אַז ער

ווינשט איהר א מזל־טוב און ער האט איהר ארויסגעשיקט געלד.

און נאכדעם האט ער איהר געשריעבען א לאנגען און א הייסען בריעף, און געטרייסט איהר, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האט מענדיל שוין געטראפען צוויי קינדער.. דאס ערשטע, גיטעלקע, איז שוין ארומגעגאנגען. אז ער האט זי אבער דאס ערשטע מאל גענומען אויף די הענד, האט זיך דאס קינד דערשראקען פאר זיין שווארצען בארד און גרויסע שווארצע אויגען... זי האט ארויסגעלאזט א שרעקליכען געוויין און מענדיל האט זי געמוזט אבלאזען צוריק מיט א זיפץ...

דאס צווייטע, קינד איז שוין געווען אלט ביי פינף וואכען... זעלדע האט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאכט שוין. מענדיל האט אבער נישט געוואלט גלויבען. ער האט געוואלט עס זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען. זעלדע האט דאס קינד געקיצעלט, געשמומטשערט צו איהר אויפ'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אבער, דאס פינף־וואכעדיגע מיידעלע איז געווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכעל האט זיך ניט בעוויזען אויף איהרע ליפעלעך...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האט מענדיל זעלדען געטרייסט...

— ניין, — האט זעלדען באנג געטהאן — עס איז א פערדראסיגע זאך. אט דא ניט לאנג האט זי ביי מיר געשמייכעלט... איצטער דוקא ניט...

—נו, קיין בייז נישט — האט מענדיל זי ווידער בערוהיגט,— איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארוים אין צווייטען צימער.

אזוי האבען זיך געצויגען יאהרען. מענדיל, א דאנק זיין וויכטיגע שטעלע, וואס ער האט פערטראטען אין וואלד ביים

סוחר ראַפּאַפּאָרט, האָט מעהר ווי איינמאָל אין יאָהר אַ היים נישט געקענט קומען, אויסער דאָס איינציגע מאָל ווען זעלדע האָט געבאָרען אַ אינגעלע, נאָכדעם ווי זי האָט שוין געבאָרען פיער מיידעלעך...

דאַמאָלס איז ער געקומען בלויז צום ברית און האָט זיך שטאַרק משמח געווען און איז אָבער באַלד צוריק אַוועקגעפאָה־רען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אָבער אַלץ מיידעלעך געבאָרען געוואָרען... און צו די מיידעלס געבורט פלעגט מענדיל יוצא זיין מיט אַ „מזל־טוב" דורך אַ טעלעגראַמע...

אויף אַזאַ אופן איז אין פערלויף פון צוואַנציג יאָהר מענ־דיל געווען אַ טאַטע פון דרייצעהן קינדער...

בעקומענדיג אַן הוספה פון סוחר פאַר יעדע ביי־געבאָרענע קינד, איז מענדיל'ס געהאַלט געוואַקסען אין די הונדערטער...

— אויב אַזוי — האָבען די אָרימע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלען... אַ קלייניגקייט, אַז גאָר פאַר יעדען קינד בעצאָהלט מען...

זעלדע איז אָבער נישט געווען בעזאָנדערס צופריעדען... מענדיל קאָן גאָר נישט די קינדער... ער איז אַ יום־טוב'דיגער מאַן און אַ פסח'דיגער טאַטע... קומט צו פאָהרען אויף יום טוב, און צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאָכדעם מיט די קינדער, וואָס דאָס עלטסטע איז שוין ביי נײַנצעהן יאָהר, הויבט ער זיך אָן צו טומלען אין די נעמען...

— נו, וואָס מאַכסטו, באַסקעלע? — פרעגט ער דאָס 12־יעהריגע מיידעלע.

דאָס מיידעלע לאָזט אַראָב די אויגעלאַך און שווייגט.

— פאַרוואָס־זשע שווייגסטו, באַסקעלע? — נעהמט ער זי אָן פאַר'ן בעקעלע.

— איך בין נישט באַסקע — ענטפערט דאָס קינד נאָך מעהר פערשעמט.

— וואו־זשע דען ביזטו? — פרעגט ער צוטומעלט.

— איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיך...

— אה, יא, איך האב מיך טאקע טועה געוועזן... — פער־ענטפערט זיך מענדיל — אזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס... וואו־זשע איז באסקעלע?

עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, אינגער מיט א יאהר, און פאלט צו צום טאטענס קניע.

— איך בין באסקעלע... מיך רופט מען באסקעלע...

— יא, יא, איך דערמאהן זיך...

זעלדע שטעהט דערביי און ווישט זיך די אויגען:

— א טאטע, שטיינס געזאגט, ווייס נישט אפילו ווי אזוי מען רופט זיינע קינדער...

מענדיל ווערט גערוהרט, נעהמט זי אן גוטמוטיג פאר'ן האנד און ענטפערט:

— וואס־זשע קען מען מאכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין נאמען ווייס איך.

און דער יום־טוב'דיגער מאן צוקושט זיך מיט זיין ווייב.

די קינדער קוקען אן די סצענע פערוואונדערט:

—א פרעמדער איד קושט זייער מאמע...

און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין די ווינקלעך...

גבירה'שע מצה.

די ווירטהין איז אריין צורודערטערהייט אין „פּאדריאד“ און האָט אנגעזאָגט:

— נאָך דעם געבעק וועט באקען פייגע חנה!

דער עולם „וועלגערין'ס“ זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט צו די ברעטער און האבען פאר איבערראשונג א וואָרט נישט געקאָנט אויסריידען. נאָר איין רעדלער האָט געהאט דאָס מוטה איבערצופרעגען:

— פייגע חנה?!

— יאָ, פייגע חנה! אין א פּאָר שעה ארום וועט זי דאָ זיין!

— אָט, וועט זיין א „מתנה“! האָט ענדליך איין וועלגע־רין, גרונע די מלמד'קע, אויסגערופען, ווענדענדיג זיך מיט א פרעהליך שיינענדיג פּנים צו די איבעריגע וועלגערינס.

— יאָ, יאָ! — האָבען פיעלע בעשטעטיגט. — א שפּאָס אזא גבירטע!

און אין „פּאָדריאד“ האָט אנגעהויבען צו רודערן. יעדער האָט פריהער פאָרגעזאָגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צו־טהיילען“.

— און איך זאָג אייך, — האָט בעריל דעם שניידערס ווייב געזאָגט,—אז זי וועט ניט געבען מעהר פאר אנדערע בעל־בתים, מען קען זי, אז זי איז ניט קיין גרויסע געבערין.

— אז פריידע זאָגט איז פערהאָן וואָס צו הערען, האָט גרונע די מלמד'קע ניט געוואָלט איינשטימען — קיין געבערין איז

זי טאָקי ניט, אבער פּאָרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אָנשטעהן צו געבען די וועלגערינס ווייניגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר וועלען לעבען וועלען מיר עסען, — האָט דער רעדלער, א יונג־בלאָס בחור'ל, זיך געוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די גאנצע צייט פון דעם טור־מעל ביי'ן אויוועז ערנסט געארבייט, גלייך ווי צו איהם וואָלט די גאנצע זאך ניט שייך געווען, האָט ענדליך זיך ניט איינגע־האלטען, ער האָט זיך געווענדעט צו די וועלגער, האלטענדיג אין האנד א פּאָר טרוקענע מצות:

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער גערעדט מיט א טאָן, אין וועלכען עס האָט געקלונגען איראָניע און פּעסימיזם — פרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאנקען גאָט, אז איהר וועט ארויס לעבעדיג פון איהרע הענד: זי וועט אייך פערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרויס, דאָ — צו גראָב, שיטער גערעדעלט, פערברענט...

ער איז אין כעס געוואָרען און האָט זיך אָבגעהאקט, ווי ער וואָלט ש ו י ן ערקונדיגט זיך, אז אזוי וועט טאָקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און ארויפכאפּענדיג אויפ'ן „זעץ־שטעקען" א פּאָר מצות, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאפּט זיי דער רוח. איך האָב זיי פיינד די רייכע...

ביי'ן לעצטען וואָרט „רייכע" האָט ער מיט כונה אויסגע־שפּייט, ווי א פרומער איד צו „עלינו".

דעם זעצער'ס בייזער טאָן און די גיפטיגע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט געווירקט אויף אלע ארבייטער אין „פּאָדריאד". דאָס קליין אינגעלע, „דער שיטער", וועלכער איז געשטאַנען ביים זאק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך געדאכט, אז ער בעט זיך ביי'ן זעצער:

— שרעק מיך נישט, איך האָב מורא!...

נאָר איין גרונע די מלמד׳קע האָט זיך געהאַלטען ביי איהר׳ס, אז „זי“ וועט איבערלאָזען א שעהנע מתנה.

זי האָט שוין צוגעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער גבירה, ווען יענע וועט צו איהר צוגעהן און וועט הייסען זי זאָל דינער וועלגערען:

— געזונדערהייט זאָלט איהר עסען — וועט זי איהר זאָגען, איך וועלגער דאָך אזוי דין, אזוי דין...

ווינשעווען, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאָלט איהר איבער א יאָהר דערלעבען און „לשנה הבאה בירושלים“...—זאָל די גבירה זעהן, אז א וועל־גערין, ווייס אויך ווי צו ווינשעווען אויפ׳ן גרויסען שטייגער... זי וועלגערט און שמייכעלט, ווי זי וואָלט א גוטען חלום גע־זעהן... דאָס הארץ ציטערט היימליך... דאָס הארץ ערוואַרטעט גרויסע פאנטאַסטישע גליקען: פייגע חנה... א גבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויף איהר חלק א גילדען צוויי... זי וועט קויפען א האַלב זיידען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואָס פאַר דער גבירה׳ס איז שוין געענדיגט, באַלד וועט מען ברענגען דער גבירה׳ס מעהל.

עס איז דריי דער זייגער בייטאָג. אין דער צייט וואַרפט מען אָן דעם אויווען אויף דאָס ניי מיט האָלץ, דאָס הייצען געדויערט אנדערהאַלבען שעה און דאַמאָלס גיהען די וועלגע־רינס און די איבעריגע ארבייטער פון פאַדריאַד אהיים עסען, און עס בלייבט נאָך צייט אביסעל אָבצורוהען זיך, כדי מען זאָל קענען ווייטער ארבייטען ביז שפּעט אין דער נאַכט. איצט אבער, ריכטענדיג זיך אויף דער גבירה׳ס מצה, מאַכט מען דאָס עסען בקיצור און מען קומט גלייך אין פאַדריאַד צוגרייטען זיך צו דער גבירה׳ס מצה.

די בעל־הבית׳טע פון “פאַדריאַד“ גיט ארויס א שטרענ־

גען בעפעהל, אז מען זאָל „גוט־גוט“ (די ווערטער „גוט־גוט“ דריקט זי צו) אבשאַבען די ברעטער, די קאַטשעלקעס, מען זאָל גוט צו וואשען די הענד, ריינע פּארטיכער אָנטהאָן און מען זאָל ניט ריידען קיין גראָבע רעד בשעת פייגע חנה וועט דאָ זיין און מען זאָל קיין ליעדעליך ניט זינגען...

— עס עקעלט זיך גאָר די וועלט! — שפּייט אויס דער זע־צער, חאָטש אַלע מאָל פּראָטעסטירט ער אליין, אז מען זינגט ליעדער ביי'ן וועלגערען.

— אוודאי ניט, — חאַפּט זיך ארויס גרונע די מלמד'קע, ווי אַנגעצונדען, — „ער“ מיינט, אז חנה פייגע איז אזוי ווי אַן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — ווענדעט זיך די בעל־הבית'טע צום רעד־לער, ניט ענטפערענדיג דעם זעצער,—זאָלסט ניט מאַכען קיין „מחזוקות“ מיט ציפּקעלע דער וועלגערין, בשעת זי דערלאַנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שאַ, וואָס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אויס ציפּקעלע, א יונג־מיידעל מיט פערנאַנדערגעוואָרפענע שווארצע האָר איבער די פּלייצעס — שוין גאָר צו מיר זיך צוגעטשע־פּעט!

די בעל־הבית'טע, ווי עס ווייזט אויס, דערשרעקט זיך ניט פאר ציפּקעלעס שרייען, זי ווענדט זיך גלייך צו איהר און מוסר'ט איהר:

— עס וואָלט ניט שאַדען, נישקשה, אז דו וואָלסט די האָר פערפלעכטען צו דער גבירה'ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האָלד האָבען...

דערוויף וויל שוין דער רעדלער עפּעס ענטפערען, נאָר די בעל־הבית'טע לאָזט זיך איילענדיג צום טהיר, ביי'ן טהיר אָבער דערמאָנט זי זיך עפּעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויוועז, קריכט אריין מיט א האַלבען קאָפּ אהין און

ארויסנעהמענדיג דעם קאָפּ צוריק פרעגט זי דעם זעצער צו־טראַגנענערהייט:

— זאָגט מיר ר׳ חיים, טרוקענע העלצלעך האָט איהר געננוג?...

— איך האָב, איך האָב! — רעדט ארויס דער זעצער, ווי מיט גדלות און מיט כעס צוזאמען.

— זעהט־זשע! — מאכט איהם די ווירטהין מיט׳ן פינ־גער, און געהט איילענדיג ארויס. ווייזט אויס, אז זי האָט נאָך פיעל ארבייט, וואָס זיינען שייך צו דער גבירה׳ס מצה.

און דער „פּאָדריאַד" העבט זיך אין דער לופטען: מען שאָבט די ברעטער, די קאַטשעלקעס; דער רעדלער „שטעלט אן" דאָס זיידענע רעדעל, ער קוקט צי האָט זי נישט קיין פּגימה, די מצות זאָלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד׳קע לויפט אום פערשמייעט און זוכט א בעסערע קאַטשעלקע, עס זאָל זיך בעסער וועלגערען, זי בעמערקט ביי פריידע דעם שניידערס אונטער׳ן אָרעם אזא קאַטשעלקע, וועלכע זי דאַרף; זי חנפה׳ט זיך צו איהר און לעגט פאַר מאכען א חלוף, נאָר יענע דאנקט איהר זעהר פאַר דער טובה און וויל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט א פערפלאָמט־פּנים דעם אויוועז, ער האָט מורא עס זאָל ניט זיין צו הייס, ער איז אין כעס און ווען עס געהט פערביי טרייבט ער מיט קולות:

— שטעהט מיר ניט אויפ׳ן וועג — צום טייוועל געהט מיט „איהר" אין איינעם...

נאָר אָט טראָגט אריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק מעהל — דער גביר׳טעם מעהל... עס ווערען אלע שטיל: אויפ׳ן טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאָזט איהם ברייט דעם וועג און עס איז איהם פערשפּאָרט צו שרייען, ווי ביי אנדערע קלומעקעס: היט זיך, לאָזט!... אפילו אויפ׳ן זאַק מעהל קוקט מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד׳קע געהט צו און וויל מאכען

אויפ'ן פינגער א „פראבע טייגעל" צי קלעפט זיך דאס מעהל ניט, נאר דאס „שיטעריל" טרייבט זי.

— געהט, געהט! — שרייט ער מיט גאוה, עס איז ניט אייער דאגה, עס איז דער גביר'טעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואס א גביר'טע בעדריט. זיין קליין קעפעלע, שטעהענדיג ביי'ן זאק מעהל, ארבייט שוין, פיעל וועט איהם די גבירה איבערלאזען. פאר איהם איז דאס איבערלאזען מעהר וויכטיג ווי פאר אנ'אנדער ארבייטער אין פאדריאד, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט, זיינע שכירות איז נאר „דאס מאכען". —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט פלוצים פרעהליך אוים גרונע די מלמד'קע. זי האט געפונען א קאטשעלקע ווי זי האט געוואלט, פונקט ווי פאר דער גבירה'ס מצה.

— ווען וועט זי שוין טאקע קומען? — פרעגען אלע אונ־געדולדיג: אלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האט זיך אודאי גאר פערגעסען! — ברומט דער וועצער אין כעס.

— שא, זי געהט! — זאגט אן ציפקע די וועלגעריז, וועל־כע האט געקוקט אין פענסטער.

— וואס רעדסטו?

— חא, חא, חא — צעלאכט זיך באלד ציפקעלע, — אב־גענארט!

— חצופה! — זידעלט גרונע די מלמד'קע — דאס בלוט איז מיר איינגעפאלען:

— גרונע, וואס האט איהר זיך דערשראקען? — לאכט ציפקעלע.

— דערשראקען? א האר אויך ניט. נאר צי אזוי שרייט מען. — זי שעמט זיך פאר איהרע אייגענע ווערטער.

— שא, שא! זאָל איך אַזוי געזונד זיין, איצטער געהט זי טאַקי אויף אַן אמת. — זאָגט אַן א צווייטע וועלגעריז.

אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין די גבירה פייגע חנה, א הויכע דיקע פרוי מיט א שעהן־קיילעכדיגען־פּנים, מיט א פּאָר שעהנע נאָר שטרענגע אויגען. אריינגעהענדיג וואַרפט זי א פּאָר שטרענגע בליקען אויף די וועלגער און נאָך דעם זאָגט זי מיט א טאָן פון א געגעראַל, וואָס „זדראַוועט" זיך מיט זיינע סאָלדאַטען:

— גאָט העלף אייך, ווייבער!

— שעהן־דאַנק, שעהן־דאַנק! — ענטפערען צוויי מאָל די וועלגער: איין מאָל — אַן ענטפער אויף איהר וואונש און דאָס צווייטע מאָל — דערפאַר וואָס זי איז א גבירה.

די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראָקען, וואָס זי האָט ניט אָבגעהיט דאָס קומען פון דער גבירה. זי פערענטפערט זיך פאַר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! א קליי־ניגקייט מען האָט צו טהאָן מיט מצה! זייט מוחל, זייט מוחל!..

די גבירה ענטפערט איהר דערויף ניט, זי געהט נאָר צום אויוועז א קוק טהאָן.

— דער זעצער פערברענט חאָטש ניט? — פרעגט זי וועגדענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע, חאָטש דער זעצער שטעהט דערביי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואָס, ביי מיר קען זי ניט פרעגען!" קאָכט איז איהם דאָס האַרץ — א גרויסע יחסנ'טע... איהם ווילט זיך זידלען און פאַר כעס וואַרפט ער אריין אין אויוועז א העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאַר דער גבירה'ס פראַגע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואָס רעדט איהר! זאָלט איהר געזונד זיין, גאָט איז מיט אייך, וואָס הייסט פערברענען, מען פער־

ברענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס געהט ארוים מצה ווי אויף דער זון געבאקט!...

— גערענקט־זשע — שמייכעלט די גביר'טע.

— א שאלה א ביסעל: — ענטפערט די בעל־הבית'טע צו־פריעדען פון דער גביר'טעס שמייכעל.

פיינע חנה געהט צו צו די וועלגער, די ווירטהין געהט איהר הינטען נאך און ווינקט עפעס צו א וועלגערין, יענע פערשטעהט ניט, וואס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די בעל־הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי גאר נישט מאכען — פערשפילע דאס יאקעל!...

דאס באקען הייבט זיך אן.

גרונע די מלמד'קע האט זיך געפלייסט אוועקצושטעלען זיך נעבען דער גבירה'טע, אפשר וועט איהר געראטהען צו פער־גאנדעררעדען זיך מיט איהר און אויספערצעהלען פאר איהר איהר ארעם־לעבען, און זי וועט איהר אליין א שעהנערע מתנה איבערלאזען. זי ווארפט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט איהר אין פנים און שמייכעלט חנפה'דיג, נאר רעדען עפעס האט זי קיין מוטה ניט, „אז זי וועט אנהייבען רעדען, דאמאלס" קלערט זי און ווארט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מירע" און טהיילט די טייגלעך.

טייגלעך גיט זי קליינע, כדי די מצות זאלען דינער זיין. זי קנעט מיט דער קאטשעלקע די „מירע" און קוקט, צי מאכט מען ניט פון צוויי איינע. איהר דאכט אז יא און זי צעבייזערט זיך:

— ווייבלעך, מיידלעך — מאכט ניט פון צוויי איינע!

— ווער? — דערשרעקען זיך אלע און מען קוקט זיך איבער.

— עס קען זיי, איך האב א טעות געהאט, מיר האט זיך אבגעדראכט, — זאגט די גבירה'טע קאלטבלוטיג.

אויף די וועלגער פאַלט אַן אַ שרעק. גרונע די מלמד'קע האָט שוין ניט אין זינען צו רעדען מיט איהר, זי דאַנקט גאָט, אַז „זי“ טשעפּעט איהר ניט, זי סטאַרעט זיך נאָר וואָס בעסער צו וועלגערן און אַז די מצה גערהט אַרויס געראָטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאַטשעלקע, כדי די גבירה'טע זאָל זעהן, ווי גוט...

נאָר — דאַנקען גאָט — דאָס באַקען ענדיגט זיך! אַלע אַרבייטער פון „פּאַדריאַד“, אויסער'ן זעצער, ווערען פרעהלי־כער: אַראָב אַזא בארג — אזא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים“, ווי די בעל־הבית'טע פון פּאַדריאַד דריקט זיך אויס.

— נאָר געזונטערהייט צו עסען, — שמייכעלט די בעל־הבית'טע אונטערטראַגענדיג דער גביר'טע אַ פּאָר מצות.—איהר זעהט ווי עס שפּיגעלט!

די גביר'טע גערהט אליין צו צום בעט וואו מען וואַרפט די מצה. זי בעטראַכט און עס איז קענטיג, אַז זי וויל עפּעס אויסזעצען אַ חסרון, נאָר זי קען לייכט ניט געפינען. און זי איז דערפאַר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל־הבית'טע, ווען יענע לויבט; ענדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעמערקט:

— צו שיטער גערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך און, אַ בלאַסער, גיעט ער איהר, ווי ווייט מעגליך עדעל, צו פערשטעהן, אַז געדיכטער רעד־לען האָט מען שוין ניט געקענט: עס וואָלטען זיך די מצות צע־ריסען.

— אז דו וואָלסט וועלען, למשל, וואָלסטו געקענט גע־דיכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אַהן ווערטער, — צי האָט איהם פאַרדראָסען, וואָס זיין מיה, זיין סטאַראַניע איז נישט אַנגע־לעגט, צי ער האָט זיך בעליידיגט, וואָס זי האָט איהם, אַ צוואַנ־ציג־יאָהריגען, „דו“ געזאָגט — ווער קען עס וויסען?...

דער טרעגער לעגט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

גרויסע קוישען, געפלאָכטען פון דינע קין. ער לעגט זיי פאַרזיכ־טיג, זיי זאָלען זיך ניט ברעכען, עס געלינגט איהם דאָך ניט, די מצות זיינען אזוי געראַטהען־טרוקען, אז זיי ברעכען זיך ליי־גענדיג שוין אין קויש, פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם טרעגער:

— גזלן! עס וועט דאָך מיר אויף קדוש איין גאנצע מצה ניט בלייבען.

דאָס קליין־געבויגען אידעל, דער טרעגער, ווערט קלענער און געבויגענער. ער וויל איהר זאָגען, אז ער איז ניט שולדיג, נאָר א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאַלט איהם איין די דמים און שטיל, מיט מעהר פאַרזיכטיגקייט, לעגט ער איבער...

נאָר דאָס איבערלעגען איז שוין אויך פאַרטיג. די צוויי גרויסע קוישען זיינען פול, דער טרעגער שטעהט גרייט צו נעה־מען זיי טראָגען, ווי די גבירה וועט נאָר פון מויל אויסרעדען.

זי הויבט זיך אָן פערנאַנדער צאָהלען מיט דער ווירטהין.

אַלע איבעריגע אין פאָדריאַד וואַרטען. די הערצער קלאַ־פען — פיעל וועט זי לאָזען?... אויסער וואָס פאַר די אָרימע איז יעדע קאָפּיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאַנט צו ווי־סען: ווי פיעל?...

אבצאָהלענדיג דער בעל־הבית'טע, העבט זי אָן טהיילען די אַרבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט געצעהלטער־הייט. עס ווערט א געוויינשעריי ביז'ן הימעל, עס פליהען מיליאָ־נען געלד... הונדערטער יאָהר לעבען, געזונד, נחת פון קינדער. נאָר די ברכה, וואָס גרונע די מלמד'קע האָט מכין געווען פרי־הער. „לשנה הבאה בירושלים“, איז ביי איהר אזוי געבליבען; עס איז עפּעס ניט אויסגעקומען צו זאָגען. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אז עס וואָלט געווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאגה מיר — טרייסט זי זיך אין געדאַנק — מעהר קיין צער ניט האָבען!...

די גבירה געהט אַרויס.

— ווי פּיעל, ווי פּיעל! — קלינגען די פראגען נאָך איהר אַרויסגאַנג.

יעדער חאַפּט זיך צו בעטראַכטען די מטבעות און עס ווערט אַ געפּילדערײַ:

— אוי, וואָס פאַר אַ חזיר דאָס איז — די וועלגערינס האָט זי בלויז איין רובל געלאָזען — פאַר 18 וועלגערינס א י י ן רובל!...

— כדאי געוועזען זיך צו מאַטערען אַזוי!

— אַזוי געדרעקסעלט איהרע מצה!

— אַ גביר'טע האָט מזל!

— וואָס האָב איך אייך געזאָגט — שרייט דער זעצער— מיר האָט זי, דער חזיר, אַ גילדען געלאָזען.

— מיר דאָס אויך ניט! — קלאָגט זיך דער רעדלער — אַ זילבערנע גריווע האָט זי מיר אַריינגערוקט.

— גיעב אַ קוק, צי ניט קיין גלאַטע,—לאַכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעל־הבית'טע ווי אַ חברטאָרין — זי האָט ביי מיר דאָס ערשטע מאָל געבאַקט און זאָל עס זיין דאָס לעצטע מאָל. איך פערדיען פון איהר גאָר נישט. פאַר דער צייט וואָס איהרע מצה האָט זיך געבאַקט, האָב איך געקענט צוויי געבעקס אָבבאַקען, און צאָהלען האָט זי גע־צאָהלט סך־הכל מיט אַ גילדען טייערשער אויפ'ן פוד, און רעד מיט איהר האָט זי מיר גליקליך געמאַכט!

אין פּאָדריאַד ווערט פרעהליך, דער עולם הויבט אָן צו קריטיזירען פיינע חנה'ן — עס שיטען זיך ווערטלעך און וויצ־לעך און די בעל־הבית'טע קוועלט.

— אַ חכם איז דער זעצער — לויבען אַלע — ער האָט טאַקי פריהער געזאָגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאָמפּלימענט — „וואָס דען" קלערט ער — „געלד האָבען זיי און שכל איז ביי מיר", ער וויל עפּעס זאָגען, נאָר עס האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ געוויין.

— שא, ווער וויינט דאָס? — האָבען אַלע זיך פֿער־וואונדערט. מען האָט זיך אומגעקוקט און מען האָט דערזעהען ווי אין א ווינקעלע אַנגעשפּאַרט דאָס קעפּעל אַן וואַנד שטעהט דאָס שימערעל און וויינט ביטער, רייבענדיג מיט'ן האַנד די נאַסע אויגען און פֿערשמוצענדיג זיך דאָס פּנים.

— וואָס וויינסטו, יענקעלע, וואָס איז? — האָבען אַלע זיך צו איהם א לאָז געטהאָן.

— מיר... האָט זי... גאַר נישט געלאָזען... — האָט ער קוים אַרויסגעכליפּעט.

— אוי, זאָל נאָך איהר א קלאָג פֿאַרגעהן! — האָט זיך גלייך אַרויסגעריסען פֿון יעדערענס מויל.

— ווי זי האָט פֿערגעסען אָן דעם יתום'ל, אַזוי זאָל גאָט אָן איהרע קינדער פֿערגעסען — האָבען אַנדערע געשאָלטען.

די קללות זיינען געוועזן ערנסטע, הערצליכע; קוקענדיג אויף זיי, ווען זיי האָבען געשאָלטען, האָט זיך געדאַכט, אַז זיי וואָלטען גליקליך געוועזן, ווען עמיצער וואָלט זיי צוזאָגען, אַז די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואָס ביזטו אַליין ניט צוגעגאַנגען, שוטה! — מוסר'ט איהם ווייך די בעל־הבית'טע.

— איך האָב פֿאַר איהר מורא געהאַט! — כליפּעט דאָס יתום'ל.

— פֿאַר אַלעמען האָט ער ניט קיין מורא, נאָר פֿאַר איהר—שטראָפּט ווייטער די בעל־הבית'טע. — דו זעהסט אַלעמען גיעט „זי" און דיר ניט, געהסט מען צו און מען זאָגט „זייט מוחל, מיר האָט איהר פֿערגעסען"... ווי דען?...

אין דער צייט ווען די בעל־הבית'טע האָט גערעדט, איז דער זעצער געשטאַנען און געקוקט מיט אויגען פֿערלאָפֿענע מיט בלוט; ער האָט צוזאַמענגעדריקט די פֿויסטען און געהויבען זיי אין דער לופֿט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט שלאָגען; נאָר אַז דאָס יתום'ל האָט זיך נאָך דער בעל־הבית'טעס רעד, שטאַר־

קער צעוויינט, איז ער צו איהם צוגעגאנגען, א גלעט געטהאָן איהם איבער'ן קעפּיל און האָט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען, געזאָגט:

— וויין ניט, נאַרעלע! פאַר דיר האָט זי ביי מיר איבער־געלאָזען א צעהנעריל, — נאַ!

ביי די ווערטער האָט ער איהם אין הענדטעל אריינגע־דרוקט פינף קאָפּיקעס.

די וועלגערינס האָבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע האָט געוואָלט שוין קריטיזירען: „אַן ארימאַן איז א בעל צדקה“, נאָר א קוק טהוענדיג אויף'ן יתום'לס פערוויינטען פּנים, האָט זיך איהר דער צונג ניט געקערעוועט אויסצורעדען א וואָרט, שטיל נאָר האָט זי א קרעכץ געטהאָן:

— געוואלט, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס זיי?!..

אָרימע לייט.

אויף די אָרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג געקוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה, האָטש אויסער אידישע אָרימע־לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער גאנצער הילוך, זייער האַלטען זיך, זייערע אַלע פּאַסטעמקעס האָבען געטראָגען א כאראקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חדוש נאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטהערציגער, אַלענפאַלס איז עס פון זיינע בעגעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פאַר־טראָגענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט־געראָטע־נע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז׳ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אָרימאן, פלעגט ער זיך בייז ווענדען צו איינעם פון די הויזיגע:

— גיעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער געהן.

און אז דער אָרימאן פלעגט געהערען צו דער אריסטאָקראַ־טיע, וואָס געהען אהן טאָרבעס און נעהמען בלויז מזומן, פלעגט ער ווערען אַן אויפגעקאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען!...

אַבוואַרטשענדיג א ווײַלע אויפ׳ן אריסטאָקראַטישען אָרי־מאַן, פלעגט גלייך א מסחר־מחשבה פערטרייבען דעם געדאַנק וועגען אָרימאַן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאַרגעקומענע.

האבען אבער די לעצטע יאהרען חנן'ס מסחרים אזוי שלעכט אנגעהויבען צו געהן, אז צייטענווייז איז איהם א שאד געווען אן ארימאן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האט ער געפיהלט, אז יעדער ארי־מאן ווערט איהם מעהענטער. על כל פנים האט ער שוין זיכער געגלויבט, אז די אלע ארימע לייט זיינען זיינע ברידער, געהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאל, ווען ביי חנן'ען אין שפייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט געווען, אין שטוב קיין גראשען געלד ניט און נאר א האלבער לאבען שווארץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אריין אן ארימאן, זיך געשמעלט ביים טהיר און מיט א געבראָ־כענעם קול, שטיל און ווי שעמעוודיג אויסגעברומט:

— קאנט איהר עפעס שענקען?

אזא מין ווענדען זיך פון אן ארימאן איז איהם געווען מאָדנע אומבעקאנט, און די דאזיגע נייע שאלה האט איהם עפעס ווי געשראקען און מיט געפאלענקייט האט ער געענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האט דער ארימאן שוין דרייסטער געענטפערט.

חנן האט איהם אליין אבגעשניטען א שטיק ברויט, בע־טראכט אין האנד די וואג און האט משער געווען, אז עס וועט זיין אודאי א האלב פונט. צופריעדען האט ער עס דערלאנגט דעם ארימאן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אז דער ארימאן וויל עפעס רעדען. חנן האט אבער פאר א שמועס מורא געהאט, ניט וויסענדיג אליין פארוואס און האט זיך אבגעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאג אן האט זיך חנן שטארק גענומען אינטערע־סירען מיט יירימע לייט און פלעגט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאן, ווי פאר זיך.

— יעדער איד איז ניט בעוואָרענט פון געהן איבער די הייזער...

נאָך דעם דאָזיגען גערדאנק פלעגט ער זיס זיך צוזיפצען און עס האָט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאָס ניט אזוי שרעקליך...

און וואָס טהוט טאַקי א איד — האָט זיך איינמאָל חנן פערטראכט — אז די געשעפטען געהען אוועק אין דר'ערד און עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען?... טאָ וואָס טהוט מען?

„מען געהט איבער די הייזער!" — האָט איהם ווי א קלונג געטהאָן אין די אויערען.

גראָד האָט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אריינגעקומען אן אָרימאן, א איד פון א יאָהר זעכציג. חנן האָט איהם גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אז דער אָרימאן טראָגט פונקט אזא קאַפּאָטע, ווי זיינע... איין קאָליער און איין שניט... ער האָט א שוידער געטהאָן.

צו דעם דאָזיגען אָרימאן האָט איהם עפּעס א ציה געטהאָן: קיין ברויט וועט ער איהם ניט געבען: ער וויל איהם ניט מבזה זיין: ער טראָגט אזא קאַפּאָטע, ווי זיינע... ער וועט איהם געבען א גראָשען, וועלכער ליעגט גראָד אויפ'ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאַק", וואָס מען האָט געקויפט אויף וועטשערע.

אבגעגעבען דעם גראָשען מיט א ציטערדיגער האנד, האָט ער זיך געווענדעט מיט א שאלה:

— עפּעס א ווייטער איד?...

דער אָרימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער געוואָרען. ער האָט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאָן און געענטפערט:

—א קאַוונער...

— א קאַוונער? — האָט זיך חנן מאָדנע פערחידושט— עפּעס גאָר ניט ווייט...

— צו־פוס געהן איז גאנץ ווייט... — האָט דער אָרימאַן געענטפערט מיט א ווייכען שמייכעלע...

חנן האָט איהם ווידער בעקוקט, געפונען, אז די קאַפּאָטע איז פּונקט ווי זיינע, נאָר די קנעפּלעך זיינען אביסעל גרעסערע ווי ביי איהם... האָט ער א הוסט געטהאָן און ווייטער געפרעגט:

— שוין לאנג, אז איהר זענט אין אזא מעמד?...

— שוין שעהנע עטליכע יאָהר... — האָט דער אָרימאַן געענטפערט און אין זיין ענטפער האָט געקלונגען א מין שטאָלץ...

— איהר האָט א ווייב און קינדער? — האָט חנן ווייטער געפרעגט:

— עס איז דאָ א ווייב און קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין און מען ווארט אויף'ן שפּייזער...

— וואָס זענט איהר אמאָל געווען?

„ער וועט געוויס ענטפערען א תבואה־הענדלער“ — האָט זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אָרימאַן האָט ווידער מיט שטאָלץ געענטפערט:

— געהאנדעלט מיט תבואה... געווען א סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאנצען סוד, די צו־קונפט האָט איהם ערשיינט אָהן א שלייער און ער איז ווי רוהי־גער געוואָרען...

צוויי שוועסטער.

צו דער ארימער חיענען פלעגט די רייכע שוועסטער, זעלדע, זעלטען קומען; דערפאר אבער, אז זי פלעגט שוין אמאל קומען, איז ביי דער ארעמער חיענען אין שטוב קענטיג געוואָרען: די רייכע שוועסטער האט שטענדיג עפעס א מתנה געבראכט, אמאל א שטיקעל סיץ אויף א קליידעל, א מאל א פאר אבגעטראָגענע שיך פאר די קינדער, א מאל אן עסענוואָרג און א מאל א מזומן קערבעל.

אז זעלדע פלעגט קומען, פלעגט די ארעמע חיענע פון אנפאנגס צוטומעלט ווערען. אויף איהר געזיכט פלעגט זיך אויסגיסען א פרייד און א שרעק צוזאמען, און די אויגען, די טיעפע איינגעגראָבענע אויגען, האבען ראכט זיך געלאכט און געוויינט צוזאמען...

— ס'א בזיונות א ביסעל! — פלעגט חיענע קוים צו זיך קומען — איך זעה אויס, ווי דער שווארץ־יאָהר!

און חיענע פלעגט אראָברוקען נידעריגער דאָס טיכעל אויפ'ן שטערן און א וויש טהאָן מיט די הענד דאָס פנים און פלעגט בלייבען שטעהן אָהן ווערטער.

— פאר וואָס בעטסטו ניט זיצען?... — פלעגט שוין די שוועסטער חיענען פון פערלעגענהייט ווענען ארויסנעהמען...

— וויס איך... פלעגט חיענע פערשולדיגט ענטפערן, ווארפענדיג א בליק איבער'ן שטיבעל — עס איז ברוך השם ניטאָ וואו — א הקדש...

— גיין! גיין! — פלעגט זעלדע ענטפערן — איך האָב

קיין צייט ניט, איך וועל באַלד געהן. וואָס מאַכסטו עפּעס, חיענע ?...

— מען מוטשעט זיך.. וואָס זאָל מען מאַכען. „ער“ זיצט אַ גאַנצען טאָג אין שטוב און גיט ניט אַ קלאַפּ אַ פינגער אָן אַ פינגער...

דער מאַן פלעגט כעס'דיג אַ ברום טהאָן און גאָר ניט ענטפערען, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אָנהויבען רעדען און רעדען, קלאָגען זיך און קלאָגען זיך, און זעלדע, די רייכע שוועסטער, פלעגט שטעהן און אויסהערען אויפמערקזאַם אַלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאַנטעל...

— נו, איך דאַרף שוין געהן! — פלעגט עטליך זעלדען נמאס ווערען אויסהערען חיענעס מעשיות — נאַ, דאָס וועסטו האָבען פאַר די קינדער אויף אַ פּאָר העמדלעך... טייערע פרענז...

— וואָס? איך זאָל דיר דאַנקען? — פלעגט חיענע גע־ריהרט ווערען, צונעהמענדיג די מתנה — איך זאָג דאָך, פריהער גאָט, דערנאָך דו... עס איז ברוך השם...

ביי חיענען פלעגען זיך שטעלען טרערען אין די אויגען, צי פאַר פרייד פון דער מתנה, צי פאַר צער, וואָס זי דאַרף נעה־מען... אַזעלכע זאַכען איז שווער צו וויסען... און זי פלעגט ניט וויסען מיט וואָס צו ענדיגען.

— פאַרט אַ שוועסטער — זי פערגעסט נים! — פלעגט חיענע נאָך זעלדע'ס אַוועקגאַנג זיך ווענדען צו די הויזיגע.

— אַ גרויל גאָר! — פלעגט דער „מאַן“ וועלוועל ניט זיין צופריעדען — וויפיעל מיינסטו איז דאָס ווערטה? ביי לייטען רייכע שוועסטער...

— ביי לייטען, ביי לייטען! — פלעגט חיענע איבערקריי־מען איהר מאַן — דו האָסט ווען געזעהן „לייטען“, קבצן איי־נער?... דו דאַרפסט דאָך נעמען אַ טאָרבע און געהן איבער די הייזער...

— שאַ, שריי ניט אַזוי — פלעגט וועלוועל אָראָבפּאַלען

ביי זיך — וואס האב איך דיר אזוי געזאגט... איך מיין גאר ניט...

— אזוי, מיינסטו גאר ניט! — פלעגט חיענע זיך צוהי־צען — איך קאן דיך, איך ווייס, דו וואלסט וועלען, אז זי זאל דיר וואס זי האט אוועקגעגעבען, דו זאלסט קענען א גאנצען טאג שלאפען...

און חיענע פלעגט נאך דעם א שעה נאכאנאנד רעדען ווע־גען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אלע מאל א גוטע געווען; בשעת זיי זיינען נאך מיידלעך געווען און ביידע געהאדעוועט זיך ביים ארעמען טאטען, פלעגט זי איהר אויך, וואס זי האט נאר געהאט, אוועקגעבען...

— דערפאר האט איהר טאקי גאט געהאלפען! — פלעגט זי אויסלאזען מיט א פרומען זיפץ, — גאט זאל איהר געבען צעהן מאל אזוי פיעל — זי איז דאס ווערטה....

און חיענע, וועלכער האט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאר די פיעלע מתנות, וואס זי גיט איהר איבער, פלעגט חאטש צאהלען מיט ברכות אונטער די אויגען, ווי זי וואלט וועלען גרינגער מאכען די שווערע משא, וואס לעגט זיך ביי איהר אויפ'ן הארצען נאך יעדער בעקומענער מתנה...

דאך וואלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאנד צו פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס געזאגט, וואס פאר א ווערטה האבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא גע־בענשטער: א גאנצען טאג שעלט זי חעם מאן, די קינדער און זיך אליין — און ווער ווייסט צי איז גאר איהר מויל מסוגל צו א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז בעשטאנען אין אן אנדער זאך גאר. די ארעמע חיענע, וואס האט ערנעהרט כמעט אליין דאס גאנצע געזינד, דערמיט, וואס זי פלעגט האנדלען מיט גאסיגע „פויערטעס“, איז אויך אין

שטאַנד געווען עפּעס צו שענקען איין מאָל אין יאָהר דער רייכער שוועסטער. עס איז געווען אַ מתנה אפשר ניט אַזאַ טייערע, אָבער זעהר אַן אנגעלעגטע.

די מתנה פלעגט זי איהר שיקען איין מאָל אין יאָהר — אסתר תענית — מאָהן אויף המנ׳טאַשען.

חיענע האָט געהאַט אין גאַס אַ פוייערטע, מיט וועלכער זי האָט זעהר גוט געלעבט. און די פויערטע, אַנדזשע, פלעגט איהר אַלע אָסיען שענקען אַ האַלבען טאָפּ מאָן.

חיענע פלעגט דאָס מאָהן בעהאַלטען וויט, ווייט אויפ׳ן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואָס האָבען מאָהן זעהר ליעב, זאָלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט אַ קלאַפּענדיגען האַרצען פלעגט זי אַרויפקריכענדיג אַ מאָל אויפ׳ן בוידעם, קוקען אויפ׳ן זעקעלע מאָהן און טראַכטען:

— אסתר תענית!...

מעהר איז זי ניט אין שטאַנד געווען צו פאַרשטעלען זיך, דער געדאַנק פלעגט איהר ווי פערשכור׳ען און נאָר שטראַהלענדיג פלעגט זי אויסרעדען הויך:

— אסתר תענית!...

און אסתר תענית אין דער פריה פלעגט זי לאָזען אַלע אַרבייט, אַרויפקריכען אויפ׳ן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אַראָפּנעמען דאָס זעקעלע מאָהן און מיט אַן ערנסט בעזאָרגט פּנים פלעגט זי זיך אָנהויבען עסק׳ן מיט די מאָהן...

— אי, מאָהן, מאָהן! — פלעגען די קליינע קינדער זיך צעזינגען און אוועקשטעלען זיך ביי׳ם טיש מיט דאָרשטיגע אויגעלעך.

— אוועקט, אוועקט! — פלעגט חיענע פאַרזיכטיג זיי אוועקטרייבען. דאָס איז פאַר דער מומע זעלדען — טשעפּעט ניט.

דערהערענדיג: „פאַר דער מומע זעלדען“, פלעגען די קינדער זיך איבערקוקען און אָפּטרעטען אויף אַ פּאָר טריט צוריק.

בלויז דאָס יונגסטע, דאָר אינגעלע מיט גרויסע שוואַרצע אױ־געלעך פּלעגט זיך בעטן:

— מאַמע, וועל ניט נעמען, וועל נאָר קוקן... מיינע נאַמנות... קוקן...

— נו, קוק, קוק! — פּלעגט די מאַמע ווייכער ווערן...

דערזעהענדיג, אַז די מאַמע איז מתיר צו קוקן, פּלעגן זיך אַלע קינדער אַ שאָט טהאָן צוריק צום טיש און בעטראַכטען די מאַהן מיט גרוים חדוש און דרך ארץ...

און חיענע פּלעגט אָנהויבען מעסטען און מעסטען. איהר געקנייטשטער שטערן פּלעגט געקנייטשטער ווערען, די טיעפע איינגעגראָבענע אויגען פּלעגען נערוועז אומלויפען. זי האָט ניט געקאָנט בעשטימען, פיעל זאָל זי לאָזען פאַר זיך אַליין: אַ האַלבע קוואַרט, צי אַ קוואַרטירעל...

— וואָס זאָגסטו, וועלוועל, עס איז ניט מיאוס צו שיקען איהר נאָר אַנדערהאַלבען קוואַרט?

— וואָס פרעגסטו מיר? — פּלעגט וועלוועל זיך בלאָ־זען — עס איז דאָך דיין שוועסטער, ווייסטו דאָך בעסער פאַר מיר...

וועלוועל האָט שוואַרצען מאַהן ליעבער געהאַט פאַר אַלע גוטע זאַכען, ליעבער געהאַט אפילו ווי מעהרען־צימעס... און הלואי וואָלט ער נאָך כאָטש אַ ביסעלע פערדיענט, וואָלט ער געהייסען שיקען „איהר“ אַ קוואַרט און פאַר זיך אַ קוואַרט. נאָר וואָס העלפט דאָס ליעב האָבען? אַז אָרעמאַן טאָר גאָר נישט ליעב האָבען...

און חיענע פּלעגט נאָך אַ לאַנגען ישוב־הדעת לאָזען זיך אַליין נאָר אַ קוואַרטירעל און דאָס איבריגע פּלעגט זי פערבינ־דען פאַר זעלדען...

שווער איז דאָס צוגענאַנגען מיט'ן אָוועקטראָגען. אייגענט־ליך, וואָלט חיענע זיך מחיה געווען, ווען זי וואָלט געקאָנט אַליין אָוועקטראָגען, ווען זי וואָלט זיך ניט געשעמט... נאָר חיענע האָט

בשום אופן זיך ניט געקאָנט פאַרשטעלען, ווי אזוי וועט זי דאָס אריין און זאָגען: איך האָב דיר געבראַכט א מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעהען... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין א חרפה פאַר'ן שוואָגער...

און חיענע ווענדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער וויל אוועקטראָגען דער מוהמען זעלדען די מאַהן?

— איך! — פלעגט איין קינד א שפּרונג טהאָן.

— איך! — פלעגט א צווייטעס איבערשרייען דאָס ערשטע.

— איך! — פלעגט א דריטעס זיך איינשפּארען...

נאָר חיענע פלעגט יעדעס קינד בעטראַכטען און געפינען חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאָס הוי־לע העמד... מיאוס פאַר'ן פעטער...

— ביי דיר איז א צעריסען קליידעלע...

— דו, חאַצקעל, געהסט אפילו ניט שלעכט אָנגעטהאָן, ערסט פאַר אכטאָגען א פּאָר לאַטקעלעך געלעגט... איך האָב אָבער מורא, דו קאָנסט אויפ'ן וועג אויפעסען... ביזט א נאַשער. געדענקסט, ווי דו האָסט זומער אויסגעזופּט א האַלבע גלאָז זויער־מילך....

און חאַצקעלע, א יונגעלע פון צוועלף יאָהר, הויבט זיך אָן שווערען מיט אַלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית, אז ער וועט אויפ'ן זעקעלע אפילו ניט קוקען, ניט נאָר ניט עסען. אי די האַלבע גלאָז זויער־מילך, האָט ער געמיינט, אז דאָס האָט מען איהם געלאָזען אויף אָנבייסען...

און חיענע שיקט די מאָהן מיט חאַצקעלען. זי קוקט איהם גוט אַרום, פערשפּילעוועט איהם די קנעפּלעך. שנייצט איהם אויס דאָס נעזעל און הויבט איהם אָן עקזאַמינירען:

— וואָס וועסטו זאָגען?

— איך וועל זאָגען — הויבט אָן חאַצקעלע—און די אויגע־

לעך גלאנצען — איך וועל זאגען: די מאמע האָט אייך געשיקט שלח־מנות...

— משוגע׳נער, — דערשרעקט זיך די אָרעמע מוטער — און די איבריגע קינדער צעלאכען זיך — משוגע׳נער, וואָס איז היינט פאַר אַ שלח־מנות?... מ אָ ר ג ע ן איז דאָך שלח־מנות.

— איך וועל זאָגען: די מאמע האָט אייך געשיקט מאָהן אויף המן־טאַשען...

—אַ, אַזוי, אַזוי,—ווערט חיענע צופריעדען... דו וועסט פריהער זאָגען: גוט מאָרגען! שעהן, הויך: גוט מאָרגען!...

— גוט מאָרגען! — שרייט אויס חאַצקעלע — און אַלע קינדער לאַכען זיך פענאַנדער — די מאמע האָט אייך געשיקט אַ מתנה מאָהן אויף המן־טאַשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אָן חיענע ביי דעם וואָרט מתנה — חאַצקעלע איז טאַקי אַ קלוגער...

און חאַצקעלע לויפט אַרויס מיט׳ן זעקעל מאָהן. אין שטיבעל ווערט שטיל. אַלע וואַרטען אויף עפּעס אַ גרויסע זאַך. אַלעמען דאַכט זיך, אַז חאַצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפּעס ברייגנען אַזאַ זאַך, וואָס איז טייערער פאַר אַלץ, נאָך וואָס דאָס גאַנצע פינסטערע אָרעמע שטיבעל קאָן ליכטיג און רייך ווערען...

נאָר מעהר אָנגעשטרענגט וואַרט חיענע אַליין. עס איז דאָך איהרע מאָהן און איהר שוועסטער... וואָס וועט זי זאָגען?... פאַר וואָס זוימט ער זיך אַזוי לאַנג?... דאָס האַרץ שפּרינגט איהר שיער ניט אַרויס....

— שאַ, ער לויפט שוין צוריק! — זאָגט אָן אַ קינד, וואָס קוקט די גאַנצע צייט אין פענסטער.

און חאַצקעלע לויפט אַריין אַ פרעהליכער אין שטוב...

— נו? — שטעלט אויס חיענע אויף איהם איהרע אויגען.

— איך בין אַריין...

— דער פעטער געוועז אין דער היים? — שלאָגט חיענע איבער.

— ניין! — האקט חאצקעלע אב פרעהליך.

חיענע גיט א זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרעגט מיך די דיענסט: וועמען דארפס־טו, איינגעלע? זאָג איך: איך דארף די מוהמע זעלדען...

— גוט געזאָגט! — שיינען חיענע'ס אויגען פאר גליק, וואָס איהר אָרעם איינגעל איז אזא יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז ארויס—דערצעהלט חאצקעלע ווייטער—באלד וועט זי אריין, זאָגט די דיענסט—ווארט. און באלד איז אריין די מוהמע. „גוט מאָרגען!" האָב איך געזאָגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ'ן קול, זאָל איך אזוי געזונד זיין, — שווערט חאצקעלע — גוט מאָרגען — די מאמע האָט אייך געשיקט מאָהן אויף המן־טאשען...

— פאר וואָס האָסטו ניט געזאָגט: א מתנה?... — פרעגט די מאמע, ווי בעליידיגט...

— אוי, איך האָב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האָט חאצקעלע חרטה און קראצט זיך אין פאה.

— נארישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט זיך, אז דאָס איז א מתנה, ממילא. וואָס דארף מען נאָך אויסרע־דען. אודאי אז דו שיקסט איהר מאָהן איז דאָס א מתנה... „זי" פערשטעהט דען ניט?...

און חיענע גיט אין הארצען וועלוועלען געדעכט און א בערו־היגטע פרעגט זי ווייטער:

— נו, נו! וואָס האָט זי געזאָגט?

— זי האָט צוגענומען און עפּעס געשמייכעלט...

— עס האָט איהר הנאה געטהאָן! — קוועלט חיענע...

— און האָט אריינגעשאָטען אין א גרויסער זילבערנער שיסעל און געזאָגט: טייערע מאָהן...

— שייך טייערע...—בעגייסטערט זיך חיענע — גאָלד! היינטיגעס יאָהר איז גאַר ניט צו קריגען אזא מאַהן...

— בעדאַנק דער מאמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט ווייטער חאַצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען מאָרגען צו דער סעודה...

—א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאַר פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאָהרען געצויגען. דאָס זעקעלע שווארצע מאַהן האָט חיענע׳ן געמוטיגט. געגעבען שטאָלץ: זי, די אָרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענקען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאַר די אָפטע מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאָטש איין מאָל אין יאָהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געווען.

נאָר די אָרימע פרוי האָט דאָס גליק פּלוצים פערלאָרען און זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפּיעלט, זי האָט שוין ניט אויף וואָס צו האָפען — איהר שוועסטער, וואָס לעבט און איז רייך, איז פאַר איהר אָבגעשטאָרבען.

עס איז געווען אסתר תענית. די אָרימע חיענע האָט, ווי אלע מאָל, מיט א קלאָפּענדען הארצען פאַר פרייד, דאָס זעקעלע שווארצע מאַהן אראָבגענומען פון בוידעם, געמאָסטען און געמאָסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאַר זיך לאָזען: א האלבע קוואָרט, צי א קווארטירעל און קוים מיט דער הילף פון די צעהנדליגער קנייטשען אויפ׳ן שטערן, האָט זי בעשלאָסען, ווי אלע יאָהר, אז פאַר זיך וועט זיין גענוג א קווארטירעל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך׳קען, ווייל

חאצקעל איז גראד דאס יאהר געגאנגען אהן שטיוועלעך און ברוך'קען האט אבגעגאלטען: די אלטע שטיוועלעך, וואס די מוה־מע האט געשאנקען, זיינען פונקט געווען אויף זיין „פוס".

מיט א קלאפּענדען הארץ, ווי אלע יאהר און נאך מעהר ווי אלע יאהר, ווייל חיענע האלט שטארק, אז א הארץ „זאגט"— האט זי ערווארטעט זיין קומען, וואס פאר א בשורה וועט ער ברענגען, וואס האט די שוועסטער געזאגט?...

און אט איז אריין ברוך מיט'ן זעקעל מאהן צוריק... א דערשלאגענער, פערשעמטער, האט ער זיך אוועקגעשטעלט און ניט געקאנט א ווארט אויסרעדען...

— וואס ביסטו ניט געגאנגען? — האט חיענע בייז גע־פרעגט.

— איך בין שוין געווען... — האט ברוך'קע קוים געענט־פערט.

— ניטא זי אין דער היים? — האט חיענע ווייטער גע־פרעגט...

— אין דער היים איז זי...

— נו?... — האט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאגט, אז זי האט שוין!

— וואס, ביזטו משוגע? רעד! — איז חיענע ווי צומישט צוגעגאנגען נאהענט צו איהם און אנגעהויבען איהם צו טרייס־לען...

— וואס ווילסטו? — האט זיך דאס אינגעל פאנאנדערגע־וויינט — וואס בין איך שולדיג, אז „זי" האט שוין?...

— פון וואנען? וואס? וועה איז מיר! וואס טהוט זיך דא היינט מיט מיר? פון וואנען האט זי?...

— איך בין אריין — דערצעהלט ברוך'קע פערוויינט — זאג איך: די מאמע האט אייך געשיקט מאהן... זאגט זי: איך האב שוין... איך האב גאר פערגעסען, דאס די מאמע שיקט מיר אלע יאהר. איך האב נעכטען געקויפט ביי זלאטע דער אלמנה

א גאנצען האלבען טאָפּ פאר א האלבען רובעל... נעהם עס צוריק, דער מאמען וועט עס צונוץ קומען... — האָט די מוהמע געזאָגט.

— זי האָט שוין ! — האָט חיענע אויסגעשריגען.

און אין שטיבעל איז שטיל געוואָרען, ווי עמיצער וואָלט עפּעס אנגעזאָגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואָס רויבט אוועק די לעצטע האָפנונג, וואָס לעשט אוים יעדען שטראהל...

און א גאנצען פּורים האָט דאָס שטיבעלע געטרויערט, ווי מען וואָלט דא „שבעה” געזעסען, ווי מען וואָלט א געשטאָרבע־נעם בעווויינט.

געשטאָרבען איז פאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

רייזעלע.

1.

אז דאָס אכט־יעהריגע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־פריה, רייבט זי אויס די פערשלאָפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אלע פיער ווינקעלעך פון דעם קליינעם שטיבעלע און זוכט עפּעס.

זי זוכט די מאמען. נאָר די מאמע איז שוין לאנג אוועקגע־גאנגען אין מארק מיט'ן קויש עפּעל און רייזעלע זיפצט אָב:

— אזוי גיך איז זי שוין אוועקגעגאנגען!

פויל טהוט זי אָן דאָס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט זיך און געפינט עפּעס א שמאַטע, עהנליך צו א האנטוך און ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח'ל, זי דערמאָנט זיך, אז היינט איז דינסטאג, נאָכדעם דערמאָנט זי זיך, אז די מאמע האָט א גאנצע נאַכט געהוסט, געפּאָכט מיט דער נשמה. זי האָט איהר דערלאנגט קאלט וואסער מיט א שטיקעל צוקער, נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... די מאמע האָט אויף איהר עפּעס אזוי מאָדנע געקוקט... „רייזעלע האָט זי גע־זאָגט, דו האָסט אויף מיר רחמנות?“ זי האָט ניט געענטפערט, זי האָט זיך נאָר פונאַנדער געוויינט און איז אוועקגעלאָפען אין א ווינקעלע, שטארקער אויסוויינען זיך. מעהר געדענקט זי ניט. זי ווייסט נאָר, אז איהר האָט זיך א גאנצע נאַכט גע'חלומט.

— זי איז שוין געזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי וואָלט זי דאָך אין מארק ניט געגאנגען.

זי נעהט צו צו'ם טיש און געפינט דאָרט גרייט פאר איהר „אנבייסען“ — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א צובראָכענעם גלאָז.

אז זי עסט אב דאָס אָנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערליך ווערען און די מאמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאַלטען און לויפט אין מארק זעהן, וואָס מאכט דאָרט די מאמע, און חאַטש די לעצטע פּלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גאַרנישט געלייזט, פּלעגט דאָך רייזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאמען. איהר נחת פּלעגט זיך דייטליך אויסדריקען, ווען א קונה פּלעגט אונטערקומען צום קאָשיק עפּעל און געבען עפּעס צולייזען. זי פּלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאַמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאַמע פּלעגט דאָס רוב טרויעריג ענטפערן:

— אז אַך און וועה מיין טאָכטער צו'ם לייזונג — פאַר א גאַנצען טאָג ערשט די דריטע קאָפּיקע...

ווינטער אבער פּלעגט רייזעלע ד ע ם פּערגעניגען אויך ניט האָבען. קיין שיך האָט זי קיינמאָל ניט געהאַט און לויפען אין מארק א באָרפיסע איז קאַלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטאַרבען. און שטאַרבען האָט זי געוואוסט איז זעהר א שלעכטע זאַך. ווען איהר טאַטע איז געשטאָרבען געדענקט זי ניט, נאָר זי ווייסט, אז ער ליעגט דאָרטען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ'ן בית־עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאַנצען טאָג אין שטוב און וואַרט ביז וואַנען עס ווערט פינס־טער, ווען די מאמע דאַרף קומען.

— שוין פינסטער! — געהט זי צו אַלע ווײַלע צום פענס־טער. — באַלד, באַלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אויס נאָך פיעל צו וואַרטען. אין דעם קליינעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קליינע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ'ן גאַס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזעלען אַזוי לאַנג די צייט.

— עס איז דאָך שוין פינסטער, פאַר וואָס קומט זי ניט ? זיפצט זי מיט אונגעדולד.

און אַז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש געדיכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואָס ארום איהר געפינט זיך אויסער דאָס שטיקעלע פריפעטשיק, וואָס די מאמע האָט ניט לאַנג אָבגעקאלכט, דאמאָלס דערהערט זי א קלאַפּ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפּריננט שיער ניט ארויס פאַר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאמע געהט, די מאמע געהט !

זי ווייסט, אַז קיין אַנדערער קומט צו זיי קיינמאָל נישט. און ווירקליך, עס קומט צו געהן די מאמע, א פערפרוירענע, שטעלט אוועק דעם קאָשיק נעבען טהיר און רופט אויס :

— וואו ביזטו, רייזעלע ?

— אָט בין איך, מאמע, דאָ לעבען בעט — צינד אָן פייער.

די מוטער רייבט אָן א שוועבעלע, און צינדט אָן דאָס לעמפּעלע. א שוואכע שיין בעלייכט דאָס שטיבעלע, נאָר פאַר רייזעלע איז גענוג — זי דאַרף נאָר דערזעהן די מאמע און זי זעהט איהר פאַר'ן רויכיגען פייער גאַנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאמע, וועטשערע וועסטו קאָכען ?

— ווי דען ? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אודאי א הונגעריגע.

— ניין ! איך וויל גאָרניט עסען — דו ווילסט דאָך אבער...

— איך וויל אויך ניט, איך האָב אויפ'ן מארק געקויפט א האלב פונט ברויט און געגעסען מיט א צופווילטער עפּעל — א מחיה !...

די מוטער לעגט פערנאַנדער א פייער. אז עס ברענט זיך פערנאַנדער שטעלט זי צו א טעפּעל וואסער און זי זעצט זיך אוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דאָ אויפ'ן פייער, דאָ אויף דער מאמען און עס איז איהר אזוי גוט, אזוי ווארים...

דאָס טעפּעל וואַסער הייבט פּרעהליך אָן זיעדען. די מוטער פּערקאָכט אַביסעל גרויפּען און אין אַ האַלבע שעה עסען זיי ביידע די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפעל פערהוסט זיך די מוטער. רייזעלע הערט אויף צו עסען און וואַרט ביז וואַנען די מאַמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאַמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואַרטען און עסען, נאָר דער הוסט וואַרגט זי און זי קען אַ וואָרט נישט אויסרעדען.

— מאַמעלע, געננג דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קליינע רייזעלע מיט טרעהרען.

— דו זשאַלעוועסט מיר? — פרעגט די מוטער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, גלעטענדיג רייזעלען איבער'ן קעפּעלע.

נאָר אַנשטאָט אַז ענטפער נעהמט זי רייזעלע אַרום און וויינט זיך פונאַנדער...

2.

רייזעלע איז אַלט געוואָרען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געוועזן. דורך די קליינע מיט שטויב פערצויגענע שייבעלעך האָבען זיך שטראַהלען פון דער זון, ווי מיט געוואַלד אַריינגעשפּאַרט אין שטיבעלע און זיי זיינען געפאַלען אויף רייזעלעס פּנים'ל. רייזעלע, וואָס איז דעם גאַנצען פריהמאָרגען געזעסען פערטרויערט האָט זיך פון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט און עס האָט זי געצויגען אויפ'ן גאַס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טהאָן? שפּיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען. אַלע מיידלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פיינע קליידעלעך. און זי האָט אפילו קיין שיך ניט. אַלע שעמען זיך מיט איהר. איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאַמע!... זי איז אַזאַ גוטע, אַזאַ גוטע... אַלץ פּאָלגט זי איהר, די גוטע מאַמע, אַפילו אַז זי

הוסט זיך פונאַנדער קומענדיג אהיים פון מארק, און זי בעט זי זאָל אויפהערען, פאָלגט זי איהר אויך. נאָר ביי נאכט העלפט נישט איהר בעטען. היינט ביינאכט האָט זי אזוי געהוסט... רייזעלע האָט איהר צוויי מאָל וואסער דערלאנגט, נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... וואָס הוסט אזוי די מאמע? זי זאָגט דאָס איז א פעהלער, נאָר מען קאָן דערמיט אויסלעבען די יאָהרען. איהר מאמע — די באָבע — איז אויך אזוי געווען און האָט אויסגעלעבט די יאָהרען... „אוי גאָט, זאָל די מאמע לעבען!“ צעוויינט זיך אין רייזעלען דאָס קליינע הערצעלע. דער מאמעס בלאס פּנים מאָלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאָס ענגע שטיבעלע ווערט איהר נאָך ערגער... „אין מארק“ — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפּעל — „צו דער מאמען“...

און א באַרפיסע, אין אן אַלט־צוריסען־קליידעלע לויפט זי גלייך אוועק צו דער מאמען.

— נו, וואָס ביזטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאמע מיט ליעבשאַפט.

— אזוי זיך, מאמע... אומעטיג... — ענטפערט רייזעלע, ווי שעמעדיג.

— נו, נו, קיין בייז ניט... טרייסט זי די מאמע — שטעה זיך דאָ, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

א זיצערין פון קעגענאיבער, וואָס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאר א קאָפּיקע פדיון און ווערט „גוט־פריינד“ בשעת ביידע לייזען נישט, פערלאָזט איהר בענקיל און געהט־צו צו זיי ביידען. בעטראכטענדיג רייזעלען מיט דורכדרינגענדע בליקען רופט זי זיך אָן.

— דו ווייסט, חיענע, אז דיין רייזעלע וואקסט אהן עין־הרע.

— זאָל נאָר אזוי איהר מזל וואקסען! — זיפצט אָב חייענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין־דאר טאָכטער'ל.

— וואס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאך א יאהר, נאך א יאהר — באלד ווערט זי א „מויד“ און זי דארף שוין א חתן. די יאהרען לויפען... ווי לאנג בין איך געווען אזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... א גאנץ שעהן מיידעל — ענדיגט די זיצערין, בעטראכטענדיג רייזעלעס געקרייזעלטע העהרעלעך, וואס פאלען אראב אין לאקען אויפ'ן ברייטען שטערענדיל, בעטראכטענדיג איהר בלאס פנים'ל, מיט די טיעפע, שווארצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פערטראגען דער זיטצערינס בליקען. אויף איהר בלייכען פנימ'ל בעווייזען זיך א פאר רויטליכע פלעקען און זי ווערט נאך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאר א שעהן מיידעל!

— זאל זי האבען נאר אזא שעהן מזל ווי שעהן זי איז — זיפצט אב חייענע, — איהר טאטע זאל פאר איהר זיין א גוטער בעטער, רבונו־של־עולם!

— אודאי! — ענטפערט די זיצערין — ווער דען אז נים „ער“. פון דעסטוועגען, חייענע, האסטו אליין געדארפט עפעס אנהויבען זארגען פאר איהר, עס איז קיין תכלית נים...

— נו, וואס זאל איך טהאן — זיפצט די מוטער — איך זאל זי שטעלען מיט א קויש עפעל? — איך אליין לייז גאר נישט.

— וואס עפעס מיט א קויש עפעל! — האקט אב די זיצערין, ווי זי וואלט זיך דערשראקען פאר נאך א קאנקורענטקע. — גיעב זי בעסער אוועק אויף א „שטעל“... קיין יחוס איז היינטיגע צייטען נישט...

חייענע מיט רייזעלען האבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פנימ'ער זיינען בלאס געווארען. זיי האבען שטרענג א קוק געטהאן אויף די זיטצערין, ווי זיי וואלטען פארגעווארפען:

— גזלנ'טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען נים אוועקגעגאנגען. זי

האט געוואוסט ביז עס איז פינסטער געווארען און זיי זיינען ביידע אהיים געגאנגען; אויפ'ן וועג האבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואלטען פלוצים שטום געווארען. מינוטען־ווייז פלעגט רייזעלע אננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואלט פאר עפעס זיך געשראקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האט אנגעצונדען פייער און האט זיך דער־שראקען: איבער דער מאמעס געל־דאר פנים האבען זיך געקוי־קעלט צוויי גרויסע טרעהרען.

— מאמעלע, דו וויינסט! — האט זי מיט שרעק אויסגע־שריגען, צוטולענדיג זיך צו איהר.

— וואס דען, מיין טאכטער, לאכען זאל איך?... „זי" איז ידען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאהר און האסט אפילו קיין פאר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין גאט וויים, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מארק... וואס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואס זאל איך טהאן? — האט רייזעלע געפרעגט— אז איך וואלט געקענט פערדיענען געלד, וואלט איך זיך געמאכט א קליידעל מיט שיך און דיר וואלט איך אויך געמאכט אויף יום־טוב א שעהן קליידעל...

די מוטער האט א ווײלע געשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטעריל, נאכדעם האט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אהא! — האט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואלט נאר געוואוסט ווי אזוי. איך וואלט גאר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואס וואוינט קעגען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אזא שעהן קליידעל!... אפילו אין מיטען וואך געהט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטעלע נישט געטראגען, איך וואלט בעסער געקויפט דיר א נייעם פארוק,

דיינער האָט זיך שוין גאָר צוריסען...

— ניין, מיין טאָכטער — האָט איהר די מוטער איבער־געשלאָגען — א שניידערין איז ניט פאַר דיר, ביז וואַנען דו וועסט אָנהויבען נעהמען געלד וועט געדויערען דריי יאָהר און קיין קליידעל וועסטו זיך אַליין נישט קענען מאַכען. ביים אָנקו־מען דאַרף מען נאָך געבען דער „בעל־הבית'טע" צעהן רובל פאַר'ן אויסלערנען זיך.

— נאָ, ווי־זשע פערדיענט מען געלד? — האָט ריי־זעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האָסט דאָך געהערט, וואָס זי האָט געזאָגט...

רייזעלעס בלייך פּנים'ל איז בלייכער געוואָרען, און איה־רע טיעפע אייגעלעך איז אומגעשוואָומען א שרעק.

— און דיך לאָזען אליין, מאַמע, ביינאַכט זאָלסטו אפילו ניט האָבען וועך עס זאָל דיר אביסעל קאַלט וואַסער דערלאַנגען?

די מוטער האָט גאָרנישט געענטפערט — נאָר צוויי טרעה־רען זיינען אַראָבגערונען פון איהרע מאַטע אויגען אויף רייזע־לעס פּנים'ל...

—נו, מאַמע, וויין נישט, — האָט רייזעלע זיך געבעטען.— דו וועסט דאָך מיך אָבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית'טע", וועט זי מיך לאָזען אלע נאַכט געהן צו דיר שלאָפען...

— ניין, מיין טאָכטער—קיין גוטע „בעל־הבית'טעס" זיי־נען ניטאָ — אַז זיי צאָהלען געלד, ווילען זיי האָבען א נוץ ביי־טאָג און ביינאַכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט?... — האָט ריי־זעלע דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראַגע נישט געענטפערט. זאָגען זיכער „ניין" האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר איינ־ציג ליעב קינד, וועלכע וועט געווים שוין מוזען צו „זיי" אריינ־

פּאלען, און זאָגען „יאָ“ האָט איהר די צונג ניט געדיענט: ווי־פיעל בעל־הבית׳טעס זי האָט געקענט, זיינען אַלע בייזע געוועזן, און זי האָט געשוויגען...

3.

אין אכט טאָג ארום איז רייזעלע אַנגעקומען צו מאַדאַם גלאַצמאַן:

— דו זאָלסט נאָר זיין א בריה, — האָט איהר די מאַדאַם גלאַצמאַן די ערשטע אונטעררעדונג געגעבען — א בריה האָבען אַלע ליעב. און דו זאָלסט פאָלגען, וואָס מען וועט דיר הייסען, אַלעמען דאַרפסטו פאָלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דאָ זיין גוט.

רייזעלע האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער, גראָבער מאַדאַם. זי האָט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אַזוי קען דאָ זיין „גוט“, אז אָט די גרויסע, גראָבע מאַדאַם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאָגען: „געה לעג זיך שלאָפען!“ אז אָט די גראָבע מאַדאַם וועט איהר „הייסען“ טהאָן אַן ארבייט און זי וועט קיינמאָל ניט זאָגען „מיין קינד“, „מיין טאָכטער“, אפילו „רייזעלע“ וועט זיי ניט זאָגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו“.

— ניין! דו ביזט א ליגנערין, א שלעכטע! — האָט רייזעלע די ערשטע נאַכט געקלערט, ליגענדיג אויפ׳ן בעטעל אין קיך: „גוט“ קען דאָ מיר ניט זיין; גוט איז דאָרטען אין דעם קליינעם שטיבעלע, נעבען דער קראַנקער מאַמען. דאָ איז פאַר מיר אַן אָסטראָג... ביינאַכט וועט די מאַמע דאָרט הוסטען און איך וועל דאָ דאַרפען ארבייטען... און אויף וואָס דאַרף „זי“ מיך, אָט די גראָבע גרויסע „בעל־הבית׳טע“, זי הוסט דען, ווי מיין מאַמע, וואָס?... זי איז דאָך אזא געזונטע... און טאָמער וואָלט זי אַמאָל א הוסט געטהאָן — האָט זי אַזוי פיעל מעי־

שען, וואָס וואַלטען איהר אפילו וויין דערלאַנגט. און דאָרטען ליעגט מיין מאַמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזעלע, רייזעלע... אביסעל וואַסער... רייזעלע, אביסעל וואַסער...

און רייזעלע האָט זיך אַראָבגעכאַפּט פון בעטיל, צוגעגאַנ־גען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטי־בעלע — וואו איהר מאַמע ליעגט אליין און רופט זי...

— מאַמע, מאַמע, טהייערע מאַמע! — האָט רייזעלע ניט אויסגעהאַלטען און האָט זיך פונאַנדערגעוויינט, איינגעווייגע־דיג דאָס קעפּעלע אין קישען.

איהר געוויין האָט אבער קיינעם ניט געוועקט. אלע זיינען פעסט געשלאָפען.

די נייע לאטע.

יענקעלע איז א איינגעלע פון זיעבען יאהר, נאר זעהן זעהט ער אוים ווי צעהן יאהר. אבער דערין איז ניט ער נעביך שולדיג, נאר די איבערגענעהטע קאפאטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויף איהם זעהר ברייט און לאנג. בשעת מען האט זי איבערגענעהט פאר איהם, האט די מאמע ברעה געהאט, אז עס זאל קלעקען אויף עטליכע יאהר, ווייל דאס קינד האלט אין וואקסען. אויך דאס היטעלע זיינס איז אן אלט'ס און א גרויס, — פון טאטענס קאפ, — און ער זעהט אין זיי אוים עלטער אויף שטארקע דריי יאהר, און דער טאטע זיינער, ווען ער איז אין גוטען הומאר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעלע'ס הייזעלעך. זיי זיינען געשוען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געווארען און ביי יענקעלען האבען זיך נעבעך די הוילע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האט דורכ'ן ווינטער ניט איינמאל דערמאהנט איהר חייקלען.

— וואס וועט זיין, חייקעל, מיט א פאר הויזעלעך פאר יענקעלען? — זיי זיינען דאך שוין צעברעקילט געווארען.

און חייקעל פלעגט א קוק טהאן אויף יענקעלען, איהם הייסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדרעקען די פאלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך. דער טאטע חייקעל פלעגט מיט גרויס מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען:

— מען דארף זעהן מאכען...

און א גאנץ ווינטער האט מען אלץ געזעהן צו מאכען, עס איז אבער א שווערער ווינטער געווען, מען האט זעלטען א מוזמענעם גראשען אין שטוב געזעהן, און מען האט ניט גע־מאכט...

נאך פורים האט יענקעלע שטארק גענומען מאהנען:

— מאמע, נעה מיר „הויזעלעך"... מאמע!

און די מאמע האט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאר אב־באקען מצה, איז די ערשטע זאך יענקעלען מאכען הויזעלעך...

און דער טאטע האט אויך געזאגט, אז ווי נאר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען געהן אין קראם און נעהמען פאר אלע קינדער סחורה און יענקעלען הויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האט מצה קוים אבגעבאקט, עס איז געבליעבען א וואך צו פסח און אין שטוב איז קיין גראשען ניטא. חייקעל האט אבגעלעגט געהן אין קראם אויף נאך פסח.

— נאך פסח וועט זיך אם ירצה השם ווייזען ארבייט! — האט ער מיט בטחון געזאגט.

חייקעל האט געהאט א מלאכה אין האנד — א מאליער איז ער געווען — און בטחון אין הארצען...

— וויל הויזעלעך! — האט יענקעלע זיך געווארפען מיט א געוויין, א פאר טאג פאר פסח.

— נו, יענקעלע, וויינען טאהר מען ניט! אין ווינקעלע שטעהט דער בעזעם... — האט חייקעל געסטראשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אן אלטער; די ריטלעך צעראר־טע און יענקעלע איז געווען מסופק צי וועט די עלטערע שוועס־טער, וואס היט דעם בעזעם, ווי דאס אויג פון קאפ, לאזען ריה־רען א ריטעלע. — דאך איז ער באלד שטיל געווארען.

אויף מארגען האט ער אבער זיך נאך שטארקער פערגאנ־דערגעווייגט:

—נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האסט דאך צוגעזאגט.—און יענקעלע האט אבגעדעקט די פאלעס און וויינענדיג אנגעוויזען.

— זעה, זעה, צעררויסען!.. איך שעם מיך.

— ווילסט אפשר זעהן צוקריגען עפעס אויף הויזעלעך... האט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר געהן גנב'נען! — האט חייקעל חוזק געמאכט.

— ווייסטו גאר וואס, יענקעלע, — האט די מאמע זיך פלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לעגען אויף די הויזעלעך לאטעס, אז עס וועט זיין שעהנער ווי נייע...

— טאקי? — האט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך גע־פרעגט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... ווערסט זעהן. באלד וועל איך ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דארטען ליעגט ביי מיר אודאי א האלבער ארשין קארט, פיינע, אין „קעסטע־לעך“!

— אין קעסטעלעך! — האט יענקעלע זיך נאך מעהר דערפרעהט. שוין לאנג, אז ער האט חשק צו אזא סארט בגד, נאר ער האט גאר קיינמאל ניט געהאט קיין העזה צו טראכטען פון אזא גליק.

און די מאמע האט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונ־טער'ן בעט און זיך גענומען זוכען דאס שטיקעל קארט אין „קעסטעלעך“.

זי האט עס געפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.

— אז אנטיק אין דער וועלט — האט חייקעל אויסגע־שריען, כדי צו אבנארען נאך מעהר יענקעלען. — עס וועט זיין גאר רייך. גאר רייך — האט ער געדריקט ווערטער און גע־זשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאס שטי־קעלע סחורה האט איהם ענטציקט. ער האט זיך גענומען צעהלען די קעסטעלעך.

— איינס — צוויי — דריי — פיער — אוי, סארא פולע קעסטעלעך!...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פערריכטעי בשעת דו וועסט שלאפען.

— עס וועט זיין שעהן! — האט יענקעלע מיט א שיינענדיג פנים געזאגט, האלטענדיג דאס שטיקעל סחורה.

— מאמע, וואו האסטו דאס גענומען?

— עס ליעגט שוין ביי מיר לאנג. איך האב זיך גאר פער־געסען.

ביינאכט האט יענקעלע אויסגעטהאן די הויזעלעך, זיך גע־לעגט אין בעט און די מאמע האט גענומען זיך צו דער גרויסער רעפעראציע... איהר שטערען האט זיך געקנייטשט, די אויגען האבען געגלאצט און דער מוח האט געארביים...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האט ניט געקענט איינ־שלאפען, אלע ווײלע האט ער פון בעטעל געפרעגט:

— נו, מאמע, באלד...

— שלאף, שלאף, מיין קינד, עס וועט נאך גשרויערען.

גאר שווער איז יענקעלען געווען איינשלאפען. דארטען ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דאר־פען מגולגל ווערען אין עפעס אזוינס, וואס זיין מוח'ל קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען... און די רעיונות האבען איהם שלאפען ניט געלאזט.

אויף מארגען פריה, ערב פסח, האט די מאמע יענקעלען געוועקט:

—שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האב דיר פערטיג געמאכט די הויזעלעך.

— וואסערע הויזעלעך — האט זיך יענקעלע רייבענדיג די פערשלאפענע אויגעלעך געפרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פעררוכט.

אז ער האט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

אויסגעקראַצט די רעכטע און לינקע זייט פּלייצעלעך, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאַהנט אַן דעם נעכטיגען האַלבען ארשין קאַרט אין די „קעסטעלעך" און זיין פּנים'על האָט גענומען שיינען.

— שעהן עפּעס? הא, מאַמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אויגעלעך...

— אַן אַנטיק! — האָט די מאַמע געשמייכעלט, — נאַ, טהו אַן.

יענקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטהאַן און אָנגעהויבען צו בעטראַכטען מיט אַן ערנסט פּנים'על.

— אַזוי ווי נייע! — האָט ער פרעהליך אויסגעשריען טאַפּענדיג די צוויי גרויסע לאַטעס, וואָס אויף יעדער „קאַלאַ־שע".

— נאָך שעהנער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכעלט.

— טאַקי שעהנער! — האָט יענקעלע איינגעוויליגט. — מאַמע — האָט ער צום סוף בעמערקט — אַט די אַלטע איז אַ שעהנערע פאַר דער אַנדערער — זי איז אַ קיילעכדיגע, אַזוי ווי אַ ראָד...

— די אַנדערע איז אויך שעהן, מיין זוהן... — האָט די מאַמע איהם געטרייסט.

ער האָט זיך פאַרזיכטיג איינגעוואַשען, ער זאָל חלילה ניט פערשפּריצען די קיילעכדיגע לאַטע, עס האָט זיך איהם אָבער ניט איינגעגעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעכדיגע לאַטע האָט זיך אַביסעלע פערשפּריצט און יענקעלע האָט אַביסעל צער דערפון געהאַט!... באַלד האָט זי זיך אָבער אויסגעטריקענט, ווייל יענקעלע האָט זיך געשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האָט געברענט אויף פּסח, און ער איז ווידער פרעהליך גע־וואָרען.

ער האָט אָנגעטהאַן די קאַפּאָטקעלע און — אוי וועה — ווידער אַ צער — די קאַפּאָטקעלע איז לאַנג און זי פער־

שטעלט אזעלכע צוויי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן אויפ׳ן גאס שפּיעלען, וועלען אפילו די אינגלעך גאר ניט זעהן...

— מאמע, — האט ער זיך געקלאגט — די קאפּאטע איז א לאנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...

— ס׳א דאגה מיין זוהן — האט די מאמע מיט א זיפץ איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט!... — האט ער זיך קאפּריזנע געוואָרפען — שנייד מיר אונטער די קאפּאטקעלע.

— שפּעטער, מיין זוהן — האט די אָרימע מוטער איהם פערשפּראָכען — עס אָב פריהער דעם חמץ, באלד וועט מען דארפען טראָגען אויפ׳ן בוידעם.

אז ער האט אָבגעגעסען אָנבייסען און איז ארויס שפּיע־לען אויפ׳ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האט שוין אביסעל אונטערגעטריקענט, האט ער גלייך געפונען א קאַמפּאניע אינג־לעך אלע אין נייע בגדים׳לעך.

— דיר, יענקעלע, האט מען גאר נישט גענעהט אויף פסח? — האט איהם אייז אינגעלע געפרעגט.

יענקעל האט גאר ניט געענטפערט, נאר מיט שטאָלץ פער־קאשערט די קאפּאַטקעלע און געוויזען די צוויי נייע לאטעס.

די אינגעלעך האבען זיך פונאנדערגעלאכט.

— וואס לאכט איהר, וואס? — איז יענקעלע אין כעס גע־ווארען און פאר פערדרוס, וואס זיי שאצען ניט אָב די שעהנ־הייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אנגעהויבען.

— חי—חי—חי—נייע לאטעס... חי—חי—חי!...

— אוועקט! — האט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלאָ־טע און א ווארף געטהאן פאר כעס, — אוועקט!... און מיט פערדרוס איז ער אליין אוועק.

אונטערשניידען דאס קאפּאטקעלע האט שוין יענקעלע ניט געוואָלט, ער האט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט אזא גרויס גליק, ווי ער האט זיך פארגעשטעלט...

דער הענדלער און זיין האפנונג.

צי ער האט קיין כח ניט געהאט, צי ער האט זיך גע־שעמט, — ווער קאן וויסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע הענדלער, פלעגט ער ניט. מיט'ן זעקעל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינ־געהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האט איהר עפעס צו פערקויפען?

מיט דער זעלבער פראגע איז ער אמאל, א דארער, א בלייכער מיט פערשמאכטע ליפען מיט רויטע אויגען, אריין אין מיין צימעריל.

— ניין! — האב איך ווי שולדיג געענטפערט.

— אפשר א פאר אלטע שיך? — האט ער תחנונים'דיג געפרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטעל.

— ניין איך האב גאר איין פאר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האט ער ווייטער מיט'ן זעל־בען טאן געפרעגט, און געהויבען דעם קאפ אין דער הויך אויף דער שאפע, מיין בעל־הבית'טעס שאפע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האט ער ניט אויפגעהערט צו פרע־גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאדאן, וואס איז געלעגען אויף א שטוהל.

— ניין, איך האב ניט, — האב איך געענטפערט, און א קוק טהוענדיג אויף איהם, האב איך דערזעהן, ווי זיין פנים דריקט אוים שרעקליכען פערצווייפלונג. איך האב חאטש גע־

וואַלט איהם אויסדריקען מיין מיטגעפיהל און האָב איהם גע־פרעגט:

— וואָס, ר׳ איד, ניטאָ קיין פּרנסה?

— אי, ניטאָ, ניטאָ! — האָט ער זיך אָנגעחאַפּט אָן מיינע ווערטער, — אבער טאַקי גאָר ניטאָ! האָטש נעהם און ציה זיך אויס אויף דער גאַס.

איך בין גערירט געוואָרען. פאַר מיר איז געשטאַנען, האַלטענדיג אין די הענד אַ ליידיגען זאַק, די פערצווייפלונג אליין, און האָט זיך ניט גערירט פון אָרט.

איך האָב איהם געוואָלט געבען אַ פּאַפּיראָס.

ער האָט מיר געדאַנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואָס זאָל איך מיט איהם טהאָן, אזוי אוועקלאָזען מאָר איך איהם ניט, פערקויפען איהם עפּעס האָב איך ניט וואָס, אַ פּאַפּיראָס נעהמט ער ניט און קיין נדבה האָב איך ניט (און אפשר וואָלט ער אויך ניט גענומען), און פּלוצלונג האָט זיך פון מיין מויל אַרויסגעריסען:

— אין אַ וואָך אַרום קויף איך מיר אַ נייעם אנצוג, קומט צוגעהן, וועל איך אייך פערקויפען דעם, וואָס איך טראָג.

— הא, וואָס זאָגט איהר! — האָט ער, ווי ערוואַכט פון אַ גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר נעהנטער — אין אַ וואָך אַרום? געוויס?...

— אפשר אין צעהן טעג אַרום! — האָב איך געפּרובט אבלעגען זיין יום טוב אויף שפּעטער — אבער ווי איך קויף אַ נייעם, פערקויף איך אייך דעם, וואָס איך טראָג...

— מילא זאָל זיין אין צעהן טעג אַרום. קיין נפקא מינא ניט... איך קאָן וואַרטען... — האָט ער געשמאַמעלט, און אין זיינע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען אַ פרעהליך פייערעל... ער איז פאַר שמחה צו מיר צוגעגאַנגען גאָר נאָהענט און אַ טאַפּ געטהאָן דעם אַרבעל...

— א פּראָסט סחורה׳לע... — האָט ער געזאָגט מבינות, און צוקוקענדיק זיך טיעפער, האָט ער צוגעגעבן:

— שוין גוט אָבגעטראָגן... נאָר עס מאַכט ניט אויס... איך קויף ביי אייך אָב... איז, הייסט עס, ווען זאָגט איהר — אין עטליכע טעג ארום...

— אין צעהן טעג ארום! — האָב איך איהם בעשטימט...

— גאַנץ גוט! גאַנץ גוט! — האָט ער ווי צורודערט פאַר גליק געררעדט און ניט אראָבגענומען די אויגען פון מיין אַנ־צוג, וועלכער איז קענטיג איהם יאָ געפעלען געוואָרען...

ער האָט זיך שוין געזעגנעט, געזאָגט א גוטען טאָג, נאָר פּלוצים איז זיין פּנים ווידער דונקעל געוואָרען און מיט א ציטערדיגער שטימע האָט ער זיך געווענדט שטעהענדיג ביים טיהר.

— און מיט וואָס בין איך זיכער, אז איהר וועט איהם מיר פערקויפען? אפשר וואָלט איהר ביי מיר גענומען א פּאָר גיל־דען האַנד־געלד?

— ניין! — האָב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאָדנעם מסחר — איידער איך קויף א נייעם, קאָן איך דאָס ניט טהאָן, אָבער איך פערזיכער אייך, אז אייך אליין וועל איך פערקוי־פען...

— נו, טאָ געדענקט־זשע...—איז ער ווידער פרעהליך גע־וואָרען. דער אַנצוג געהערט מיר...

* * *

אין א וואָך ארום איז ער צו מיר געקומען.
איך האָב זיך פערשעמט און קוים געקאָנט ענטפערן.
— נאָך ניט.
— נו, נו, עס מאַכט ניט אויס, — האָט ער מיך ווי גע־טרייסט, — אָבער פערקויפען איהם וועט איהר דאָך מיר?

— אודאי — אייך, זיכער!

— נו, וועל איך ווארטען.

ער איז א פרעהליכער געבליבען שטעהן, און האט עפּעס ווי געוואלט זאגען, נאר קאנטיג ניט געוואגט.

איך האב איהם געפרעגט:

— וואס ווילט איהר ווייטער?

— אז איהר וואלט אזוי גוט געווען וויזען מיר דעם אונ־טערשלאק פון רעקעל. איך דארף איהם אנקוקען. איך בעט אייך.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אבער האט זי פער־שטאנען און האב ניט געלאכט. פערקעהרט — איך האב א טיעפען זיפץ געטהאן און האב אראבגעצויגען דאס רעקעל פון זיך.

ער האט זיך גענומען מיט מבינות בעטראכטען, געדרעהט דאס רעקעל אין אלע זייטען און אויסגערופען:

— א פראסטינקער אונטערשלאק... נאר נישקשה... איך קויף ביי אייך... איז הייסט עס, ווען זאל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האט ער פרעהליך און אויפ־געדעגט פאר גליק געמורמעלט. — הייסט עס, אז דער אנצוג איז מיינער — אין א וואך ארום.

און פול האפנונג איז ער ארויס פון מיין צימער. איך האב געקוקט אויף מיין אנצוג מיט כבוד און אבשיי, עפּעס איז עס ניט קיין געוועהנליכער אנצוג. איך האב איהם גענומען שטארק היטען, ניט נאך מיין געוואהנהייט, איך זאל חלילה ניט בעריי־סען דעם ארימען הענדלערס האפנונג, וואס איך טראג אויף זיך...

פערמאכט.

לייבעלע איז א אינגעל פון צעהן יאהר. ער האט בלאסע בעקעלעך, שווארצע, פייכטליכע פערחלומ'טע אויגעלעך. זיינע שווארצע הערעלעך פאלען אראב אין קליינע געקרייזעלטע לאָקענדלעך, — פערשטעהט זיך נאר דאן זעהען זיך די לאָקענדלעך, ווען דאס היטעלע זיינס פאלט ארונטער פון זיין קעפּעלע— אזוי איז לייבעלע א פרום אינגעלע און וועט דאס היטעלע קיינמאל נישט אויסטהאן...

לייבעלע האט ליעב א סך זאכען און האט זיי קיינמאל נים, אדער ער האט זיי ניט אין גאנצען און דערפאר זייגען טאקי זיינע אויגעלעך שטענדיג פער'חלומ'ט, פערזארגט און א בענקעניש שווימט אין זיי שטענדיג אום.

ער האט ליעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאנצען טאג אין חדר. ער האט ליעב די זון, — פערהענגט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפּאטע און אין חדר ווערט פינסטער, אזש ס'פאלט אן א שווערע דריקעניש. לייבעלע האט ליעב די לבנה, די נאכט, — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאדען און ער פיהלט זיך אויף זיין געלעגער'ל, ווי לעבעדיג בעגראבען...

און לייבעלע קאן נישט פערשטעהן, ווי אזוי די וועלט פיהרט זיך עפּעס מאָדנע. דאכט זיך, אז די זון לייכט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה: עס איז אזוי גוט און פרעהליך, — נעמט דער רבי און פערשטעלט זי, — ניטא קיין זון!...

ווען לייבעלע וואלט א העזה געהאט, וואלט ער אזוי וועלען פרעגען: וואס ארט אייך, רבי, אז די זון לייכט אין פענסטער? זי

שאַרט איך דען ?...

נאָר לייבעלע וועט עס קיינמאָל ניט פרעגען — דער רבי איז אַזאַ גרויסער איד און אַזאַ קלוגער איד, מסתמא פער־שטעהט ער דאָך — אי, פאַר וואָס דאַכט זיך איהם, לייבע־לען, אַז עס איז ניט גוט, מסתמא איז ער נאָך אַ קליינער — אַז ער וועט ווערען אַ גרויסער, וועט ער אפשר אַליין פערהענגען די פענסטער. אָבער ווי די מעשה איז — ניט גוט איז לייבעלען און ער פיהלט זיך שטענדיג ווי אַ בעליידיגטער פון עלטערע מענשען...

פאַר נאַכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פער־גאַנגען. אין גאַס איז פרעהליך און לעבעדיג, די שוואַרצע זשור־קעס הורזשען און פליהענדיג טרעפען זיי איהם אין נאָז, אין אויער, אין שטערן. ער וואָלט וועלען אביסעל שפּיעלען אין גאַס, לאָזען אין דער היים די גאַנצע וועטשערע, האָט ער אָבער מורא פאַר׳ן טאַטען. דער טאַטע איז אפילו אַ גוטער, אַז ער רעדט מיט פרעמדע מענשען איז ער אַזוי ווייך, אַזוי גוט, אַזוי צוגע־לאָזען, — אָבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאָל ער קומען אַמאָל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפּעטער, וועט ער זיך באַלד צובייזערן:

— וואו ביזטו דאָס געווען, שעהנער מענש ? האָסט עפּעס געשעפטען ?...

היינט געה, דערצעהל דעם טאַטען, אַז אויפ׳ן גאַס איז איצטער גאָר ניט שלעכט, אַז ער האָט ליעב ווי די זשוקעס הור־דזשען, ס׳איז אַ מחיה צו הערען, אַז אפילו דער קלאָפּ זייערער, וואָס זיי גיבען פערביי־פליהענדיג, איז אויך זעהר פריינדליך און מעשה־חבר !...

עס איז דאָך טאַקי אַ ווילדע נאַרישקייט. באַשר ער, לייבעלע, איז אַ קליינער, געפעלט עס איהם, האָט ער נחת דערפון— דער טאַטע איז דאָך אָבער אַ גרויסער איד, וואָס האַנדעלט מיט

ווייץ און מיט קארן און ווייס אלע מאָל דעם מקח, ווען עס איז טייערער, ווען עס איז ווערלוועלער. דער טאטע קען רעדען גוט אויף גויעש און קען זיך דינגען, דער טאטע פערשטעהט אויף דער „פרייסישער וואג“. — א קליינינקייט דער טאטע! היינט ווי אזוי דערצעהלט מען דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצט אזוי גוט...

און לייבעלע איילט זיך גלייך פון חדר אהיים. אז ער קומט אהיים פרעגט איהם דער טאטע וויפיעל קאפיטלעך תנ"ך ער האט אבגעלערנט. אז ער ענטפערט: פינף — שווייגט דער טאטע און זינגט אונטער א ניגונדיל, נישט קוקענדיג איהם אין פנים אריין. טאמער ענטפערט ער: דריי, ווערט דער טאטע בייז און פרעגט:

— וואס איז די מעשה וואס אזוי ווענינ? הא?

און לייבעלע שווייגט און פיהלט זיך שולדיג קעגען טאטען.

נאך דעם פרעגט דער טאטע ביי איהם עפעס א טייטש־ווארט:

— סטיימש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אן איבערנעכטיגונג — ענטפערט לייבעלע דערשראקען.

דער טאטע שווייגט — א סימן אז ער איז צופרידען. מען זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאטע קוקט די גאנצע צייט אויף לייבעלען און לערנט איהם ווי צו עסען.

— ווי האלסטו די לעפעל? — בעמערקט ער טרוקען. און לייבעלע נעמט די לעפעל נידריגער און דאס עסען געהט איהם ניט איין.

נאכ'ן עסען מוז לייבעלע בענשען הויך און זאגען „עברי“, ווי עס דארף צו זיין. טאמער פערשלינגט ער א ווארט, צושרייט זיך דער טאטע:

— ווי האסטו געזאגט? ווי? נאך אמאל: שאתה זן

ומפרנס אותנו... נו, זאג — חאפ ניט, פליה ניט — עס ברענט ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאל כאטש ער איילט זיך זעהר, כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן גאס, כאטש עס ברענט איהם זעהר, זעהר...

אז עס ווערט פינסטער, דאווענט ער מעריב שוין פאר'ן לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע ווייל'ע ביי א גרייז, און לייבעלען קומט זעהר שווער אן צו איינהיטען זיך. די לבנה, ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאווענט און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן גאס, און ער טומעלט זיך אין דאווגען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארוים אויפ'ן גאס, אויסקלע־רענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערוייל אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די גאס. באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:

— אין שטוב אריין שלאפען!...

אויפ'ן גאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט ניט, נאר לייבעלען דאכט זיך, אז עס איז פון טאטענס ווערטער ווי א ווינט דורכגעפלויגען. עס איז איהם מאדנע קאלט געווא־רען, און ווי א דערפראָרענער געהט ער אריין אין שטוב, שטעלט זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף געהן צומאכען די לאדען, ניטא וואס צו זיצען! — דערהערט לייבעלע דעם טאטענס קול און אן אימה בעפאלט איהם.

און אט געהט ארוים דער טאטע. לייבעלע דערהערט, ווי די לאדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואלטען זיך געגען זייער ווילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ— ניטא קיין לבנה!...

—דער טאטע האט זי בעהאלטען!...

און א ווײַלע שפּעטער ווערט דער לאָמפּ אויסגעלאָשען. אין שטוב איז פינסטער, אלע שלאָפען שוין. לייבעלע אבער, וועלכער שלאָפט גראָד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאָפען. ער וואָלט נאָך וועלען שפּיעלען זיך אויפ׳ן גאַס, פון וואַנען עס דערטראָגען זיך דורך די שפּאַלטען רופענדע קלאַנגען... ער פּרובט זיך זעצען, איינקוקען זיך דורך די שפּאַלטען און טאַקי א פּרוב טהאָן אויפעפענען שטילערהייט א לאָדען און קוקען, קוקען... עס געלינגט אבער ניט. דער טאַטע כאַפּט זיך גראָד אויף און ברומט:

— וואָס פּאָרקעסטו זיך דאָרטען, האַ?... ווילסט איך זאָל אָראָבנעהמען מיט׳ן „פּאַס" און צוקאַטעווען דיך?!...

און לייבעלע כורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך איבער מיט דער קאָלדרע איבער׳ן קאָפּ און איהם דאַכט זיך, אַז ער איז לעבעדיג בעגראָבען...

דאס בענשער׳ל.

גרשון — א צעהניאהריג תלמוד תורה אינגעלע — האט געהאט חשק צום קליין סדור׳ל, וואס האט זיך געפונען ביים פאקען־טרעגער אין קאשיק, ווייל דאס דאזיגע סדור׳ל איז געווען אין א רויטען אייגבונד און די אותיות אויפ׳ן טאוועל זיינען געווען אמת׳ע גאלדענע און האבען געפונקעלט נאך בע־סער ווי גאלד. נאר פאר דאס סדור׳ל האט דער פאקענטרעגער געבעטען א גילדען און גרשון האט מעהר ניט געהאט, ווי א פיערער׳ל, וואס ער האט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האט ער זיך מישב געווען, אז ער וועט גאר קויפען דאס בענשער׳ל. אמת, בענשען קען ער אויסוויינינג, אבער אין בענשער׳ל שטעהט דאך ניט נאר בענשען אליין! דארטען שטעהט קריאת־שמע, ציצית־בענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאך דאס בענשער׳ל א קליינס מיט רויטע פאדער־בלעטעלעך און שעהן צוזאמענגענייט.

און גרשון האט עס אבגעקויפט פאר א פיערער׳ל.

געקומען אהיים, האט איהם די מאמע געגעבען עסען ווע־משערע — פארפעל.

— ווארט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעל? — האט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שנץ האט געוואוסט, אז אויף פארפעל מאכט מען מזונות, נאר ער האט געוואלט זיך אליין אבנארען, אז ער ברויך דאס בענשער׳ל נויטיג צו האבען, אז ער האט עס געקויפט ניט חלילה דערפאר וואס ער איז א צולאזען אינגעל און פערשווענדט גלאט אומזיסט געלד, נאר אדרבא, ווייל

ער איז אַן עהרליך אינגעל, וואָס מוז האָבען אַ בענשער׳ל ער זאָל וויסען ווי אַזוי מען מאַכט אַ ברכה.

— אויף פאַרפעל מאַכט מען מזונות! — האָט ער הויך געלייענט.

— וואָס לייענסטו דאָרטען? — האָט די מאַמע, פאַרענדיג זיך ביים פּריפּעטשיק, געפרעגט.

— איך האָב געקויפט אַ בענשער׳ל! — האָט גרשון גע־זאָגט מיט אַ גלאַנץ אין די אויגען.

— ניט קיין נאַרישקייט, — האָט די מאַמע איהם נאָכ־געגעבען: וויפיעל קאָסט?

— אַ פיערער... זעהסט — אַ טייערער בענשער׳ל, — האָט ער געלאָזען די טעלער פאַרפעל און צוגעטראָגען דאָס בענשער׳ל צום אויווען.

די מאַמע, ניט קיין געלעהרענטע, האָט עס גענומען אין דער האַנד, אַריינגעקוקט אין איהם און מיט אַבשיי געזעגנטפערט:

— אַ גוטער בענשער׳ל — ווערט אַ פיערער. זיי נור אַ איד און וויל לערנען.

גערשונקע עסט אָב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.

— ווערט אַ פיערער! — טרייסט ער זיך נאָך דער ברכה אחרונה, חאָטש דער שנץ קען די ברכה אחרונה ווי אלע ברכות. אַ, וואָס מאַכלים עס טהוט זיך אויף דער וועלט! גאַנצע פיער בלעטלעך איינגעטונקט מיט גוטע זאַכען!

— „אַגרעסען וואָס מען קען זיי עסען רויע"... ע... דאָס ווייס איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס"... דאָס ווייס איך אויך.

— „איינגעמאַכטס" — איינגעמאַכטס עסט מען דאַכט זיך פּסח... מאַמע, ווען עסט מען איינגעמאַכטס?

— ווען גאָט העלפט! — זיפצט די מאַמע...

— „אייער"... אייער עסט מען צום סדר, דאָס ווייס איך— ער לייענט ווייטער.

— „אינגבער..." אַי, אינגבער איז אַ גוטע זאַך. אינגבער־לעך פּערקויפט מען נעבען תלמוד־תורה צו גראָשען אַ שטי־קעל.. .עס איז גאַנץ געשמאַק...

„פּייכטע" — מאַכט מען „האדמה", — „טרוקענע אַהן אַ ברכה"... ע... די אידינע פּערקויפט טרוקענע, קוים וואָס מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אַזוי, איז דער דין ביי פּעפּער"... ע... פּעפּער איז בלאָטע... פּעפּער האָט ער פיינט.

— „אתבים, פּאַסאָלים" — דאָס איז גאָר נישט...

— לימאָנע שאָלעכץ... — דאָס וויים ער נים.

— מאַמע, וואָס איז דאָס לימאָנע שאָלעכץ?

— לימאָנע שאָלעכץ... פּערטראַכט זיך די מאַמע: צי זאָל דאָס ניט זיין אַפּטמאָל אַזאַ מין ציטרין?

— אַ, ציטרין ווייס איך!...—שרייט גרשון אויס—עס איז זויער... איך ווייס!

ער לייענט ווייטער און וואָס ווייטער ער לייענט, קריכט ער אַלץ אריין אין אומבעקאַנטערע מאכלים, וואָס ער האָט קיינמאָל זייער נאָמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפּט געפעלט איהם דער מאכל „סטרודיל", אויף וואָס מען מאַכט „מזונות".

— וואָס איז דאָס סטרודעל, מאַמע?

— לאָמיר, מיין זוהן, אַזוי ניט וויסען פון בייז, ווי איך וויים ניט וואָס דאָס איז, עס מוז זיין אַזאַ געפילטער טייגעכ־ציל.

— עס מוז זיין געשמאַק — איז זיך גרשון משער.

—מסתמא איז דאָס ניט שלעכט—גיט איהם נאָך די מאַמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פּערטיעפט זיך שטאַרק אין בענ־שער'ל, איהם איז ניט אַזוי וויכטיג די ברכה ווי די מאכלים, די ברכות זיינען גאָר פשוט'ע:- אָדער האדמה, אָדער מזונות,

אדער שהכל, די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער־שיעדען!...

ענדליך ווערט ער מיעד און, דאכט זיך, ווי ברוגז'לעך: פארוואס אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט פון זיי גאר נישט! פאר וואס איז עס אזוי? ער איז אזא עהר־ליך אינגעלע — ער האט פאר'ן לעצטען פיערער'ל געקויפט א בענשער'ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצער האט איהם געטהאן אן עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און נעהמט זיך צו די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכחו וגבורתו"..

ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה מלביש ערומים".

דאס איז שוין יא אן אינטערעאסנטע ברכה. נאר וואס איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין ניי בגד'ל, אלץ געלאטעט און געלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פא־דעם און לאטעט רק.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר נייהען א בגד?—פרעגט ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט נייהען", איז ער זיך מיאש, די ברכה „מלביש ערומים" וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיינ־מאל ניט! און וואס האט ער גאר געדארפט דאס בענשער'ל, אז קיין זאך האט ער ניט!...

ביי דאָקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט־געזעלשאפט פאר בעל־מלאכות" איז יענקיל דער שניידער נתפעל. „זינד חברות האָבען זיך גע'חבר'ט", וויצעלט ער, ווי זיין שטייגער איז: „איז נאָך אזא חברה ניט געווען". ערשטענס געפעלט איהם, וואס א בעל־מלאכה, א רעמעסלעננניק, הייסט עס, איז נאָר דער, וואָס פיהרט אן אייגענעם טיש און האָט אייגענע געצייג... „וואָס דען, די שקאָציקעס, וואָס זייער געצוג איז בלויז זייערע צעהן פינגער און היינט ארבייטען זיי דאָ, מארגען דאָרטען — זיי זיינען דען מענשען? אָט, איך בין א שניידער, אָבער וויבאלד איך פיהר אן אייגענעם טיש און האלט פועלים, בין איך טאקי א טשלען אין דער חברה און האָב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „נאָש בראט" 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאר פסח, א פאר סוכות, עפנען זיך דאָך די אויגען, אז מען קריגט געליהען 3 צעהנערלאך... לייהען לייהט מען כלומרשט אויף געצייג, אויף „מאַטעריע", אָבער ווער דאַרף דאָס וויסען, אז דאָס איז אויף מצה, צי גאָר אויף שיכלאך פאר די קינדער?

און זינד די דאָזיגע חברה האָט זיך געגרינדעט, געהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ניט די הילף, וואָס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפּט איז איהר שטאָלץ וואָס ער, יענקעל דער שניי־דער, וואָס האָט אין שפּייז קרעמעל קאָנטאָ סך הכל ביז א האַלב־קערביל ווערט גאָר פלוצלונג א „טשלען" און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אזא אייגענם געלד!...

— פאר אזא סומע געלד, — וויצעלט ער אַמאָל — זיי זאָלען גאָר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אזוי אויף דער הוצאה,

בשעת עס איז נימא קיין ארבייט, קען מען דאך גאר אנהייבען צו האנדלען און ווערען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל ליעגט דערפאר מיט די ביינער אין דער דאזיגער חברה. כאפט זיך אמאל אריין אין קאנטאר וויסען, וואס „הערט זיך", אמאל מיט א בקשה: אבלייגען דעם טערמין פון צאהלען, און אמאל: פרואווען קריגען א הוספה אויף זיין קרעדיט נאך א צעהנרובעלדיגע... עס וואלט, נישקשה, צוגיץ געקומען! און ניט איין שעה האט ער שוין מבטל געווען צוליעב דער דאזיגער חברה, פאר וואס די ווייב זיינע פלעגט איהם אמאל, אזוי פארבייגעהענדיג, א זאג טהאן:

— די גליקען פון דיין חברה וויים איך נאך „ברוך השם" ניט... דו צורייבסט מעהר צייט, ווי עס טרעפט אן די געלד, וואס דו לייהסט דארטען...

נאר יענקעל ענטפערט איהר מיט א גוטמוטיגען שמייכעל פון אויבען אראפ:

— דו האסט א פנים א ידיעה אין אזוינע זאכען... אט פרעג דיך בחרם...

נאר שטארק נתפעל איז ערשט יענקעל געווארען, ווען די דאזיגע חברה האט פערברייטעט איהר טהעטיגקייט און האט געגרינדעט נאך אן אבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאמען: „ר ו פ א י ח ו ל י ם".

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאנען אין דעם, אז יעדער מיטגליעד, ווען ער צאהלט איין צוויי רובעל א יאהר, האט ער דאס רעכט, ווען ער, צי ווער פון זיין הויז־געזינד, ווערט חלילה קראנק, צו ווענדען זיך צו יעדען דאקטאר, וועלכען ער וויל נאר אליין. דערויף גיט זיך יעדערען ארויס אזא ביכעלע און ווי נאר מען ווייזט דעם דאקטאר דאס ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", מוז דער דאקטאר היילען אהן א גראשען געלד און דאס גלייכען דארף יעדער אפטייקער געבען רעצעפטען, ווי פיעל דאס הארץ געלוסט.

— דו בענעהמסט חאטש, וואס פאר א טייערע זאך דאס איז! — האט ער געפראוווט איינטאלקעווען מיט דער ווייב, אז זי זאל איהם ערלויבען איינשרייבען זיך אין דער דאזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאס... — האט די ווייב אונטערגעזיפצט— הלואי זאל מען ניט דארפען... א דאקטאר קומט צוניץ... אט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין א פאר חדשים פון אן אויער, און וועלוועלע פרואווט גאר ניט עסען, אויסגע־דארט נעבעך איז ער געווארען. און איך אליין וואלט אויך גע־דארפט א דאקטאר... אבער צוויי רובעל איז דאך באלד א האל־בע שורקע האלץ...

— ביזט א בהמה! — איז שוין יענקעל פון געדולד ארויס, און האט פאר די לעצטע צוויי רובעל אייגגעשריעבען זיך אין דער חברה.

— זאלסט הייגט געהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאקטאר מינץ... א טייערער דאקטאר, — האט יענקעל פער־זאגט דער ווייב אויף מארגען נאכ'ן איינשרייבען זיך. — מינץ געהמט דאך ניט אנדערס, ווי א האלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאקטאר אין שטאדט. געה שוין אריבער, נא דיר רעם ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אז דאס ווייב האט אבגעטהאן איהרע מלאכות האט זי בערעלען געהייסען גוט אויסשנייצען די נאז, אנגעטהאן איהם די שבת'דיגע היטעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ...

יענקעל האט איהר א גליקליכער נאכגעקוקט און האט געטראכט:

— א האלבער רובעל וועט שוין אראב... מארגען וועט גע־העז יענטעלע, איבער מארגען בערעלע, איבער־איבער מארגען וועלוועלע...

— אזא טייערע זאך, ווי די חברות זיינען, איז ניטא אויף

דער וועלט! — האט ער שוין זיך ניט געקאנט איינהאלטען ניט אויסצודריקען זיין התפעלות פאר זיין איינציגען פועל.

דער פועל, א הויכער און א דארער, מיט פייכטע אויגען האט טרויעריג אבגעענטפערט:

— יא, ווערמען גאט העלפט...

פון דעם דאזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק געריהרט געווארען און ער האט בעשלאסען צו זעהען מאכען עפעס א שווינדעל אין ביכעלע און זעהן, אז דער פועל זאל זיך מיט איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאר א מענש — האט ער זיך צום פועל געווענדעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאקטאר... איך וועל שוין זעהען עפעס מאכען א קונץ, וואס טהוט דיר וועה?

— אין הארצען כאפט אמאל שטעכען! — האט דער פועל געמאכט א קראנקע מינע.

— אויך צו מינץ'ן! — האט דער שניידער אויטאריטעטיש בעשטימט, — אויף א הארץ־פעהלער איז ער דער גרעסטער דאקטאר... מען זאגט, אז ער האט געקאנט זיין א פראפעסאר, נאר ער וויל זיך ניט שמד'ען...

— פארט א איד! — האט ער מיט שטאלץ צוגעגעבען — דאכט זיך — וואס? פאהרט אום שבת. פיהרט א טרייפע קיך און שמד'ען זיך — דאס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אלע קינדער איבער־געוועזן ביי דאקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געווארען מיט פלעשעלעך, סלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלעגט זיי טאפען שמעקען און שאצען:

— די סלויטשיקלעך אליין זיינען עפעס ווערט...

זיין „וויזיט" צום דאקטאר האט ער אבגעלעגט אויף שבת. אין מיטען וואך געהן קורירען זיך פערגינט ער זיך ניט. דאס

איז ער ניט ביכלת. און אגב פאסט ניט פאר לייטען. א מענש געהט אום, עסט און טרינקט און נא דיר גאר קורירען זיך. שבת איז אנ'אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע ארימע אידען...

און ווי יענקעל האט נאר אבגעדאווענט, האט ער זיך געאיילט צו געהן צום דאקטאר.

געהענדיג האט ער איבערגעווארפען אין קאפ אלע זיינע חלאת'ען און זיך אלץ מישב געווען, אויף וואס זאל ער פרעגען, בעסער פאר אלץ וואלט ער וועלען האבען א רפואה צו זיין חלאת, וואס עס האט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעוויזען: ער קאן אין באד אויפ'ן פאל די פארע ניט פערנעהמען. עס פערכאפט איהם גלייך דעם אטעם און ער מוז ארויסלויפען צוריק אין דער קאלטער באד. ער האט אזוי ליעב פארע!... און גלאט איז דאס גאר מעשה אינגעל... אמאל איז ער געווען פון די ערסטע, וואס פלעגען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען און שרייען: פא־דאוואי פארו!... איצט איז ער איינגאנצען אראב פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער זיך צו, און דאס נאר אויף א ווײלע — ער מוז גלייך ענטלויפען...

אבער צי איז דאס א חלאת? עס קאן זיין, אז דער דאקטאר וועט גאר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרעגען דאס ערשטע מאל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרעגען, אז ער וועט געהען צו דאקטוירים עטליכע מאל און וועט ווערען געניט.

דאס ערשטע מאל דארף מען פרעגען וועגען אן איידעלע קרענק: וועגען מאגען. עפעס שוין א צייט, אז ווי ער עסט נאר אב בולבע מיט ראסעל, שטעהט איהם מאגנע אונטער'ן לעפעלע, ערשט, אז ער עסט אב מיטאג, און לעגט זיך צו אויף א האלבע שעה, ווערט איהם אביסעל לייכטער, אבער אונטער'ן לעפעלע דריקט אלץ...

— יא, דאס איז אן איידעלע קרענק! — בעשליסט ער—

און אַ וויכטיגע. עס איז דאָ וואָס אָנצונעהמען. און שפּעטער, אין עטליכע וואָכען אַרום, וועט ער פרעגען אויפ'ן „קאָפּ“, אויפ'ן האַרץ, אויפ'ן שטענדיגען קאַטער, וואָס ער האָט, אויף דעם גראָבען פינגער פון פוס, וואָס זינט דער נאָגעל האָט זיך פון איהם אַראָבגעריסען, ווערט ער אַלץ שוואַרצער און שוואַרצער...

— און נאָכדעם וועל איך ערסט אַ פרעג טהאָן וועגען דער באָד — בעשליסט ער...

און יענקעל לאָזט זיך גיכער געהען צום דאָקטאָר. „דער זייגער איז שוין שפּעט“ טראַכט ער, און דער טשאָלענט קען קאַלט ווערען — און ביי יענקלען אַ קאַלטער טשאָלענט איז אַ פערשטערטער שבת...

געקומען צום דאָקטאָרס טיר, האָט יענקעל דערזעהן צוויי גלעקלעך, איינעם, ווייס ער, דאַרף מען קוועטשען און איינעם ציהען. און ניט וויסענדיג, וועלכער גלעקעל קלינגט צום דאָקטאָר, האָט ער אי געקוועטשט, אי געצויגען... און געקלונגען האָט ער נאָכאַנאַנד, ווייל איהם האָט זיך אַלץ געדאַכט, אז מען הערט ניט אינווייניג... די טיר האָט זיך געעפענט מיט האַסט. און אַ בייזע צורה פון אַ לאַקיי האָט זיך בעוויזען און אַ געשריי געטהאָן:

— וואָס איז דאָס פאַר אַ מין קליגגען ?... דוראַק ? !..

— איך דאַרף צום דאָקטאָר.... איך בין אַ טשלען... און יענקעל האָט גלייך אַרויסגעכאַפּט דאָס ביכעלע...

דער לאַקיי איז ווייכער געוואָרען. ער האָט אַ שמייכעל געטהאָן און געהייסען איהם וואַרטען אין צווייטען צימער, ביז דער דאָקטאָר וועט איהם אַ רוף טהאָן.

דער אויפנעהם־צימער איז געוועזען פול מיט פערשיעדענע מינים אידען אָהן בערד, אידען מיט בערד און דערהויפּט — ווייבער. געזעסען זיינען זיי אַלע שטום און יעדער פערטיעפט אין זיין קראַנקהייט... ווער ניט ווער, האָט זיך נאָר איבערגע־שושקעט אויפ'ן אויער. יענקלען איז אַזאַ גרויסער און שוויי־

גענדער עולם ניט געפעלען געווארען. עס איז איהם געווארען זיצענדיג באלד לאנגווייליג. ער האט זיך א וועגד געטהאן צום ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האט דער איד אויסגעשטעלט פערוואונדערט די אויגען.

— אין „רופאי חולים"!

— לאזט צו רוה... — האט זיך דער איד אבגעקעהרט.

— א בעל גאוה! — האט יענקעל א טראכט געטהאן און האט חרטה געהאט, וואס ער האט מיט איהם גאר אנגעהויבען: אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאזע־נער...

און ער האט שוין מעהר מיט קיינעם ניט גערעדט. ער האט נאר מיט גרויס אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האט געפיהרט צום דאקטאר. נאך יעדען מאל, ווען די טיר פלעגט זיך עפענען, פלעגט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאן דאס ביכעל — און זיך לאזען געהן, נאר דער לאקיי, א רוח אין איהם, פלעגט איהם מיט א בייזקייט אבשטעלען, זאגענדיג:

— ווארט, האט צייט!

און פלעגט א צווייטען דורכלאזען.

און יענקעל איז געבליעבען זיצען אין איינע שרעק: גאט וויים, וואס מיט דעם טשאלענט וועט דארטען ווערען... מען וועט איהם אין מויל ניט קאנען נעמען...

ענדליך איז ארוים פון דאקטארס צימער דער לעצטער חולה. יענקלען איז ווי א משא פון די פלייצעס אראבגעפאלען. ווארום די אלע בעזוכער זיינען ניט אויף שטוהלען, נאר ווי אויף איהם געזעסען, — אזוי האט זיך איהם געצווינגען די צייט.

צוטומעלט און צוטראגען, האלטענדיג אין האנד דאס בי־כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", איז ער אריין צום דאק־

טאָר און האָט זיך תמ׳עוואַטע אַנידערגעשטעלט אין מיטען צימער.

דער דאָקטאָר איז געזעסען אויף א שטוהל, האָט געקוקט אויפ׳ן פאַציענט, געגענעצט הויך און האָט ענדליך, ווי דורך די ציינער, דורכגעזייהט:

— וואָס טוט וועה?...

— דער מאָגען... עס שטעהט אונטער׳ן לעפעלע... — האָט יענקעל הערשראָקען געענטפערט.

— שוין לאַנג?...—האָט דער דאָקטאָר ווידער, נאָכדעם ווי ער האָט א גענעץ געטהאָן, געפרעגט:

— אָ, שוין א צייט! — האָט יענקעל שוין ווי מיט א שטאָלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאָהר צעהן...

דער דאָקטאָר האָט איהם צוגערופען נעהענטער, א טאַפּ געטהאָן דעם בויך, א קוק געטהאָן אין די אויגען, און געזאָגט:

— אָבהיטען זיך מיט׳ן עסען... עסען אַלץ פרישע... ניט עסען די שבת׳דיגע מאכלים אייערע: קוגעל... קאשע...

— הא? — האָט יענקעל אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען.

— נו, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאָלענט ניט עסען. — האָט דער דאָקטאָר דייטליכער ערקלערט...

— פּאַני דאָקטאָר — וואָס הייסט? — האָט יענקעל אָנ־געהויבען בעטען זיך ווי צומישטערהייט... — טשאָלענט... וואָס הייסט טשאָלענט... ביי מיר איז גוטער טשאָלענט.... הייסער... אדרבא...

—איהר טאָרט ניט עסען קיין טשאָלענט, זאָג איך אייך!— איז דער דאָקטאָר אריין אין כעס — און געהט אייך!

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט... — האָט יענקעל גענומען ציטערען. — איך בין א פּראָסטער מענש... איך האָרעווע א גאַנצע וואָך... ביי מיר איז טשאָלענט...

נאָר יענקעל האָט שוין ניט געהאט פאר וועמען צו רע־דען: דער דאָקטאר איז שוין ניט געווען...

געקומען א היים. איז דאָס ווייב אויף יענקלען ארויפגע־פאַלען:

— וואו ביזט דו דאָס געווען? דער טשאָלענט איז אודאי שוין קאַלט געוואָרען.

— וואו זאָל מען זיין — זיך פערדעדט אין בית־מדרש... האָט יענקעל פערשולדיגט געענטפערט... — אָט געה איך זיך וואשען.

דער טשאָלענט איז גראָד געווען הייס, נאָר עסענדיג איהם, האָט זיך איהם געדאכט, אז ער עסט ניט קיין טשאָלענט, נאָר עפּעס א טרפ׳ע זאַך און יעדער לעפעל קאשע און יעדער ביסען קוגעל האָט זיך איהם געשטעלט אין האלז און געוואָרגען איהם.

— ווער ווייס — האָט ער געטראכט — וואָס איך קען נאָך אָנמאכען: וואָס הייסט — ניט פאָלגען א דאָקטאר!...

און ער האָט פון גאנצען הארצען חרטה געהאט אויף זיין אויפטהו: איינשרייבען זיך אין „רופאי־חולים“.

— צו וואָס האָב איך געדארפט האָבען צו טהאָן מיט די דאָקטוירים — האָט ער זיך גע׳מוסר׳ט...

דאָס אייביגע לעבען.

נאָך איינגעלוויין, אז ער האָט געהייסען, ניט ווי יעצט ר' בער, נאָר בערעלע, האָט ער זעהט אָפּט געטראַכט וועגען טויט. אז ער האָט געלערנט די מעשה פון אָדם וחוה, האָט ער זיך שטאַרק אויפגערעגט און עס האָט איהם געאַרט, וואָס אדם וחוה האָבען בעסער ניט געגעסען פון עץ החיים, איידער פון עץ הדעת. אז זיי וואָלטען א סך געלעבט, וואָלטען זיי סיי ווי סיי קלוג געווען — האָט ער געטראַכט דאַמאָלס, און אפילו, אז זיי וואָלטען קיינמאָל ניט קלוג געוואָרען, וואָלט אויך קיין אונגליק ניט געווען, אבי אייביג לעבען, בפרט, אז זיי האָבען געקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א געשעפט אָבצור־רייסען אן עפּעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזייטיגע שווער־דען פערקוקען זיך? איהם וואָלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. ער וואָלט שוין וויסען ווי אזוי אראָבצורייסען אן עפּעל. אי גאָט וואָלט זיך וויעדער געבייזערט, נאָר וואָס וואָלט גאָט דאַ־מאָלס געקענט מאַכען? אז מען לעבט אייביג קען מען שוין לאַכען פון אלץ, וואָס קען גאָט טהאָן מיט א מענשען וואָס לעבט אייביג! אזא מענשען קען מען ניט סטראַשען מיט'ן גיהנום, מיט שווערע ארבייט: צו א מענשען וואָס לעבט אייביג קען מען גאָר ניט צושטעהן — אזוי ווי צו גאָט אליין. יעדערער וואָלט דאַן געווען א גאָט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זיינע רעיונות. און דעם אמת געזאָגט האָט ער בשעת די דאָזיגע גע־דאַנקען ניט שטאַרק געהאַלטען פון גאָט, ניט שטאַרק צופריעדען געווען מיט דער גאַנצער וועלט־שאַפונג. אמת טאַקי אין זעקס טעג האָט ער בעשאַפען די זון מיט די שטערען, מיט האַק און

פּאַק, אָבער וואָס טויג דאָס אַלץ, אַז מען דאַרף שטאַרבן און דאָס אַלץ פֿאַרלאָזען. אָט למשל איז ביי בערעלען געווען אַ קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האָט זי אַזוי ליעב געהאַט, און זי האָט אַפילו ניט געוואוסט, אַז עס איז דאָ אַ זון מיט אַ לבנה מיט שטערען מיט פייגעלעך — צו צוויי יאָהר איז זי געשטאָרבען און פאַר איהר האָט גאָט גאָר נישט בעשאַפען, מעהר ניט ווי דעם מלאך־המות, וואָס הלואי וואָלט ער ניט בעשאַפען געוואָרען.

שפּעטער אָבער פֿאָהרט בערעל אריין אין די ווייטערדיגע סדרות, ער לערנט פרשת נח, וואו גאָט ווייזט זיך ארויס ניט נאָר פאַר אַ בעשעפער נאָר פֿאַר אַ בייזען צושטערער, נעהמט אין מיטען דערינען און ברענגט אַ מבול אויף דער וועלט און מאַכט אַלץ חרוב. דעם אמת געזאָגט איז דאָס בערעלען ניט געפעלען. ער, בערעלע, אַז ער בויט אויס אַ שטיבעלע פון קאַרטען און עס פאַלט איין, טהוט איהם וועה דאָס האַרץ, כאָטש ער איז ניט שולדיג — דאָס שטיבעלע איז פון זיך אַליין איינגעפאַלען, און גאָט נעהמט אַזאַ וועלט און מיט די אייגענע הענד מאַכט ער עס חרוב, פערטרינקט עס. אָבער שטאַרק אריינלאָזען זיך אין דעם ראָזינגען עניין האָט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אַזאַ גאָט איז שוין אַ מורא אַנצוהויבען זיך. אָבער דאָך וויים ער, אַז אַלץ איז שולדיג דער טויט. ווען אדם והוה וואָלטען ניט געגעסען פון עץ הדעת, אָדער וואָלטען זיי אַראָבגעגנב'עט אַן עפּעל אויך פון עץ החיים, וואָלט מען געלאַכט פון מבול: ווי באַלד, אַז מען לעבט אייביג, טאָ וואָס קען טהאָן אַ מבול?

נאָך שפּעטער געהט ער אריין אין די נאָך ווייטערדיגע סדרות. ער ווערט שוין מיט גאָט גאָר גוט בעקאַנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז אַ בייזער, אַ שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאָר אַ מורא צו זאָגען עפּעס אויף איהם, נאָר פּשוט צו טראַכטען. ער וויים אַלץ, וואָס קומט פאַר אין הארצען און פאַר יעדער קליינינגקייט שטראָפט ער.

וועגען דעם טויט טראַכט שוין דאַמאָלס בערעל ווייניגער. אביסעל ווערט ער מיט׳ן געדאַנק געוועהנט, און אביסעל פּטר־שפּיעלט ער זיך מיט חדר־אינגלעך: געהט זומער אין וואַלד, ווינטער אויפ׳ן גליטש און זעהט געניסען פון דעם קורצען לע־בען ווי פיעל עס לאָזט זיך און פערגעסט ביסלעכווייז אַז אדם מיט חוה׳ן, אַז עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר׳ בער, א איד א פופציגער, האָט שוין אויסגעגעבען קינדער, לעבט רוהיג פון א קראָם, וועלכע עס פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואָס מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אלץ מעהר ספיקות, אלץ מעהר קשיות, אלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם: דער עיקר אבער לאָזט איהם ניט אָב די מחשבה פון טויט. ער דערמאָנט זיך, אַז, דאַכט זיך, גאָר ניט לאַנג איז ער א קליין אינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אָט איז ער שוין יעצט 50 יאָהר. אז ער זאָל שוין אויסלע־בען די יאָהרען ווי אין פּסוק שטעהט: אם בגבורה שמונים שנה, העכסטענס אכציג יאָהר, איז איהם אויך סך הכל געבליע־בען א 30 יעהרעלעך, אלץ ווייניגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאָך שנעלער וועלען זיי פערשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאָל, אז דאָס איבינע לעבען הייבט זיך ערשט אַן אויף יענער וועלט; ס׳איז אודאי א גרויסע נחמה. נאָר וואו נעהמט מען דעם אמת׳ען רייגעם גלויבען דער־רין? ווארום נאָך אלע זאכען, נאָך זיין גאַנצער פרומקייט און תמימות גלויבט ער דאָך מעהר אויס מורא, ווי אויס גלויבען. בפרט זייט ער האָט אריינגעקוקט אין א פּאָר פרייע העברעאי־שע ספרים, וואָס האָבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גלויבען אזוי ניט עכט, אזוי געּנאַרט, אזוי וואַקעלדיג...

ער ראַטעוועט זיך מיט ספרים, מיט׳ן פעדאָן, מיט׳ן תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל־

כען ער האָט אויסגעשריעבען אזש פון ווארשע, וואָס ווייזט אויף, אז ס'איז יאָ דאָ א יענע וועלט... די אלע ספרים שטעהען אָבער ניט צו צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי ניט. די נשמה צאַפּעלט אלץ און פלאַטערט, ווי א פייגעלע אין א גרויסען פראָסט... נאָך אלע ספרים און נאָך אלע הבטחות, ווייל דער שווארצער בעגלייטער — דער געדאנק פון טויט — ניט אבטרע־טען פון איהם אויף א שריט און די פראַזע: בער, דו וועסט שטארבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שווארץ גלע־קעל פון ערגעץ א ווייטען פערשאָלטענעם לאַנד...

— אמאָל — דערמאָנט ער זיך — האָט ער געלעזען א מעשה'לע — אויף עברי־טייטש, ס'איז אבער געווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האָט ער עס פאר דער ווייב. זי זיצט א גאנצען טאָג אין קראָם, זאָל זי האָבען וואָס צו לעזען, א אי־דענע האָט דאָך אויך א חשק אין עפּעס ארייַנצוקוקען. דאָס דאָזיגע מעשה'לע האָט ער נאָכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז געווען שוין זעהר לאַנג, דאָך געדענקט ער, אז דאָרט האָט זיך עפּעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האָט זיך געלאָזען ערגעץ ווייט, ווייט צו א קוואַל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג... ער דערמאָנט זיך יעצט אָן דעם מעשה'לע און קען ניט געדענקען דעם סוף — האָט יענער געפונען דעם קוואַל צי ניט. עס איז נאַרישקייט — אויב יענער האָט אפילו געפונען, גלויבט ער אויך ניט אין קוואַל. ס'איז אבער ציקאווע צו וויסען צי האָט ער געפונען. דאָס מעשה'לע אליין איז גלאַט זעהר א שעהנס געווען... שוין עטליכע וואָכען, אז בער זוכט דאָס מעשה־לע צווישען זיינע דיקע ספרים און קען זי ניט געפינען.

— ווייסטו ניט, ביילע, וואו קען זיך ערגיץ וואַלגערען א מעשה'לע אויף עברי־טייטש? — האָט ער זיך שוין אָבגעשעהמט און האָט א שבת בייטאָג א פרעג געטהאָן מיט א מאָדנעם טרוי־עריגען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאָס ווייב האָט איהם מאָדנע אָנגעקוקט, ניט פערשטע־

הענדיג וועלכעם מעשה'לע ער מיינט.

— איך ווייס ניט וועלכע מיינסטו.

— אָט דאָס מעשה'לע, ווי אזוי איינער א מענש האָט זיך אמאָל געלאָזען זוכען א קוואַל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אהא! איך דערמאָן מיך! — האָט ביילע געענטפערט און איהר פּנים האָט זיך ווי מיט שטראַהלען בעשאָטען — יאָ, יאָ, איך דערמאָן מיך, ס'איז געווען טאקי א שעהן מעשה'לע. איך האָב עס דריי מאָל געלייענט...

— נו, נו, ווייסטו אפשר וואו ליעגט עס ערגעץ? — האָט זיך בער אנגעכאַפּט מיט א בעהאַלטענער שמחה.

— ווער ווייס? — האָט ביילע געענטפערט — אודאי לאַנג אויף דער וועלט ניטאָ.

—א שאָד! א שאָד! — האָט בער באמת בעדרויערט.—איך דאַרף דאָס גראַד איצט האָבען.. און נאָך א קליינער פּויזע האָט ער זיך געווענדעט:

— געדענקסטו ניט, האָט יענער געפונען דעם קוואַל?

— אוי, דאָס האָב איך שוין פערגעסען — האָט ביילע ווי פערשולדיגט געענטפערט.—דער קאָפּ איז אזוי פערדרעהט.

—א שאָד, וואָס די מעשה'לע איז פערפאַלען געוואָרען—האָט בער ווידער בעדרויערט און האָט זיך ווידער גענומען זוכען צווישען די דיקע ספרים דאָס קליין ביכעלע פון קוואַל פון אייביגען לעבען, מורמלענדיג דערביי:

— אפשר וועל איך פאָרט געפינען...

ער האָט אָבער ניט געפונען און ער האָט עס אויסגעלעגט ניט צום גוטען...

מיניאַטורען.

געבליבען אליין.

1.

זיצענדיג אויף א באנק אין זאקסישען גארטען, האב איך פאר לאנגווײלע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאט און האב ארײנגעקוקט אין איהם.

אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אבגערוקט פון מיר, איז געזעסען א אידישע רײכע דאמע פון א יאהר 40 מיט א קליין־מײדעל, א טאכטערל, פון א יאהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווײז אבווענדען מײנע אויגען פון בלאט און ניט ווילענדיג א קוק טהאן אויף מײנע צוויי חשוב׳־דיגע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאס קלײנע מײדעלע שטעלט אויס איהרע גרויסע אויגען און קוקט דא אויף מיר, דא אויפ׳ן בלאט.

נאך איהרע בליקען איז מיר געווען לײכט צו דערקענען, אז דאס בלאט איז איהר פרעמד, זי האט אזעלכע ווילדע אותיות קײנמאל ניט געזעהן... יעדער בליק איהרער האט קינ־דעריש פערוואונדערט געפרעגט: וואס איז דאס אזוינס? עפעס ניט קײן רוסיש, ניט קײן פויליש און ניט קײן דײטש?...

און באלד האב איך דערהערט איהר דײטליכע פראגע אין רײן פויליש.

— מאמעניא, צא טען פאן טשיטא?

איך האב א קוק געטהאן אויף די מוטער, אויף די רײכע דאמע און האב דערזעהן, ווי איהר ווײס געזיכט איז דונקלער געווארען און איהר לאנגער נאז האט זיך פערקרימט אין א זײט; און גלײך נאך דעם האב איך דערהערט א קורצען ברוגז׳־דיגען ענטפער:

— ניין!

דאָס מיידעלע איז אַבער, ווי אַ רייך, געפּעסטעט קינד, איינגעשפּאַרט געוועזן און האָט דורכאויס געפּאָרערט, אַז די מאַמע זאָל איהר זאָגען, וואָס איך לעז אַזוינס.

נאָר די מוטער האָט מיט כעס געשאַרט דעם זאַמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געזאָגט, אַזוי ווי זי וואָלט מורא האָבען, מיט'ן אויסזאָגען איהר מויל אומריין מאַכען.

דאָס הארץ האָט מיר שטאַרק געקלאַפּט. עפּעס אַן אַלטע וואונד האָט זיך אין מיר אַבגערופען און האָט שרעקליך וועה געטהאָן, געגאַגט און געצופּט... און פּלוצים, איך ווייס ניט ווי אַזוי, האָט זיך ביי מיר ווי מיט געוואַלט ארויסגעריסען אַן ענטפער:

— טאַ יעסט זשידאַווסקאַ גאַזעטאַ!...

און איידער איך האָב צייט געהאַט זיך אומצוקוקען, וואָס פאַר איין איינדרוק מיין ענטפער האָט געמאַכט, איז שוין די דאַמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען געוואָרען אין אַ צווייטער אַלעע...

איך בין געבליעבען אַליין...

וואַרשוי 1900.

2.

ניט קיין איד.

איך נעה אין גאַס. ניט ווייט פון מיר געהען צוויי אידישע איינגלעך אין לאַנגע קאַפּאָטקעלעך און שמועסען פרעהליך.

און אָט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאָס הענטעל און ווייזט אָן מיט אַ פינגער אויפ'ן אַלטען פּאָליציס־

טען, וואס שטעהט אין מיטען גאס און גיט אכטונג אויף די ארדענונג.

— דאס איז א אידישער סטאיקאווע! — הער איך ווי ער זאגט מיט קינדערשען שטאלץ, און זיינע שווארצע אייגעלעך גלאנצען פאר פרייד.

דאס צווייטע אינגעלע קוקט אן זיין חבר ווילד, קען ניט גלויבען און לאכט:

— חע—חע—חע! א אידישער סטאיקאווע!... משוגע־נער יאסקע! א איד טאר ניט זיין קיין סטאיקאווע...

דאס ערשטע אינגעלע, דער משוגענער יאסקע, האלט זיך אבער ביי זיינס און שווערט מיט אלע כחות:

— אוי, זאל יאך אזוי געזונד זיין! ער דאווענט אפילו אלע שבת ביי אונז אין קלייזעל, ער שאקעלט זיך אזוי!...

— ס'א ליגען! שפארט זיך דאס צווייטע אינגעלע, אבער שוין אביסעל שוואכער: דעם חבר'ס הייסע שבועה, און דער פאקט, אז ער זעהט איהם אלע שבת אין קלייזעל, האבען גע־ווירקט אויף איהם.

און דאס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאך שטארקער זיינע ווערטער דערמיט, וואס דער אלטער סטאיקאווע טראגט א באַרד:

— זעהסט סארנע לאנגע באַרד!

דאס ווירקט שוין אין גאנצען און דאס צווייטע אינגעלע שרייט אוים פרעהליך:

— אוי, טאקע, טאקע! אי ווען א איד א פאליציימאן! איך וועל עס פערצעהלען אלע אינגלעך אין חדר!

אויפ'ן טראטואר געהט דערווייל דורך א אידישער טרע־גער מיט א גרויסען קאסטען אויפ'ן פלייצע. דער פאליציסט שרייט פון ווייטען:

— אראב פון טראטואר!

דער איד הערט ניט.

און דער פּאָליציסט לויפט צו צום טרעגער מיט אימפּעט, פיהרט איהם אראָב פון טראָטואר און בעגלייט איהם מיט זייד־לעריי און סטראַשעט איהם מיט׳ן צערקיל.

— ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צווינגט זיך אומע־טעג דאָס צווייטע אינגעלע — ער טרייבט א אידען!... ניט קיין איד, איך האָב געזאָגט...

דאָס ערשטע אינגעלע קוקט טרויריג אויפ׳ן פּאָליציסטען און קען גאָר נישט ענטפערען...

וואַרשוי 1900.

3.

אין א אידיש געוועלב.

איך געה אריין אין א אידיש געוועלב און בעט איין אָב־מעלע טהעע, אמת׳ע פּאָפּאָוו׳ס.

— ווי דען, ווי דען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאַנ־גער קאַפּאָטע — אודאי אמת׳ע! ביי מיר איז גאָר קיין פאַלשע ניטאָ, איך האַלט עס ניט!

ער דערלאַנגט מיר איין אָבטעלע טהעע, איך בעטראַכט עס פון אלע זייטען מיט ספיקות און פרעג איבער נאָך אמאָל:

— עס איז געוויס אמת׳ע פּאָפּאָוו׳ס?

— א מאָדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין כעס — אז מען זאָגט אייך געוויס, איז געוויס! איך וועל אייך דען אָב־נארען? איך האָב נאָך קיינמאָל א אידען ניט אָבגענאַרט.

— נו, אז א איד זאָגט, דאַרף מען איהם גלויבען, — ענט־פער איך מיט שטאַרקער אמונה אין א אידענס עהרליכקייט— א אידען גלויב איך שטענדיג.

אויפ׳ן אידענס פּנים בעווייזט זיך עפּעס א מאָדנער שמייכעל, ער גיט זיך א קראַץ אין קאָפּ און זאָגט אַרויס:

— מילא, וואָס זאָל מען טהאָן מיט אייך? אז איהר גלויבט אַזוי אין אַ אידען, דאַרף מען אייך טאַקע ניט אָבנאַרען... ווייזט אַהער דאָס אכטעל׳ע טהעע און נאַכט אייך טאַקע אמת׳ע פּאַ־פּאָוו׳ס...

4.

דער פּאַלשער טאָן.

די נאַכט־קאַפּע, איין איינער פון די רוישענדע גאַסען פון שטאָדט איז פול מיט געסט. עס איז צוויי דער זייגער ביי נאַכט, נאָר וועגען שלאָפען קלערט דאָ קיינער ניט. דאָ שפּיעלט די נאַ־טור זעהר אַ קליינע ראָלע, מיט איהר קעמפּען דער וויין, דער שוואַרצער קאַווע און די מוזיק.

אין קאַפּע הויז איז רוישענד און פרעהליך.

אַרום מאַרמאָרנע טישלעך זיצען געסט: פרויען מיט מע־נער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלו־מען — פאַלשע, געקינסטעלטע. די געזיכטער זיינען, לויט גע־שמאַק — ביי מאַנכע ווייס, ביי מאַנכע רויט, אבער דיביידע פאַרבען זיינען פאַלשע, געקינסטעלטע... די מענער, וואָס זיצען נעבען די פרויען, זיינען, חאָטש האַלב אָדער גאַנץ פער׳שכור׳ט, העפליך, נאָר די העפליכקייט איז פאַלש און געקינסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראַכטען פון דעם געמיינסטען פערגניגען.

און די פרויען לאַכען פרעהליך און העל און קלינגענדיג.

נאָר דאָס לאַכען איז אַ פאַלשעס, אַ געמאַכטעס, אינוועניג אין האַרץ טאַטשעט זיי אפּעס אַ געדאַנק, אז דער סוף זייערער איז פערפוילונג, הקדש און טויט...

און דער וויין, וואָס מען טרינקט דאָ, איז פאַלש, און דער שאַמפּאַניער איז פאַלש, און מאַנכע מטבעות, וואָס מען רוקט

אריין דעם קעלנער אין טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...

קיינער ווייס דאס אבער ניט. ווער האט צייט צו בעטראכ־טען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט ווייט פון בופעט, וואו עס זיצט א פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער ארקעסטער. די מוזיקאנ־טען זיינען האלב בערוישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט, און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט מיט משקה. דער דירי־זשאר אבער איז ניכטער און אנגעשטרענגט. טריי, איבערגעגע־בען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, אייגהערענדיג זיך אין יעדען טאן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואלט איהם געבי־סען:

— בע—מאל! פאלש!

און אבשפיעלענדיג דאס שטיק, ווענדט ער זיך צום מוזי־קאנט, וואס האט זיך טועה געוועזן, און מוסר'ט איהם און מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג, און לאזט אראב די אויגען....

דער איינציגער אין דעם נאכט־קאפע...

5.

ר ח מ נ ו ת.

איך האב אמאל מיט מיינעם א חבר דיספוטירט וועגען רחמנות. דער חבר האט מיר געוואלט אויפווייזען, אז רחמנות שטאמט אויך פון עגאאיזם, און אט וואס ער האט מיר דער־צעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער ארימער רוישענדער גאס,

וואס וואלט געקענט דערמאהנען אז א מוראוואניק אין וואלד, ווען די מענשען וואלטען ניט אזוי אומריין און די גאס וואלט ניט אזוי שמוציג געווען. די גאס האט ניט פארגעשטעלט א בילד פון לעבעדיגע ברואים, וואס ראנגלען זיך, אום צו לעבען, צו געניסען, נאר א געטימעל פון עפעס בעשעפענישען, וואס לויפען אום דערשלאגענע און צוטומעלטע, ווי פון א ידיעה, אז זיי דאר־פען אלע באלד אויסשטארבען, און זיי זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומיידען דעם טויט, פאר וועלכען זיי האבען אזוי מורא. דאס זעהט זיך ארויס דייטליך פון די דערשראקענע אויגען זיי־ערע, פון די בלייכע פנים'ער. —

אין דער צייט האב איך בעמערקט, ווי איך געה נאך, פונקט ווי איך וואלט איהם בעגלייט, א אינגעלע פון א יאהר 14—15, אין א צעריסענער לאנגער קאפאטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואס האבען ערוועקט א וואונדער, ווי אזוי פאלען די קליינע פיס ניט ארויס פון אזוינע גרויסע לעכער. אויפ'ן קאפ האט ער געטראגען א גרויסען קארב מיט זעמעל, קענטיג א בעקער. ער איז געגאנגען געשווינד, פונקט ווי די זעמעל האט ער טאקע געטראגען פאר אזוינע, וואס האבען ניט וואס צו עסען און קו־קען נאר אויף איהם ארויס.

קוקענדיג אויף איהם האט זיך מיר געדאכט, אז דאס ארים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאפאטע און שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קארב אויפ'ן קאפ, האלטענדיג איהם אין דער הויך מיט דיביידע דארע הענטלעך, אז אט דאס אינגעלע דארף זעהר אונגליקליך זיין. עס האט עפעס זיך ערוועקט אין מיר א געפיהל, וואס האט מיך געטריעבען צום אינגעלע אונטער געהן און טרייסטען איהם.

— א רחמנות, אזא אונגליקליך בעשעפעניש, וואס האט עס נעבעך אין לעבען? גיט עס ווען א לאך, א זונג, א שפרונג? פערוואגעלטע! האב איך געטראכט, און האב שוין געוואלט אבשטעלען איהם, עפעס א פרעג טהאן איהם, טרייסטען איהם,

זאָל ער ניט מיינען אז ער איז אזוי אומגליקליך... ביי איהם וועט דאָך א ווארם וואָרט אזוי אַנגעלעגט זיין, פון וועמען הערט ער עס? פון זיין בעל־הבית אודאי ניט. און אויסער דעם בעל־הבית — וועמען האָט ער אויף דער וועלט! און איך האָב שוין געוואָלט צוגעהן צו איהם און אַנהויבען מיין „גוטסקייט" בעווייזען. נאָר מיין גוטען ווילען האָט אין מיטען איבערגעריסען עפּעס א פרעהליך געזאנג, וואָס האָט פערהילכט דעם גאַנצען טראָטואר און אַנגעפילט די דיקע לופט מיט יונגע פרעהליכע טענער.

ווער זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך?... עפּעס גלויבט זיך מיר ניט, דאכט זיך דאָס איינגעלע מיט'ן קאָרב — עס קען ניט זיין. ער איז משוגע געוואָרען, וואָס? נאָר געזונגען האָט עס טאקע דאָס איינגעלע מיט דער צעריסענע קאַפּאָטע, מיט די צעריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם גרויסען קאָרב זעמעל אויפ'ן קאָפּ. ער האָט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האָבען אויף איהם איז גאָר ניט געווען צום אָרט און צו דער צייט. איך בין געבליעבען מיט מיין „רחמנות" ווי אין דער לופטען, ניט וויסענדיג וואו אהין צו טהאָן עס; איך האָב זיך געפיהלט ווי א סוחר, וואָס האָט גערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האָט ניט געפונען קיין בעלנים..."

— און דו וועסט גלויבען, האָט מיין חבר געענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האָט מיר די מעשה פערדראָסען. ס'טייטש? א י ך האָב אויף דיר רחמנות, א י ך בין אַזא גוטער און ד ו זינגסט!...

6.

הנאה געהאַט.

חיים בער איז א איד א נגיד, געהט אַנגעטהאָן ווי א נגיד, און אָרימע לייט, וואָס שטעהען אויף די גאסען, שטעלען

איהם שטענדיג אב, יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האט זיי פיינד, ווי דעם טוידט, זיי עקלען איהם אלע, אלע. אפילו דער איד, וואס האט קיין ברעקעל פוס ניט, וואס שארט זיך נאר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגעדרעהטער האנד; אפילו דער בלינדער, וואס בעט די נדבה ווי אן אויטאמאט, אפילו דאס קליינע אינגעלע, וואס שרייט אין פלוג אזוי קלינגענדיג שעהן:

— ר׳ איד, א געזונד אין אייך, שענקט א קאפיקע — איך וויל עסען...

אלע, אלע עקלען איהם.

אמאל גיט ער זיי אפילו א קאפיקע, אמאל א פיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך), אבער ניט פון רחמנות וועגען, ניט ווייל עס האט איהם געריהרט. נאר אזוי — אפטשע־פען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אנדער מאל ניט בעטען. און געבען די נדבה, גיעט ער פארזיכטיג, זיין האנד זאל זיך ניט אנריהרען אן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאזיגער פארזיכ־טיגקייט, פאלט דאס רוב די מטבע אראב אויף דר׳ערד און דער בעטלער זוכט זי, ווער ווייס, וואו ער געפינט זי, — אמאל אין רינשטאק.

נאר חיים בער איז דאמאלס שוין ווייט, און ער מורמעלט:

— געהט צום טייוועל!

און נאך יעדער נדבה געבען פיהלט ער זיך, ווי ער האט א מיאוס׳ע זאך אבגעטהאן און שפייט אויס.

נאר מעהר פון אלע ארימע לייט האט ער פיינד די אידע־נע, וואס שטעהט ביי דער רייכער רעסטאראציע. אין פלוג א שעהנע אידענע פון א יאהר פופציג, געהט געקליידעט נישט קשה׳דיג, כמעט בעלי־בתיש, אין נאך גאר ניט קיין שלעכטער

פּאַטשיילע. בעט א נדבה, דאַכט זיך, גאָר בנעימות'דיג, מיט א ניגון'דעל, מיט א צובראכענקייט:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האָט רחמנות...

און אַט דער אידענע — ער ווייסט ניט פאַר וואָס — האָט ער בעזונדערס פיינד, און אנשטאָט צו געבען איהר ווען א נדבה, ענטפערט ער איהר שטענדיג מיט א מאָרנעם האס:

— געהט, געהט! לאָזט צו רוה...

דער דאָזיגער אידענע האָט ער קיינמאָל קיין נדבה געגעבען... וואָס האָט ער צו איהר? איין גאָט ווייס!...

און די דאָזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאַכט זיך ניט דערקענען, בעט שטענדיג, ווען זי זעהט איהם דורכגעהן:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האָט רחמנות!...

נאָר ער גיעט איהר קיינמאָל ניט... קיינמאָל ניט!..

איינמאָל איז געווען א גרויסער פראָסט, חיים בער, אנגעטהאָן אין דעם גרויסען ווארעמען פוטער, איז געגאַנגען אין גאַס, די אָרימע לייט, וואָס זיינען צוליעב דעם פראָסט וועניגער געווען, האָט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האָבען זיי איהם פאַר קעלט ניט בעמערקט. געגאַנגען איז ער גיך, ניט ווי זיין שטייגער, און צוקומענדיג צו דער רעסטאָראַציע, וואו די אידענע איז געשטאַנען, האָט ער דעם טריט נאָך פערגרעסערט.

הינטער זיך האָט ער דערהערט א זיפץ און נאָכדעם עפּעס ווערטער און נאָכדעם ווידער א זיפץ. ער האָט זיך אינסטינקטיוו אומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך די אידענע, זי איז איהם נאָכגעלאָפען און געשריען:

— גזלנים! שענקט א נדבה.

ער האָט זיך אָבגעשטעלט.

קעגען איהם איז געשטאַנען די אידענע און האָט געיאָמערט הויך און די טרערען האָבען געפרוירען אונטער די אויגען.

— שאַ, וואָס וויינט איהר?... וויינט ניט — האָט חיים בער ווי אין כעס גע'מוסר'ט.

און ער האָט זיך גענומען גראַבלען אין טאַש, אַבקנעפּלענ־דיג דעם פוטער און סורדוט...

ער האָט פון דאָרט אַרויסגענומען אַ זילבערנע מטבע און האָט איהר אַריינגעלעגט גלייך אין האַנד, און נאָך אַמאָל גע־זאָגט:

— וויינט ניט, וויינט ניט!

און האָט עפּעס געוואַרט.

נאָר די אידענע, ניט נתפעל ווערענדיג פון דער זילבערנער מטבע, האָט געוויינט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואָהנט פון די איבריגע אָרי־מע־לייט, איז חיים בער אוועק ווייטער.

גראַבלענדיג זיך אין טאַש אַבגעשפּילעוועטערהייד, איז איהם קאַלט געוואָרען, אויך האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער האָט די שפּיץ פינגער פון האַנד אַבגעפרוירען, נאָר ער איז ניט בייז געווען, און עס האָט איהם ניט געעקעלט. דאָס ערשטע מאָל האָט חיים בער געפיהלט נאָך אַ נדבה אַזאַ גוט געפיהל.

— אַ קלייניגקייט, אַזאַ פּראָסט! — האָט ער געטראַכט און דאָס ערשטע מאָל האָט חיים בער פון אַ נדבה אַ הנאה גע־האַט...

7.

געשלאָסען אַ געשעפט.

אויף מאָרגען נאָך פּסח.

לייזער שטעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער וועלט אַריין. זיין קוק איז אַ דערשראָקענער, אַ פערצווייפעלטער. די ליעבע זון, וואָס שיט מיט שטראַהלען פון דער פולער האַנד, ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שעהנער ליכטיגער טאָג רייצט איהם, לאַכט פון איהם, מאַכט חוזק פון זיין בלאַסען

אײַנגעשרומפּענעם פּנים, פון זיין קליין בערדיל, וואָס האָט שוין צו פיערציג יאָהר פיעלע ווייסע האָר, און דער הויפּט פון זיין סורדוט, וואָס איז כלומר׳שט דער יום־טוב׳דיגער און האָט סך הכל מיט צוויי לאַטעס און מיט איין ריס ווענינער, ווי דער וואָכענדיגער....

היינט, ווי וואָלט נאָך די זון געלאַכט, ווען זי וואָלט געוואוסט, וואָס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבעל, אין קעשענע... און אפשר וואָלט זי גאָר קיין האַרץ ניט האָבען דאָן צו לאַכען. זי וואָלט זיך פאַר שרעק אודאי בעהאַלטען, און זי וואָלט דערמיט טאַקי איהם א טובה געטהאָן. זי וואָלט איהם ניט אזוי געשטאָכען מיט איהרע שטראַהלען, זי וואָלט איהם ניט אזוי געוועקט צום לעבען, ווען איהם איז געקומען ממש זיך אויסצוציהען אין גאַס און שטאַרבען.

עס איז אבער גרינג צו ריידען — אויסצוציהען זיך אין גאַס און שטאַרבען. קיין שלעכטע זאַך וואָלט דאָס אפילו ניט געווען — א סוף — אַן עק, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואָס טהוט מען מיט׳ן ווייב און קינדער! אויסציהען זיך אין גאַס מיט 7 פּאַרשוין, צווישען וועלכע עס געפינען זיך א פּאָר עופעלעך איז עפּעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער ווייסט וואָס פאַר א רעש עס וואָלט געוואָרען אויפ׳ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואָס־זשע טהוט מען אבער פאַרט? אויף היינט אפילו איז נאָך געבליעבען פון פּסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פאַרפעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאָך האָט ער געהערט, ווי זיין גרונע האָט זיך גע׳חשבונ׳ט און בעשלאָסען צו קאָכען א טעפּעל בולבע און פערזופּען מיט מצה פאַרפיל. שלעכט איז דאָס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב׳דיגער „וואַרעמס", אבער דאָס איז דאָך נאָר אויף היינט. וואָס וועט ער אבער טהאָן מאָרגען?

די קשיה איז א הארבע, א שווערע און איהר שפּיץ איז מיט נאָדלען אונגעשטעקט און די נאָדלען שטעכען אין האַרץ, אין

קאָפּ און אין אַלע גליעדער. באַלד אָבער ווערט זי נאָך האַרבער, נאָך שווערער, נאָך שטעכענדיגער: וואָס וועט ער טהאָן איבער מאָרגען און וואָס וועט ער טהאָן אַ גאַנצען זומער, דעם לאַנגען גרויסען זומער, אַז קיין אַרבייט קען ער ניט, קיין קראָם האָט ער ניט און האַנדלען איז ניטאָ מיט וואָס און זומער איז ניטאָ וואָס צו האַנדלען — טויט! .

און לייזער ווערט ניט אויף געלעכטער אין כעס און ברומט:

— אַ, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקיל־חנן דער מלמד איז אויך ניט אין אַ בעזונדערע גוטער שטימונג. די וואַרימקייט איז אפילו צו זיין הוסט אַ שטיקעל רפואה, אין אַ וואַרעמען טאָג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז אַ ווייכער, אַזש אין דעם הוסטען אַליין שטעקט אַ שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פּאַרט ניט גוט, מיט'ן הוסט אַליין קען מען ניט לעבען, מען מוז האָבען דערצו אַ קנעלונג, און זומער בעקומען אַ קנעלונג איז נאָך שווערער ווי ווינטער צו בעקומען די ליחה.

נאָר יענקיל־חנן איז אַ איד אַ בריה. ניט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאָהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאָהר, — און ער לאָזט זיך אַרוים אין גאַס זוכען „קינדער".

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייזערן. אַ גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאָפּ. סטייטש! לייזער האָט דאָך אַ אינגעל, אַ חומש'ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאָל איהם דאָס אינגעל אָוועקגעבען. ער מוז איהם אָוועקגעבען. פּאַר גליק גיעט ער אַ פּאָר מאָל אַ הוסט און געהט צו גלייך צו זיין קינפטיגען שפּייזער, צו זיין „בעל הבית", צו לייזער'ן, און נאָכ'ן „גוט מאָרגען" פרעגט ער:

— ווי געפעלט אייך היינטיגער טאָג?

— ניט קיין מאוס'ער טאָג! — ענטפערט לייזער.

— דוקא אַ שעהנער טאָג! — לויבט יענקעל חנן.

ער ווערט שטיל, גיעט איידעל א הוסט, מאכט גאר אן אנ־דער מינע און שטעהט צו גלייך צו דער זאך.

— וואס הערט זיך מיט אייער „בחור'ל"? האט ער שוין א מלמד?

— האבען האט ער... — ענטפערט לייזער און וויל שטאלץ זיין — גאר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האט ער דאך ניט — ווערט יענקיל מלא שמחה.

— אזוי ווי ניט! — איז זיך שוין לייזער האלב מודה.

— היינט וואס־זשע זוארט איהר? — ווערט שוין יענקיל חנן אין גאנצען פרעהליך, די האפנונג צו בעקומען דעם תלמיד איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאנדער, ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואס האט שוין באלד זיין חדר פאר פול.

ער פערגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל־חנן ענטפערט אזוי, אז לייזער איז אין גאנצען צופריעדען, און נאך א קורצען ישוב־הדעת זאגט ער ארוים מיט א ברייטקייט:

— מילא, איר וועט געהן צו אייך!

— און איהר וועט זיין צופריעדען! — פערזיכערט יענ־קיל חנן און וויינט שיעור ניט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייזער אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב וויינענדיג ברומט ער ארוים:

— געשלאסען א געשעפט...

8

אלע טאג.

איינגעלטליך האט די „פאסט" אין דעם קליין־שטעדטעלע געקענט זיך בעגעהען גאר אן א בריעפטרעגער, און דאס געלד וואלט בעסער צו ניץ געקומען אויף א גרעסערע שטוב פאר דער קאנטאר. די זאך איז גאר פראסט. די איינוואהער פון שטעד־טעל, וואס האבען געפיהרט א קארעספאנדענץ פלעגען זיך ניט קענען דערווארטען ביז דער בריעף־טרעגער וועט זיי דעם בריעף ברייגגען אין שטוב אריין, און אלע אין דער פריה, ווען די פאסט פלעגט נאר אנקומען, פלעגט שוין דער בריעפטרעגער געפינען אין קאנטאר א פאר מינינים אידען, ווייבער און קינ־דער אפילו, וואס האבען מיט גרויס אונגעדולד געווארט, ביז וואנען ער וועט עפענען דעם זאק, וואו עס ליגען די בריעף.

און חיענע, א יונג ווייבעל מיט א בלאס, דערשראקען פנים, פלעגט קומען נאך מיט א האלבע שעה פריהער, איידער די פאסט פלעגט אנקומען. זי פלעגט מורא האבען, טאמער וועט זי פערשפעטיגען און איהר זאל ניט אויסקומען צו ווארטען ביז צוויי א זייגער ביי טאג, ווען דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראגט ערשט די בריעף פונאנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפעטיגען, האט זי גלאט א ווילדען חשק געהאט צו בעקומען דעם בריעף פאר אלעמען אין די אויגען, — זאלען אלע הערען, ווי דער בריעפטרעגער רופט הויך אויס: חיענע עווענציק! — און זאל מען ניט מיינען, אז איהר מאן, חיים, האט שוין טאקי אין אמעריקא א דייטשקע געקראגען און האט זי, חיענען, שוין גאר אוועקגעווארפען.

וואס איז? זי האט דאך אמאל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריעף, איינעם מיט געלד און דעם צווייטען מיט גוטע ווערטער — נישקשה, עס וועט נאך איהר אנקומען א בריעף, און שונאים וועלען נאך צופוקעט ווערען...

ווי אויף צו להכעיס אבער וויל איהר דער בריעפטרעגער קיין בריעף ניט אבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע געהט זי אוועק אלע טאג פון פאסט.

— רבונו של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטיגט הארץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אנגעקומען, אפשר פיער־ציג! — ניט שוין דען איז פאר מיר דארטען קיין בריעף ניט געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה'נער ערל, אז ער האט מיט א כיון איהר בריעף, פאהרענדיג, ארויסגע־ווארפען אויפ'ן פעלד. וואס ארט עס איהם? אורזאכען צו חושר זיין איהם זיינען דא געגוג:

אפט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמא"? ענטפערט ער איהר מיט א שמייכעל: „פישעטסיא" — און דאס שמייכע־לע איז חיענען גאר ניט געפעלען. אויסערדעם, וואס דער ארו־מיגער עולם לאכט צופריעדען, און זי ווערט רויט פאר חרפה, ווערט נאך אבער גרעסער איהר שרעק. אז סטעפקע וויל איהר איהרע בריעף ניט אבגעבען.

און דאך געהט זי אלע טאג אויף פאסט און האט נאך די האפנונג ניט פערלארען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אן. יעדעס מאל אריינגעהן אין פאסט האט זי שפיכות דמים. די איבעריגע ווייבער, וואס האבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט פעראכטונג. אויך מיר איין „אמעריקאנטע"! — ניט געהן אבער קען זי ניט — זי האט קיין כח ניט צו ווארטען ביז צוויי א זייגער. דא אין פאסט האט זי חאטש אן ענטפער: „ניעט" אדער „פישעטסיא". שפעטער ביי טאג, וועט זי דאס אויך ניט הערען, דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אנזעהן.

אט רופט אויס דער בריעפטרעגער: חאשע דובענציק — חיענען גיט א קלאפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי איינע־ווייניג עפעס אב — איהר קלינגט אב, אז דאס האט מען אויס־

גערופען חיענע עווענציק — „יא זדיעס“!... הייבט זי אז צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאכט, דער בריעפטרעגער שמייכעלט און זאגט:

— ניע טעביע, גאלובושקא; טיעביע יעשצע פישעטסיא...

און דעם בריעף גיט ער אב ראשע רובענציק — א יונג ווייבעל מיט בליהענדע באקען, וואס דער מאן שיקט איהר אלע וואך א בריעף פון אמעריקא, און אלע חודש א 25־ער...

חיענע ווערט אין אזעלכע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשעדנע בליקען אויף ראשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריעף אויף פאסט טאקי און הויבט איהם אן שווין צו לייענען. חיענע רוקט אריין אין בריעף איהרע אויגען, ווי א הונגעריגער אין א שיסעל געקעכטס, ווען א צווייטער עסט... ראשע רוקט זיך אב מיט פעראכטונג און פערשטעלט דעם בריעף. חיענע זוכט עפעס א בעהאלטענע טהיר, וואו זי זאל קענען ארויס, אז קיינער זאל זי ניט בעמערקען, און פאר צוטומלונג ווענדט זי זיך צו ראשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואס שרייבט אייך אייערער?...

ראשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס הארץ בלוטיגט זיך...

און דאך געהט זי אלע טאג אויף פאסט... אלע טאג... ענדליך וועט זי איהר בריעף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאלער.

ער איז פארבייגעגאנגען א גרויס־אלט־הויז אין א לאנגער, ארימער, רוישענדער גאס. ביי א טהיר פון א וואהנונג אין דער נידער איז געשטאנען א יונגע, ארימע פרוי מיט א קינד אויף די הענד, און ביידע, די מוטער מיט דעם קינד, האבען געקוקט

ערגיץ ווייט, ווייט, איבער די הויכע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם געדיכטען שווארצען רויך, וואס האט פון די קוימענס זיך געטראָגען...

און איןביידענס בליקען האט זיך אויסגערוקט א שטום געבעט: גוואלד, נעהם אונז צו אהין, אהין, דאָ איז אונזער שווער, מיר ווע־רען דאָ דערשטיקט אהן לופט, אהן ליכט...

און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקען, אז דעם מאלער׳ס הארץ האט זיך אנגע־גאָסען מיט ימים ווייכע געפיהלען.

— דאָס איז דער עלענד אליין! — האט ער אין געדאנק גערערט — ווי שעהן און ערהאבען, ווי ריהרענד דאָס בילד איז!... גאָט מיינער...

ער איז בעגייסטערט געוואָרען. ער האט נאָך אמאָל אויפ׳ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאָן און האט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאָס זעלבע בעטען זיך: אהין, אהין! און ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאָפען.

— איך וועל בעשאפען אזא בילד! — האט ער הויך אויס־געשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט־צימער.

און דריי טעג איז ער ווי צום לייוואנט צוגעשמידט גע־ווען, דריי טעג האט ער ניט געגעסען, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען, ער האט געוואָלט בעשאפען פונקט אזא בילד, ווי ער האט אין דער אָרימער רווישענדער גאס געזעהען.

און עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געוואָרען, האט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליך געווען, זיינע אויגען האבען געשטראהלט, ער האט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאָר דאָס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האט דאָס בילד „עלענד" א נאָמען געגעבען און האט עס אויף אן אויסשטעלונג אוועקגעשיקט.

די קריטיקער האָבן דאָס בילד בעמערקט, מען האָט עס בעוואונדערט, דאָס פּובליקום האָט זיך ענטציקט. א מבין און א רייכער דאָצו האָט עס פאַר א סך געלד אָבגעקויפט.

— איהר זענט אונשטערבליך! — האָט איהם אויף מאָר־גען א בעריהמטער קריטיקער געזאָגט — אייער בילד וועט איי־ביג לעבען!

און דער מאַלער איז ווי בעטרונקען פאַר גליק געווען: ער האָט אַן אייביגעם בילד בעשאַפען...

אז ער האָט זיך אָבער פון ערשטען גליק אָביסעל אויסגע־ניכטערט, האָט איהם א גיפטיגער געדאַנק אָנגעהויבען צו גאָסט צו קומען.

— וואו איז די אָרימע פרוי מיט'ן קינד?

שפּעטער אָביסעל איז דער געדאַנק נאָך גיפטיגער געוואָ־רען:

— דאָס בילד אויפ'ן לייגוואַנט איז אונשטערבליך — וואו איז אָבער דאָס לעבענדיגע בילד דאָרט אין דער אָרימער גאַס...

און דער געדאַנק איז אַלץ גיפטיגער און גיפטיגער געוואָ־רען. ער האָט איהם רוהען ניט געלאָזט, ער האָט איהם שאַפען ניט געלאָזט...

און איינמאָל האָט איהם א ציה געטהאָן אַהין אין יענער גאַס זעהען די אָרימע פרוי.

נאָר — אוי־וועה! די אָרימע פרוי, וואָס האָט אַזוי שעהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר אָרים, קליין קינד, איז שוין מעהר דאָרטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האָט ער פערצווייפעלט נאָכגעפרעגט וועגען איהר.

ווער ווייסט? — האָט מען איהם קאַלט געענטפערט.

— חאַ־חאַ־חאַ! — האָט ער קומענדיג אַהיים זיך ווילד פערנאַנדערגעלאַכט — דאָס טויטע בילד אויפ'ן לייוואַנט וועט אייביג לעבען און זי אליין, מיט'ן האַרץ, מיט געפיהלען איז

פערשוואונדענע געוואָרען, קיינער ווייסט פון איהר געביין אפילו ניט, קייענער וועט אפילו איהר נאָמען ניט וויסען... חא־חא־חא!..

10.

דער סטאַטיסטיק.

דער הער ציפרין, א מענש אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א נאָז, וואָס זעהט אויס, ווי א 1, מיט אויגען, וואָס זעהען אויס ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך ספּעציעל מיט סטאַטיסטיק.

ער קוקט אויף דער וועלט נאָר פון סטאַטיסטישען שטאַנד־פּונקט. מענשען אַז און פאַר זיך עקזיסטירען ניט פאַר איהם. זיי דיענען איהם נאָר אלס מאַטעריאַל פאַר סטאַטיסטיק. אפילו פרויען, דער שעהנער מין פון דער מענשהייט, וואָס האָבען אזוי ניט ליעב דאָס חשבון'ען, — אפילו זיי זיינען פאַר איהם אויך נאָר געצייג צו זיין סטאַטיסטישער קונסט: וויפיעל נקבות ווע־רען געבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטאַ־טיסטיק קומט אויס מיט דריי פרויען וועניגער פרעהט ער זיך זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין שנאה ניט האָבען, ווייל ער קאָן זיי גאָר ניט, נאָר פון דער חכמה אליין, פון דעם קונצשטיק, וואָס אין אַזאַ מין סטאַטיסטיק שטעקט, און פון די נוצען, וואָס די וועלט קאָן דערפון האָבען...

זאָנסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאָן אונפּאַרטייאיש: די פרעהליכע חתונה בעטראַכט ער און נאָטירט אין זיין ביכעל, ווי די טרויריגע לויה: מיט א שטענדיג גלייכער, זעהר אַן ערנסטער מינע, פערשרייבט ער: „פאַרגעקומען 273 חתונות, געשטאָרבען 962, געבוירען 319".

„אויף 300 מענשען, וואָס שלאָפען אין בעטלעך, געפינען זיך 90, וואָס בלאָנזשען אין די גאַסען, נעבטיגען אונטער'ן הי־מעל: פון 2000, וואָס זיינען קראַנק געוואָרען אויף טיפוס, זיי־

נען געשטארבען 700. פון 12 טויזענד גאסען־פרויען, זייגען דא 8 טויזענד, וואס בעגעהען די זינד אוים נויט".

מיט איין ווארט, אלעס איז ביי איהם אויסגעצעהלט. א זאך, וואס האט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אז אויב די צאהל וועט ניט גענוי אויסגעפארשט ווערען, קאן דערפון די גאנצע וועלט ליידען. און ער טאר דאס ניט דערלאזען — און ער נעהמט זיך צו צעהלען.

אט געהט ער אין גאס. עס וואלט געווען א יושר צו מאכען א סטאטיסטיק, וויפיעל פרויען געהען מיט די מענער, וויפיעל אהן די מענער... וויפיעל פאר א טאג לייזט די אידענע מיט די בילינע גאשעריי, וואס זיצט אויפ'ן שפיץ טראטואר. וויפיעל קאטוילען, פארבייגעהענדיג דעם גרויסען קאסטיאל, נעהמען אראב דאס היטעל און צלם'ען זיך, און וויפיעל מאכען זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואלט געשטאנען סתם א הויז, וואו קיינער וואהנט ניט...

דערווייל אבער געהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט א בעטלער מיט צוויי הילצערנע פים. דער בעטלער, דערזעהענדיג ה' ציפרינען און ניט וויסענדיג, אז ער איז א סטאטיסטיקער, מאכט א וויינענדיגע מינע און שטרעקט אויס זיין האנד מיט דעם היטעל.

ציפרין געהט פאראיבער, מיט אמאל לויפט איהם דורך עפעס אין קאפ.

עס האט איהם בעהערשט גלייך א סטאטיסטישע אידעע:

ער וועט שטעהן און קוקען, וויפיעל געבען יא און וויפיעל געבען ניט קיין נדבה.

ער ווערט סטאטיסטיש בעגייסטערט, וואס דאס דריקט זיך אוים ניט אין א שמייכעל, נאר פערקעהרט אין זעהר א שטרענגער מינע, ווי עס פאסט פאר אזא וויכטיגע ארבייט, וואס ער נעהמט איצט פאר.

עס געהט איינער פארביי. דער בעטלער שטעלט אן זיין

וויינענדיג פנים, שטרעקט אוים די האנד מיט'ן היטעל. עס ווירקט אבער ניט — יענער געהט פארביי, ווי ניט איהם מיינט מען גאר.

— 1 — ניט! צעהלט ציפרין אין געדאנק און נעהמט זיך וויעדער נאכצוקוקען.

ער צעהלט אַז ביז 9 — קיינער גיט ניט. ציפרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען גאנצע קאמבינאציעס...

ענדליך געהט פאראיבער א פרוי; זי שטעקט אריין די האנד אין קליידעל־טאש, נעהמט ארוים פון דארט עפעס א מטבע און ווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטעל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפרין האפט געשווינד ארוים דאס נאטיץ־ביכעל פון טאש און וויל עס פערנאטירען: נאר באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליכע סטאטיסטישע איידעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מעגער? — ער בלייבט שטעהן נאך א לענגערע צייט און די סטאטיסטיק קומט ענדליך אוים אזוי:

פון 100 דורכגעהענדע געבען א נדבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7; פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועקגעהן. עס איז ווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאן ער קונה שם זיין און אפשר נאך בעריהמט ווערען.

פאר גרוים גליק בעשליעסט ער צו געבען דעם בעטלער א נדבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספלאאטירט, אויסגענוצט א בעטלער.

ער לאזט זיך געהן צום בעטלער.

פלוצים האלט איהם עפעס אב; ער הויבט אַן צו קלערען.

— אמת, איך בין נאר א סטאטיסטיקער, אבער אין רעכנונג וועל איך דאך געהן אלס מענש. אלזא וועט שוין די סטא־

טיסטיק אנדערש אויסקומען. נעמליך: אויף יעדע 101 מענשען גיבען א נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צוויי מאנסבילען.

איהם ווערט עס קשה:

— וואס הייסט? איך וואלט דאך איהם אזוי, ווען ניט אלס דאנק פאר דעם נוץ, וואס איך האב פון איהם, קיין נדבה ניט געגעבען, דארף איך דאך אליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין! — חאפט ער זיך צוריק — ווי באלד איך גיב, נישט קוקענדיג וועלכע סבה מיין געבען האט ארויסגערופען, דארף אויך מיין נדבה אריינגעהן אין די סטאטיסטיק וואָרום — ערקלערט ער זיך ווייטער — ווען מען זאל נעהמען קוקען אויף אורזאכען אליין, קאן דאך געמאלט זיין, אז די אלע, וואס האבען די נדבות געגעבען, האבען דאס אויך געטהאן צו־ליעב פערשיעדענע סבות. די וויסענשאפט אבער רעכענט זיך ניט מיט אורזאכען, נאר מיט פארטיגע מעשים...

די לעצטע סברה לעגט זיך איהם אויפ'ן שכל, און ער וויל שוין דעם בעטלער געבען א נדבה. ער דערשרעקט זיך אבער:

— אלענפאלס איז נאך ביי מיר ניט קלאר, צי איך דארף אריינגעהן אין דעם חשבון, צי ניט. מיט מיין נדבה קאן איך אויף אזא אופן קאליע מאכען די סטאטיסטיק. איך טאר ניט געבען! — האט ער שוין פעסט בעשלאסען.

און אומזיסט האט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס און דעם וויינענדיגען פנים געהאלטען אנגעגרייט זיין היטעל: קיין נדבה האט ער ניט בעקומען. ציפרינגען האט אפילו פערדראסען, וואס איהם קומט אוים אויסצוזוכען א קאליקען בעטלער, דער־פאר אבער, האט ער זיך געטרייסט, וועט די סטאטיסטיק זיין קלאר...

11.

דאס שליחות.

דער ווירטה פון גרויסען מאנופאקטור מאגאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האט מיט גרויסער כונה געצעהלט פאפיערענע געלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג געווארען, האט ער געווארפען זיינע בליקען איי־בער'ן מאגאזין, ווי ער וואלט עמיצען געזוכט, און האט עגדליך א געשריי געטהאן:

—יוסף! — עס איז גלייך אונטערגעשפרונגען א יונג־בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן־ניינצעהן, האט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיעף אין די אויגען אריין, האט ער ערווארטעט זיין בעפעהל.

— אט דא האסטו פינף הונדערט רובעל; נעם און טראג עס אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט וואו?

— איך וויים... גרינפעלד! איך וויים. ראג דלוגא 17, כ'וויים, גרינפעלד... פון קליידער... כ'וויים!...

נאכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שליחות. ער האט שטארק געשמייכעלט און געזאגט:

— שוין טראג עס אוועק, נאר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...

— איך וועל אין אמעריקא נישט לויפען, וואס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסערדענדיג מיט'ן פרינציפאל אזא לאנגע פראזע, וואס איז נישט שייך צום געשעפט, האט זיך יוסף'ן געדאכט נישט דרך־ארץ, און ער האט דאריבער, פערשעמט ווערענדיג, זיך ארויסגערוקט פון מאגאזין.

דאס געלד האט ער אריינגעלעגט אין בוזעם־טאש, די הוי־

זען־טאַשען האָט ער נישט געטרויט אזא פּקדון און אפילו אין דער זיכערער טאַש האָט ער אלע ווײַלע געטרוקט די האַנד זעהן, צי עס ליעגט, און עס האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראַצט זיך.

„מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובעל“! אָט דאָס איז געווען דער אָקס, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט יוסף׳ס געדאַנקען, טראַגענדיג דאָס געלד.

ער האָט אין זיין לעבען „געלד־שמחות“ א סך געהאַט, איין שמחה ווען נאָכ׳ן דריי־יאָהריגען אומזיסטען טערמין האָט ער אנגעהויבען צו נעמען געלד — צעהן רובעל א מאָנאַט; ווייטער האָט ער אמאָל געהענדיג צעהן גולדענע געפונען; היינטיגען ווינ־טער, חנוכה האָט ער מיט א חברה „האַנדעלס־אַנגעשטעלטע“ אין קאָרטען געשפּיעלט און האָט געוואונען אכט גולדען, אבער יעצטיגע שמחה, נישט קוקענדיג, וואָס דאָס געלד איז פרעמדס, איז די גרעסטע ביי איהם. ער האָט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראַפט, וואָס ער האָט קיינמאָל, קיינמאָל נישט געשפּירט און אויף פיעל אַרעמע פערבייגעהענדע האָט ער געקוקט, ווי אויף קליינע ווערים: „אויף מיר נפשות! פינף הונדערט רובעל!“...

„איצטער קען איך ערשט אנהייבען וואַקסען“! האָט זיך צווישען זיינע געדאַנקען א נייער אריין געדרעהט — איך בין שוין א מענש ווער ווייס? אפשר וויל „ער“ מיר מאַכען פאַר׳ן עלטסטען אַנגעשטעלטען“!...

ער וועט דאָס, קומענדיג ביי נאַכט פון געשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים׳ן — זאָל ער וויסען! ער בעטראַכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט גלויבען. איהם מאַהלט זיך שוין פאַר די אויגען, ווי חיים שמייכעלט איראָניש און זאָגט: אפשר גאָר א מיליאָן וועסטו זאָגען?...

און עס כאַפּט איהם אָן א ווילדער פערלאַנג ש ו י ן אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים׳ן און ווייזען איהם — זאָל ער זעהן!...

חיים, יוסף׳ס חבר, זיצט שוין צוויי מאנאטען אהן א שטע־לע, זיין ווירטה האט באנקראטירט.

— „חיים“! — גיט יוסף א געשריי, ארייגלויפענדיג אויף זיין ארעמער קווארטיר, א קליין צימעריל ערגעץ. — חיים, ביזט דא?

— וואס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואכען, טרויריגען קול — האסט פאר מיר אפשר א שטעלע?

— ניין! — האקט יוסף אב, — איך האב אזוי זיך גע־וואלט דיך זעהן, פרעגען וואס דו מאכסט...

— עט, וואס זאל איך, ברודער, מאכען? נישטא קיין גרא־שען ביי לייב און זעעל, איך וויים גאר נישט וואס וועט זיין דער סוף, כאטש לעג זיך און שטאר!

יוסף קוקט אויף חיים׳ן און קען נישט עפענען דאס מויל צו דערצעהלען איהם דאס פרעהליכע נייעס, און ער בעשליעסט זיך שוין ארויסצוגעהן און נישט בעריהמען זיך, נאר חיים שטעלט איהם אב:

— ברודער לעבען! האסט אפשר א זעקסעריל ביי זיך... אויף פאפיראסען... איך שטארב רויכערן...

— א גראשען נישט... — ענטפערט יוסף — א גראשען נישט!...

— זאגסט נישט קיין ליעגען?

— זאל איך דאס, ברודער־לעבען, פערקרענקען, וואס איך האב ביי זיך... — שווערט יוסף מיט הארץ.

און ארויסלויפענדיג פון חיים׳ען איז יוסף אומעטיג גע־ווארען און האט געמורמעלט:

— געה זיי גליקליך, ווען יענער איז אזוי אויף צרות...

12.

דער הייליגער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער ארגאניזאציע געווען. מען האט געדארפט איבערפיהרען „ליטעראטור“ אין די ארומיגע שטעדטלעך און מען האט איינעם נאכ׳ן אנדערען ארעסטירט אויף די וואקזאלען. עס האט ניט געהאלפען קיין שום קאנספיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאנדארען וואלטען אין הימעל א שר געהאט און יענער וואלט אלץ אויסגעזאגט.

נאכדעם ווי מען האט א פינף חברים ארעסטירט, האט די ארטיגע ארגאניזאציע געמאכט א פערזאמלונג צו בעטראכטען אן עצה.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דאס גאנצע אומגליק בעשטעהט אין דעם, וואס יעדער חבר גיט זיך אליין ארויס מיט זיין אויסזעהען און מיט זיין הילוך, און מען האט אריינגעטראגען א פארשלאג, אז בשעת מען פיהרט „ליטעראטור“, מוז מען מתיר מאכען און אנשטאט א בלוזע טראגען א ווייסע מאנישקע מיט א קראגען.

מען האט גלייך איינעם פון די גענאסען געשיקט אין א גאלאנטעריע־געשעפט צו קויפען א פאפירענע מאנישקע מיט א פאפירענעם קראגען און מען האט געווארפען גורל ווער עס זאל עס אנטהאן לשם קאנספיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעליגענט“.

— אוי וועה! — האט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער׳משפט׳ען, האט ער זיך גענומען אנטהאן די מאנישקע מיט׳ן קראגען.

נאטירליך איז עס ביי איהם ניט אזוי גוט געגאנגען, און דריי חברים זיינען איהם געקומען צו הילף.

נאכדעם ווי ער איז שוין געשטאנען אנגעטהאן און האט אויסגעזעהען ווי א חתן, האט דער עולם איהם בעטראכט.

— אצינד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האט איי־ער געזאגט. ער זעהט אויס ווי א בעל־הבית'יש בחור'ל.

— צו מאגער זעהט ער אבער אויס, — האט א צווייטער בעמערקט. — דאס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטעל ניטא! — האט א צווייטער געענטפערט.

דער פארזיצענדער האט אבער דארויף זיך אבגערופען:

— מיר דאכט, אז עס וואלט געווען צוועקמעסיג צו האבען אין דער ארגאניזאציע א מיטגליעד, וואס זאל אין גאנצען אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואלט שוין קיין דורכפאל ביין איבערפיהרען ליטעראטור ניט געשעהען.

— וואו־זשע נעהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האט איינער טיעפזיניג געפרעגט.

און א צווייטער האט איבערגעשלאגען:

— וואס הייסט, וואו נעהמט מען? אז אז דו ווערסט יא נעהמען, וואס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי אנטרויען קאנספיראציע?

דאן האט דער פארזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען דארף נאר האבען אזא, וואס זעהט אויס ווי א בורזשוי. ער דארף אבער, נאטירליך זיין אונזערער א טרייער פארטיימאן. אזוי ווי אבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטא, דארף מען אזא מין זעהן אויסארבייטען, פראדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האבען דעם פארזיצענדען ער־שטוינט אנגעקוקט.

— וואס הייסט?

דער פארזיצענדער האט ערקלעהרט:

די זאך איז איינפאך. מיר מוזען האבען אזא מיטגליעד

אין אונזער ארגאניזאציע, וואס זאל קענען פראנק און פריי ארומפאהרען איבער די באהנען, זיך געפינען אויף פערשיעדענע וואקזאלען און זאל האבען א מאוס אויסזעהן, דאס הייסט אן אויסזעהן פון א קאמי־וואיאזשאר...

— פוי! — האבען די מיטגליעדער אויסגעשפיגען.

— פוי הײנט, פוי מארגען! מען מוז! אנדערש קען מען ניט טראנספארטירען קיין ליטעראטור. די פראגע איז אבער, ווי אזוי ערציהט מען אזא מין נפש? אום אויסצוזעהן ווי א קאמיוואיאזשאר דארף מען האבען אן אבגעגעסענעם פנים, דערצו פאדערט זיך עסען אלע טאג א גוטען מיטאג. הײנט פרעגט זיך, צי וועט זיך געפינען צווישען אונז אזא מאוסע בריה וואס וועט זיך ערלויבען, אין דער צייט ווען ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אנטהאן וואולטאג, כדי צו בעקומען א פאר שעהנע באקען.

— געוויס ניט!... — האבען אלע ווי איינער אויסגעשאסען.

— און דערצו — האט דער פארזיצענדער פארטגעזעצט — פאדערט זיך נאך צו רויכערן א גוטען סיגאר, שטעהען אין א ליכטיגען רייכען צימער אין א האטעל. געפינענדיג זיך אויפ'ן וואקזאל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאס צווישען גראבע, אבגעגעסענע בורזשויען...

— אוי, ווי עקעלהאפט! — האבען אלע חברים אויסגעשאסען.

— אויסער דעם — האט דער פארזיצענדער ווייטער געדראהט, — מוז מען אויף יעדען ארים־געקליידעטען, אויף יעדען הונגעריגען קוקען פון אויבען אראב, מיט פעראכטונג.

— ניין, פאר קיין פאל ניט! — האבען אלע בייז אויסגעשריען.

— אלזא געפינט זיך צווישען אייך קיינער ניט, וואס וויל זיך אונטערנעהמען שפיעלען די דאזיגע ראלע?

— קיינער ניט! — האבען אלע ווי איינער געענטפערט...

נור פלוצים האט זיך איינער אויפגעשטעלט און מיט פרום־פערגלאצטע אויגען האט ער געזאגט:

— איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך נעהם אן דעם פארשלאג צו לעבען א גוטען טאג...

די מיטגליעדער האבען זיך איבערגעקוקט און איינער דעם אנדערן האט אויסגעדריקט זיינע התפעלות פון אזא חבר, וואס וויל זיך אזוי ווייט אויפאפפערן פאר דער היילינגער אידעע, און ער איז געווארען פעררעכענט פאר א היילינגען...

די לשון־קודש׳דיגע.

(א שפּאַס).

1.

ער איז געווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון־קודש. זי איז געווען סתם א בעל הבית׳יש מיידעל, אויך א ציוניסטקע און האָט אויך געקענט לשון־קודש, כאָטש קיין לעהרערין איז זי ניט געווען.

בעקענט האָבען זיי זיך אויף דער ערשטער פערזאמלונג פון דער חברה „דוברי עברית“.

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאָר אזוי ווי ער איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האָט ער אויף שעהנקייט ניט געקוקט. ער איז געוואָרען ענטציקט פון איהר לשון־קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קדשנו — האָט ער איהר געמאכט א קאָמפּלימענט.

זי איז רויט געוואָרען און האָט געענטפערט:

— גם האדון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האָבען זיך פערליעבט און האָבען א נדר גענומען צו רעדען שטענדיג לשון־קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער שיר השירים. גאנצע פּסוקים פלעגען זיי ניט קארגען, אויסצודריקען זייער ליעבע איינער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמאָרגען האָט זיך דער שיר השירים אין גאנצען אויסגענומען...

האָבען זיי אַנגעהויבען אויף דאָס ניי.

ביז דער שיר השירים האט זיך א צווייטען מאל אויסגע־נומען.

האבען זיי ווידער אנגעהויבען אויף דאס ניי.

— לבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! – פלעגט ער איהר זאגען.

— דודי צח ואדום! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

— שובי, שובי השולמית! — פלעגט ער זי אמאל רופען.

— אני לדודי ודודי לי! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

אזוי האבען זיי זיך אויסגעלערענט דעם גאנצען שיר השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האבען חתונה געהאט — און האבען געגעסען קעסט ביי איהרע עלטערען.

דעם שיר השירים האבען זיי נאר גענוצט דעם ערשטען מאנאט. שפעטער האבען זיי שוין גערעדט מיט'ן לשון פון אהבת ציון, אשמת שומרון.

נאך שפעטער האבען זיי גענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבעל האט זיך געמוזט נעהמען אליין פיהרען דאס הויז.

דער לעהרער פלעגט קומען שפעט. נאך דער חתונה האט ער געמוזט נעהמען מעהר אוראקען.

— הנני רעב ככלב... פלעגט ער אויסרופען אביסעל בייז.

— אוי ואבוי לי! — פלעגט זי איהם מיט אנטהייל ענט־פערען.

4.

עס איז פערגאנגען א יאהר.

ער האט ליעב געהאט בעבלאך, האט ער אבער ניט גע־

װאוסט װי אזוי זאָגט מען אויף לשון קודש בעבלאָך. האָט ער נעביך געמוזט עסען אלע טאָג פּעריל־גרויפּען. איינמאָל האָט ער זיך פארלאָזען אויף גאָט׳ס בעראָט און האָט איהר געזאָגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האָט איהם געפרעגט װאָס? — האָט ער געענטפערט:

— לפת.

איהר האָט מען אמאָל געטייטש: לפת — מעהרען. האָט זי איהם געמאכט א מעהרען־צימעס.

ער איז געװאָרען בייז.

— בחול מעהרען־צימעס!... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האָט זי זיך געװאונדערט.

— לפת!... לפת!... — האָט ער געקריצט מיט די צייהן — הלא לפת בעבליך בלע״ז...

האָט זי אבער גע׳טענה׳ט, אז לפת איז מעהרען.

איז ער נאָך בייזער געװאָרען: סטייטש, ער איז א העברע־אישער לעהרער, קומט זי און מאכט איהם פאר אן עם־הארץ! און ער האָט דעם ערשטען מאָל אויסגעשריען מיט א פסוק פון איוב. (ביז אהער האָט ער איוב קיינמאָל ניט גענוצט.)

דער פסוק איז געװען א הארבער. אלענפאלס נאָך שיר השירים האָט ער שלעכט געקלונגען. זי האָט איהם געװאָלט אויסזידלען האָט זי ניט געװאוסט װי אזוי מען זידעלט אויף לשון־קודש. האָט זי א געשריי געטהאָן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקעל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האָט ער געענטפערט צוריק מאמע־לשון.

און פון דאמאָלס אָן רעדען זיי אידיש...

די ריהרענדע דרשה.

דאָס שטעדטעלע ק. האָט געהאַט מזל צו מגידים: עס פלעגט ניט אוועק די וואָך, איבערהויפּט ווינטער־צייט, אז עס זאָל ניט קומען אהין א מגיד און בעגליקען עס מיט א פיער־פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית־המדרש זיינען געווען פערשמירט גראָב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אנהויבען מיט איין נוסח: „היום ידרוש“: און די שטאָדט־גויה, וואָס פלעגט וואשען אלע ערב־פסח די טהירען פלעגט נעבעך געניג בעדאַר־פען האָרעווען אום אבצושייערען די איינגעגעסענע פערטריקענ־טע קליי, וועלכע מען האָט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל׳שע הוצאות.

דאָס שטענדיגע הערען מגידים האָט זעהר שטארק אויס־געפיינערט און ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער: עס האָבען זיך בעוויזען אין שטעדטעל בעזונדערע טאלאַנטען קריטיקער, וואָס פלעגען מיט גרויסע געפיהל און בריה־שאפט אבשאצען יעדען מגיד נאָך זיין ווערט. די קריטיקער פלעגען האָ־בען א גרויסע ווירקונג אויף׳ן איבעריגען עולם, און מען האָט גע־דארפט דערום האָבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען“ דעם ק.־ער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוזעצען פעה־לער אין אזעלכע מגידים ווי דער „סקידלער“, דער „ווידלער“, וואָס זיי האָבען אנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט“, ווי עס איז בעוואוסט פון די גאזעטען. אויף׳ן גרויסען מטיף, ליע־בערמאַן, וואָס מיט איהם האָט ממש געקלונגען, האָבען זיי נאָר בעמערקט, אז ער זאָגט „ניט שלעכט“, אבער ניט נתפעל געוואָ־רען — זיי האָבען בעסערע געהערט!...

מאָום פּלעגט דאָרט, נעבעך, אָבשניידען אַ מגיד פון די „פוס־געהער". וואָס פיהרען זייערע דרשות צו פוס: שווער פּלעגט איהם אָנקומען ביז וואַנען ער פּלעגט פועל'ן ביי'ם שמש צו „זאָגען" און אויף מאָרגען פּלעגט איהם דערזעלבער שמש, אפילו ניט מחילה בעטענדיג, גאָר אָפען איבערגעבען אַז דער עולם פערלאַנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פּלעגט ער איהם אין האַנד אַריינרוקען אַ פּאָר גילדען, וואָס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה". אויב דער מגיד פּלעגט האָבען די העזה, נאָך אַזאַ קליינעם שכר־תורה, זיך אַ קרים צו טהאָן, פּלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטעדטעל איז גרויס. דאָס איז געוועזען דער פּשט: „איהר קענט נאָך געהן איבער די הייזער"...

איין מאָל אָבער האָט געטראָפען, אַז איינער פון די סאָרט מגידים פון די „פוס־געהער", האָט אָנגעמאַכט גאָר אַ גרויסען רעש מיט זיינער אַ דרשה. ער איז געקומען ווינטער, אין האַלב־שבט, מאָנטאָג פריה נאָכ'ן דאַווענען. ער איז אַריין אין גרויסען בית־מדרש אָהן אַ פּעקעל. ווער ווייסט וואו ער האָט עס אין שטעדטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז געוועזען געניט אין מגידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאַנען, אַז דאָס איז ניט פון די געהויבענע מגידים, געוויס אַ „פוס־געהער". און ער האָט זיך אויף איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך אַרום איהם אַרום געדרעהט, אונטערברומענדיג עפּעס אַ טרויעריג גמרא־ניגונ'דעל. עס איז געוועזען קענטיג, אַז ער וויל זיך פאַרשטעלען פאַר'ן שמש, נאָר ער וואַרט, אַז פריהער זאָל איהם דער שמש געבען שלום. אָבער דער שמש האָט זיך קאַלט־בלוטיג געטהאָן זיינע אַרבייט: פערשלאָסען די ספרים שראַנ־קען, אויסגעלאָשען די לאָמפּען, אויסגעזידעלט אַ פּאָר יונגע ישיבה־בחורים, וואָס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אַלץ ניט אומגעקוקט. און דער אורחה האָט זיך אַלץ אומגעדרעהט און אומגעדרעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגונ'דיל... ענדליך האָט

דער אורח נישט אויסגעהאלטען, ער איז שטיל צוגעגאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מגיד —

— עליכם שלום, — האט דער שמש איהם קאלט געענט־פערט און געוואלט אוועקגעהן.

— וואס, מען וועט קענען זאגען? — האט דער מגיד פער־האלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאס וועל איך זעהן שפעטער, מנחה־צייט, האט דער שמש מיט א טאן פול גרויסקייט געענטפערט.

אבער דעם מגיד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאלצער גע־ווארען דערהערענדיג אז א האפענונג איז פארהאן, האט זיך געשטעלט ברייט:

— איהר דארפט וויסען אז איך האב יענע וואך געזאגט אין מינסק און גאט צו דאנקען איך האב דארטען „נושא־חן“ געוועזן, איך בין ניט חלילה פון די גראשענע מגידים...

— אויב אזוי, — האט דער שמש געענטפערט ווייכער שוין, — קענט איהר „זאגען“, ממה־נפשך דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געוועזן אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א מודעה „היום ידרוש“ א. ז. וו.

נאך מנחה האט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית־מדרש“.

נאך מנחה, איז דער מגיד ארויף ווי דערשראקען אויפ'ן בימה, א קוש געגעבען דעם פרכת, א בלעטער געטהאן דאס ספר'ל, וועלכען ער האט מיטגענומען און האט מיט א שוואכען ניגון א זונג געטהאן:

— „רבותי! שלמה־המלך קומט צו געהן אין משלי און זאגט אזוי:

דער מגיד האט געמאכט שלמה־המלך ווי דער אמת איז פאר א גרויסען חכם, נאר אויפ'ן פסוק האט ער אנגעפרעגט פינף הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האט ער געבראכט

א מדרש, א צוויי אגדתות, דריי „רבי־בר־בר־חנא“, א שטיק פון „יערות־דבש“ ער האָט אַלץ געמישט און געמישט, נאָכהער האָט ער געבראַכט א משל פון א בן־יחיד, וואָס איז געפאָהרען למדינת־הים. בכלל האָט ער די דרשה אַנגעצויגען אויפ׳ן הויכען שניט, ער האָט ערטערווייז פערטראָגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האָט עפּעס די דרשה ניט גענומען, עס איז שווער געווען צו דערקלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפעלען צי אפשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר גענוג טרויעריג, און איז אריינגעפאַלען ערטערווייז אין א עכט אידישע הייזעריגקייט; די באָרד זיינע איז טאַקע געווען ניט קיין שעהנע, ניט קיין לאַנגע באָרד פון א מגיד, ווי דער עולם האָט ליעב. די „צוהערער“ האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אַלץ מעהר דאָס געדולד, אויפגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער“ האָבען זיך צוּ־וואָרפען מיט מיינונגען:

— גאָר ניט קיין זאָגער.

— נישטאָ וואָס צו הערען.

— ער האָט גאָר קיין צונג ניט.

— ער האָט גאָר קיין קול נישט.

— ער פּלוידערט.

— עט...

און אין בית מדרש האָט אָנגעהויבען צו זומען, וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער, ביז עס איז איבערגעגאַנגען אין א גערודער. אייניגע וואָס שטעהען נאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אַלץ מעהר ליידיגער פּלאַץ, אַט איז שוין א שטיק קיילעכדיגער פּלאַץ לעדיג... הינטען רודערט, דער שמש פּאַטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ׳ן בימה א דערשראָקענער: דאָס גערודער, דאָס פונאַנדערגעהן זיך, דאָס פּאַטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָב פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד:

אַנשטאָט שלמה המלך זאָגט ער דוד המלך, אַנשטאָט „דער מדרש" זאָגט ער „דער זהר" און פערקעהרט, ער פערכאַפּט זיך צוריק, נאָר דאָס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאָך ערגער אויפ'ן עולם, וואָס האָט ליעב עס זאָל געהן גלאַט; ביסלעכ־ווייז צוגעהט זיך דער עולם, די נעהנטערע רוקען זיך אָב, אַנ־דערע געניצען... דער גבאי זאָגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאַוונען, נאָר ער זאָגט עס אַזוי שטיל, אז דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואָס האָט זיין גאַנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאָזט, וואָס שטעהט שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און חאַפּט אונטער בעקאַנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדירגט ניט, פערלאָזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער גיט אויך אַ געניץ דעם מגיד גלייך אין מויל און ריקט זיך אָב ניט וועלענדיג אַ שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אַלץ מעהר אָבגעריסען און צופּלאָנ־טעט. דער מגיד שטעהט דערשראָקען. עס איז קענטיג, אז ער זוכט אַן עצה, ווי צו בערוהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, אז באלד איז ער מסים, נאָר ער קען נישט ארויסקריכען, ער האָט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אגדתות און מדרשים, קענטיג ניט נאָך זיין כח... דער טומעל וואַקסט, אָט דאַכט זיך שפּרינגט ארויס אַן עזות־פּנים און שרייט: גענוג שוין — מ'דארף שוין מעריב דאַוונען... דער מגיד מאַכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואָלט עפּיס זוכען אַ וואָרט, וואָס זאָל קענען פערהאַלטען און בערוהיגען דעם עולם, זיי זאָלען איהם אויסהערען... זיי זאָלען זיך ניט צוגעהן... נאָר נישטאָ אזא וואָרט!...

פלוצים האקט זיך אָב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שוויים און קוקט מיט שטאַרע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אוירס איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין אַ איד פון אכט

קינדער, איך בין שוין פון דער היים א יאהר, איך האב זיי גע־לעזאן אהן א גראשען געלד... זיי הונגערען דארטען אוודאי. רבותי, רחמנים בני רחמנים, האט רחמנות אויף א טאטען פון אכט קינדער...

אין בית־מדרש איז שטיל געווארען ווי אויף א בית־עולם. א שוידער איז דורכגעלאפען יעדערן איבערן לייב. צייט מגידים האבען דא געזאגט האט נאך קיינעם אזוי נישט געראטען צו ווירקען אזוי שטארק אויפ'ן עולם. אפילו דער רב, וואס איז בטבע א שונא מגידים, וואס שלאפט שטענדיג אנשפארענדיג זיך אויפ'ן סטענדער, ווען דער מגיד זאגט, האט זיך דערפון אויך אויפגעחאפט, ארויס געלאזען א טיעפען זיפץ, געשאקעלט מיט'ן קאפ און געמורמעלט: נעביך, נעביך...

און איין קריטיקער האט מיט אומעטיגע בליקען א קוק גע־טהאן אויפ'ן צווייטען און געפרעגט:

— האסט געהערט?

— יא, האט יענער טרויעריג געענטפערט.

— נו, א ווערטעלע, האט א דריטער געזיפצט... — און דארט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז געווארען א שטופעניש. דאס האט יעדער זיך געשטויסען צו דער קערה אריינצווארפען זיין נדבה פאר'ן מגיד. עס זיינען געפלויגען גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מארגען זיינען צוויי שעהנע בעלי־בתים ארומ־געגאנגען איבער'ן שטעדטעל צוזאמען קלויבען געלד: עס איז פאר זיי געוועזען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאר'ן נעכ־טיגען מגיד, אז מען זאל זיי שראגען די נדבה אנטקעגען. די שענסטע נדבה האט געגעבען יענער „קריטיקער", וואס האט נעכטען געזאגט אויפ'ן מגיד, אז ער פלוידערט. ארייגקוקענדיג צו די גבאים אין דאס רויטע פאטשיילכען, וואו דאס געלד איז געלעגען, האט ער מיט הארץ געזאגט:

— עס איז א יושר אויפצוקלייבען וואס מעהר: מילא

קען ער ניט זאגען, אבער א רחמנות איז דאך. פארט, א איד א למדן — איהר ווייסט — האט ער געענדיגט צוהיצענדיג זיך אביסעל — איך וואלט וועלען, אז היינט זאל מען מיר איהם שיקען אויף וועטשערע. איך וואלט זיין זעהר צופרידען!

— ניין! — האט איין גבאי געענטפערט, — יענקיל לייבעס האט שוין פערבעטען, נאך אין דער פריה ביים דאווגען.

יענקעל לייבעס איז דערזעלבער, וואס האט נעכ־טען אויפ׳ן מגיד געזאגט אז ער האט גאר קיין מויל נישט. —

אינהאלט:

די אָרעמע קהלה — — — — — — 7
די קנעטערין — — — — — — 15
דער שמעק טאַבאַק — — — — — — 20
דער אַלטער טשעסלער — — — — — 27
ווען עסט חיים מלמד א בויגעל? — — — — — 33
דער אורח — — — — — — — 38
בולקעס — — — — — — — 42
א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפעלס — — — 47
דער קראַנקער פינגער — — — — — 54
דעם טאַטענ׳ס שטיוועל — — — — — 63
די אידענע מיט׳ן באָב — — — — — 68
די מרידה ביי אקדמות — — — — — 72
אויפ׳ן בוידעם — — — — — — 79
דער קליין רעדלער׳ל — — — — — — — — 82
מיינע ערשטע האָנאָראַרען — — — — 89
דער גימנאַזיסט — — — — — — 95
א אידיש הארץ — — — — — — 101
די נאַשערין — — — — — — 105
מיין באַבעס גליק — — — — — — 110
די הייזער — — — — — — — 114
די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש — — 121
דער אַרעסטירטער קרעמער — — — — 127
א פּסח׳דיגער טאַטע — — — — — 132
גבירה׳שע מצה — — — — — — 139
אָרימע לייט — — — — — — — 152

צוויי שוועסטער — — — — — — — 156
רייזעלע — — — — — — — 167
די נייע לאטע — — — — — — 177
דער הענדלער און זיין האפנונג — — — — 183
פערמאכט — — — — — — — 187
דאס בענשער׳ל — — — — — — 192
ביי דאקטוירים — — — — — — 196
דאס אייביגע לעבען — — — — — — 205

מיניאטורען:

1) געבליעבען אליין — — — — — 213
2) ניט קיין איד — — — — — 214
3) אין א אידיש געוועלב — — — — 216
4) דער פאלשער טאן — — — — 217
5) רחמנות — — — — — — 218
6) הנאה געהאט — — — — — 220
7) געשלאסען א געשעפט — — — — 223
8) אלע טאג — — — — — — 227
9) דער מאלער — — — — — 229
10) דער סטאטיסטיק — — — — 232
11) דאס שליחות — — — — — 236
12) דער הייליגער — — — — — 239
די לשון-קודש׳דיגע — — — — — — 243
די ריהרענדע דרשה — — — — — 246